

Календар
на 2010 р.

6

2009

(106)

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Cena 4,00 zł
(0% VAT)

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

ПЕРЕДПЛАТА – PREMUMERATA

За нами черговий рік зусиль редакторів та авторів, щоб дати Вам актуальну, цікаву та достовірну інформацію про наше сучасне, наше минуле, нашу культуру передусім на Підляшші, але й всіх інших землях над Нарвою, Бугом та Сяном, отже від навідуваних зубрами пролісків Біловезької пуці до вершин лемківського Бескиду... Надіємося, що знайшли ми завдяки нашій праці вірних Читачів, а гарантією цього, щоб Ваш контакт з нашим часописом не зривався є, звісно, передплата.

Передплата на весь 2010 рік на території Польщі коштує 35 злотих. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 ам. доларів (звичайною поштою) або 50 ам. дол. (летунською поштою).

Відповідну суму вплачуйте на рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., № 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (при вплатах із-за кордону перед номером треба вписати PL та подати міжнародний код банку: PKOPPLPW).

Коли маєте будь-які запитання у справі передплати чи купівлі архівних номерів часопису пишіть на нашу електронну адресу adm@nadbuhom.free.ngo.pl або дзвоніть на номер (+48) 85-730-89-29 (стаціонарний) та (+48) 661-566-333 (мобільний).

Prenumerata na cały rok 2010 na obszarze Polski kosztuje nadal 35 złotych. Roczna prenumerata z za granicy – równowartość 35 USD (zwykłą pocztą) lub 50 USD (poczta lotnicza). Należną sumę prosimy wpłacać na rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (przy wpłatach z za granicy numer należy poprzedzić literami PL oraz podać międzynarodowy kod banku: PKOPPLPW).

W sprawach związanych z prenumeratą lub zakupem numerów archiwalnych prosimy pisać na adres naszej poczty elektronicznej adm@nadbuhom.free.ngo.pl lub dzwonić na numery (+48) 85-730-89-29 (stacjonarny) i (+48) 661-566-333 (komórkowy).

«МАЛАНКА 2010»

Союз українців Підляшшя запрошує всіх любителів доброї забави при нашій музиці, щоб привітали Новий рік у пансіоні «Чотири пори року» в Піліках коло Більська (при трасі Більськ – Люблин).

Початок гулянь 13.01.2010 р., година 19.00. Гурт «Ясени» (Україна)

Ціна 350 зл. від пари. Замовляйте квитки по телефону

(+48) 607-265-339. Можна також замовити нічліг

на місці у пансіоні, тел. (+48) 516-095-803

«РАНОК КОЛЯДУЄ»

Що зробити, щоб на Різдвяні свята Ранок з колядками Вашої хати не минув та Веселою Новиною Ваших домочадців і гостей порадував? Нічого простішого – купіть найновіший диск ансамблю з Більська та насолоджуйтеся досхочу колядками старими і новими у його виконанні!

Замовляйте: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel. 85-730-25-23; (+48) 661-566-333, e-mail: biuro@zup.org.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 6 (106) – Листопад – Грудень 2009
Numer 6 (106) – Listopad – Grudzień 2009

www.nadbuhom.free.ngo.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski
Тел./Tel. 85-730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Адміністрація: adm@nadbuhom.free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Людмила Лабович, Кароліна Матеїчук. Співпрацівники редакції: Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леонадія Сасевич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Helena Czaban, Agnieszka Firsowicz, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Річна передплата за 2010 рік на території Польщі коштує 35,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia. Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., № 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Roczna prenumerata na cały rok 2010 kosztuje: prenumerata krajowa – 35.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 6.00 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66,
tel 85-741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Zmíst * Spis treści

Л. Лабович, Осіннє свято української культури на Підляшші	2
K. Czurak, «Pidlaśka osiń» w Hajnówce	7
I. Бакунович, Загорів та Матяшівка – перші акорди фестивалю	8
C. Іськів, «Козаки завжди в строю!»	9
Ł. Łabowicz, Na fundamencie tradycji	11
S. Sawczuk, Dobrywodzka «Krynycia»	13
«I пластунка Барбара з Підляшшя...».	
Інтерв'ю з А. Котлярчуком	15
J. Bakunowicz, Orla na szlaku do dwujęzyczności	18
J. Hawryluk, Tablice dwujęzyczne, ale czy «naprawdę po-naszemu»?	20
Etnografów wyścigi z czasem.	
Rozmowa z A. Gawłem	25
O. Ільїн, Письменник і фольклорист Дмитро Булгаковський є автором «Пінської шляхти»?	27
J. Bakunowicz, «Pińska szlachta» na bielskiej scenie	28
Л. Лабович, Українські авторські пісні у фольклорі Північного Підляшшя	32
A. Kolańczuk, «O Ukrainę, o jej wolność!»	36
Ю. Гаврилюк, Перлина архітектури лемків	40
T. Карабович, Книжкове видання про українську літературу у Польщі	41
Ю. Гаврилюк, Аборигені	43
I. Киризиук, З циклу «Ностальгія»	46
Л. Лабович, З хроніки подій на Підляшші	47
Н.Д. Яворницька, Лемківщина – побачена «підляським оком»	48

НАША ОБКЛАДИНКА:

Стор. I: Юна учасниця фестивалю «Підляська осінь» – ансамбль «Козачата» з Майкопу на Кубані. Фото Ю. Гаврилюка

Стор. III-IV: Церква св. Параскевії у Квятоні на Лемківщині (XVII ст.). Фото Ю. Гаврилюка

Осіннє свято української культури на Підляшші

Тріо бандуристок із Краснодару на Кубані

Як у північній, так і південній частині регіону проходили заходи XVIII Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь». Цьогорічні презентації української культури обняли Більськ, Білосток, Гайнівку, Сім'ятичі, Черемху та Мощону-Королівську, а також Загорів і Матяшівку по той бік Бугу. Загалом протягом чотирьох днів – від 5 до 8 листопада – пройшло дев'ять фольклорних концертів. Як супровідні заходи відбулися: забава для молоді в Більську, літературна зустріч у Білостоці, виставка сучасного українського малярства, також у Білостоці, вистави для дітей у Більську та Черемсі у виконанні Волинського академічного театру ляльок з Луцька, та презентації народного рукоділля. При нагоді фестивалю в Комплексі шкіл ім. А. Міцкевича у Більську зорганізовано «День української культури». Захід провів Союз українців Підляшшя.

Підляська осінь є найширшою презентацією української культури в регіоні. Саме цей захід, який крім «На Івана, на Купала», є культурною візиткою підляських українців, показує організаційну спроможність українського середовища регіону. Зміст свята – передусім фольклорний, хоч кожного року на фестивалі не бракує теж елементів високого мистецтва. Це з одного боку презентація того фольклорного потенціалу, який протягом останніх майже 20-ти років удалося на Підляшші створити, а з другого – промоція української пісні і народного танцю у виконанні ансамблів з-поза Підляшшя – з інших регіонів Польщі та з України. Доброю традицією заходу стало також запрошування українських ансамблів з країн, у яких проживають українці. Цього року це були: Хор міського бу-

динку культури з Кобриня «Поліські передзвони» (Білорусь) та «Козачата» з Майкопу на Кубані (Росія), які найбільше сподобались підляській публіці.

Південне Підляшшя

Удруге в рамках фестивалю відбулися концерти у південній частині Підляшшя – у селах Загорів і Матяшівка.

– Оскільки Підляшшя, то не тільки північ – терени між Гайнівкою, Більськом, Сім'ятичами, – пояснив Андрій Артем'юк, голова Союзу українців Підляшшя, – але теж південна частина регіону, тобто околиці Тереспіля, Білої, тому саме там ми зробили концерти. Люди прийшли, так що є зацікавлення і будемо це продовжувати.

Вихід з фольклорними презентаціями «Підляської осені» на села тої частини цілісного в давнину Підляшшя, якого історична доля склалася набагато складніше ніж земель між Бугом та Нарвою, здається важливим для культурної активізації місцевого українського населення. В організацію концертів, які пройшли в сільських світлицях, ангажувалися місцеві православні парафії – св. Анни в Межиліссі та св. Петра і Павла у Загоріві, а також самі мешканці.

– Я сам родом з Телушок, а живу в Кодню, – сказав Мирон Коровай. – Початки ХХ ст. не пощадили тих сел, ні людей, ні загально культури того народу. Тому що 1914-15 рік то є «біженство», котре спустошило не тільки ті терени, але також і Білосточчину. Пізніше 1938 рік – валили

Кобринський хор „Поліські передзвони”

Іскрометний гопак у виконанні більського „Ранку”

Дошкільнята із садочка „Лісова поляна” у Більську

Волинські соловейки — Галія Давидюк і Таня Батейко

церкви. Де ж можна було думати про якуюсь культурну діяльність? 1947 рік — вивезли їх майже всіх, 60-70%, нектори села чуть не 100% на «Земі од-зискане».

Щойно після 1956 року частина корінного населення Південного Підляшшя повернулася на своє. Однак протягом багатьох років важко було говорити про розвиток там культурної активності. Тому й ініціативи українського характеру починають з'являтися по той бік Бугу лише віднедавна. Свою участь у тому має також Союз українців Підляшшя, який у минулому році вперше при нагоді «Підляської осені» провів концерти на Південному Підляшші.

— В попередньому році, коли почали співати тії ансамблі з України, — сказав о. Іван Кулік з Парафії у Загорові, — було багато людей, які з радості плакали. Вони казали, що перший раз тут в Загорові од 1947 року, од акції «Вісла», могли почути тії прекрасні пісні, котрі нам 'ятали зі свого дитинства.

Позитивних вражень після південно-підляських концертів не приховували Надія Бондарук і Віра Никитюк, учасниці колективу «Родина» з Дуб'яжина. Ідучи до Загорова і Матяшівки, вони не знали чого сподіватися, однак прийняли їх там дуже тепло та запрошували за рік.

Про те, що започатковані Союзом українців Підляшшя українські концерти на Південному Підляшші будуть мати своє продовження, запевняв Зигмунт Литвинюк, вїйт гміни Тучна, який дуже позитивно поставився до презентації

української пісні і танцю, яка — на його думку — збагатить культурну пропозицію для мешканців гміни.

Північне Підляшшя

Головний концерт традиційно пройшов у Більському будинку культури. Паралельні виступи зорганізовано в Сім'ятицькому осередку культури, Гайнівському будинку культури, сільській світлиці в Мошони-Королівській та Підляській опері і філармонії у Білостоці.

На «Підляській осені» було все. Прозвучала народна пісня у виконанні дітей, молоді, людей середнього віку та найстарших підляшуків. Був фольклор, естрада, фольк-рок та навіть класична музика у виконанні тенора, Павла Пецушка з Білостоку.

— Я думав, що може то не буде пасувати, бо тут приїжджають ансамблі з України, с акордеон, скрипка, народний спів, — сказав співак. — Але по першому виступі моя думка помінялася і щиро кажу з такою певністю, що це дуже пасує. Треба цю культуру промувати. Я не кажу, що це «вища» культура. Вона проста інша, бо це є класична обробка, не народня. Це досконало пасує.

Загалом під час «Підляської осені» показалося коло 30-ти солістів, дуетів, тріо, квартетів, ансамблів, тому й важко всіх перерахувати. Традиційно виступали наймолодші: дошкільнята з Садочка № 9 у Більську та група «Orthpower — малі тутешні», були презентації традиційної пісні у виконанні дітей і молоді: «Ранку» з Більська, «Гілочки» з Черемхи, «Слов'яночок» і «Джерела» з Білостоку, показувалися також представники середнього покоління.

Фестиваль, більшість виконавців якого склали підляські ансамблі, показав потенціал, який є в регіоні, коли йдеться про виконавців української пісні. Доказом того є хоча б присутність нових груп, які весь час у нас з'являються. Прикладом є «Вервочки» в Орлі, які на фестивалі виконали декілька українських пісень разом зі «Слов'яночкою» з Рівного.

— Цей фестиваль є суперовий, — сказав керівник колективів Володимир Рева. — Я в ньому особисто беру участь напевно більше десятка. У цьому році я на ньому з двома ансамблями. Це моя «Слов'яночка» з Рівного і «Вервочки» з Орлі, якими керую вже майже рік. У листопаді буде тому ансамблеві рік. Маємо непоганий спільний проект. Ми

Квартет „Ясени” із Корця на Волині

сьогодні на сцені разом – «Вервочки» і «Слов'яночка». На перспективу плануємо співпрацювати і їздити одне до одного як до хороших друзів, дружити.

З України приїхав на фестиваль також квартет «Ясени» з Корця, у складі якого професійні музики, викладачі музичних шкіл:

– Виконуємо козацькі, народні пісні, – сказав Сергій Страшевський. – Ось такий у нас репертуар. Самі робимо обробки, де що самі пишемо. Оскільки всі є музикантами, це нам легко. На Підляшшя приїжджали в 2007 році. В 2008 були в трошки іншому місці, у Видмінах. Цього року знову до вас приїхали на Підляшшя. Нам дуже приємно, ми задоволені прийомом.

– Дуже гарно нас зустрічають, приймають – добавив Валерій Васильчик. – Ми у вас завжди з великою радістю. Чуємо колективи, які виконують українські пісні. Бачимо, що робиться велика, хороша робота популяризації української народної пісні.

Окрім запрошування українських ансамблів з-поза меж Польщі, важливим для підляських українців є тримання контактів з українцями з інших регіонів Польщі. Цього року на більській сцені виступив ансамбль «Верес» з Ольштина. Вармія і Мазури – це той регіон, у якому весь час виникають нові молодіжні групи.

Дівочий колектив народної пісні „Слов'яночка” з Рівного

– Є багато українських ансамблів у Ольштині, в Гурові, біля Ольштина, – сказав Андій Бриль. – Ми всі сходимося до домівок, співаємо. Є українські забави в Ольштині, Ельблонзі. Багато молодих людей приходить на такі забави.

Щиро кажучи я вперше вчув про українців Підляшшя, як нас запрошували. На мою думку нема такого знання про українців з Підляшшя, як маємо про українців з гір, з Горлиць чи зі Ждині. Це буде добре впливати на нашу культуру, коли ми будемо спілкуватися з собою.

Зіркою фестивалю був згаданий уже дитячий ансамбль «Козачата» з Майкопу, що в Республіці Адігея на Кубані. Оскільки Підляшшя між Бугом та Нарвою – це найбільш віддалена на північний захід українська етнографічна територія, то Адігея, що на північному Кавказі – на протилежному кінці поселення українців. Українська громада проживає там більше двохсот років – у 1792 року частина земель Адігеї була передана чорноморським козакам.

Як пояснила Наталія Уварова, керівник групи, зараз на Кубані невелика ук-

„Козачата” з Майкопу на Кубані у своїй мистецькій красі і молодій силі!

„Джерело” із Білостоку – перший виступ на „Підляській осені”

Розповідь д-ра Миколи Роценка про перекладацьку працю Петра Куприя

На виставці українського сучасного малярства у Підляській опері і філармонії

раїнська діаспора. Її представники не спілкуються уже українською мовою, а єдиною формою збереження традиції стає участь у фольклорних ансамблях.

Супровідні заходи

Окрім музичних концертів, у рамках фестивалю у Підляській книжниці в Білостоці відбулася зустріч, присвячена презентації перекладів на польську мову двох шедеврів української літератури – «Енеїди» Івана Котляревського та «Кобзаря» Тараса Шевченка. З поезією Великого Кобзаря виступили під час неї учениці міжшкільного пункту навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці, натомість пісні на слова Шевченка виконав білостоцький ансамбль «Джерело». Після музично-поетичної презентації постать поета і перекладача української поезії Петра Куприя, який родом з південнопідляських Костомолотів, представив д-р Микола Роценко з Люблина:

– Про те, що він писав вірші, за його життя ніхто не знав, тільки після смерті ми побачили, що лишилося багато його поетичної спадщини. Вирішили, що треба це пустити у світ, показати людям, бо варто. Однак Петро лишив не тільки свою поетичну спадщину, але передовсім переклав на польську мову, як перший у Польщі, цілий «Кобзар» Тараса Шевченка, а також «Енеїду» Івана Котляревського. Це великий труд, якому Петро посвятив багато років свого життя і який має суттєве значення для польсько-українських культурних і літературних взаємин.

Також у Білостоці, тим разом у Підляській опері і філармонії, представлено виставку українського сучасного малярства. Білосточани могли на ній подивитися праці сучасних українських митців з основних державних шкіл України: Київської, Харківської та Львівської академій мистецтв.

– Це перша виставка, яку ми робимо в Білостоці, – сказала куратор виставки, Оксана Багрій з варшавської галереї Real Faith Group. – Я вважаю, що такі виставки потрібно робити, щоб люди, які живуть не на території України, які з якихось причин виїхали або мають українські корені, бачили, що Україна то не тільки проблеми, еко-

номічні і політичні негаразди, але теж те мистецтво, яке розвивається, яке постійно робить крок вперед і хоче представити себе в Європі.

* * *

«Підляська осінь» виникла як продовження започаткованих у Мельнику «Музичних діалогів над Бугом» та вже 18-тий рік є найбільшим, коли йдеться про кількість виконавців та територіальний обсяг, заходом Союзу українців

Підляшшя. Великим її плюсом є вихід на села Південного Підляшшя та залучення елементів високого мистецтва, мінусом – мале пропагування серед молоді фольково-рокових концертів. Однак загалом молоді під час «Підляської осені» не бракує, передусім на сцені, на якій властиво домінує молоде покоління. Іншим позитивом є помітний великий потенціал, коли йдеться про підляських виконавців української пісні. А це доказ, що в регіоні, в якому

українське організоване культурно-суспільне життя розвивається щойно від 25-ти років, весь час нарошується потенціал. Слід додати, що це видно не лише під час «Підляської осені», але й на заходах, організованих неукраїнцями у регіоні, на яких останнім часом доволі часто презентуються підляські українські ансамблі.

Людмила ЛАБОВИЧ

Фото Ю. Гаврилюк, Л. Лабович

«Pidlaśka osiń» w Hajnówce

W tym roku Festiwal Kultury Ukraińskiej nie ominał Hajnówki. W piątkowy wieczór 6 listopada sala Hajnowskiego Domu Kultury zebrała sporą rzeszę zainteresowanych kulturą ludzi i słusznie się stało, gdyż było na co popatrzeć i czego posłuchać. Swoją obecnością zaszczytili Jerzy Sirak – wicestarosta Miasta Hajnówka, Mikołaj Janowski – radny Sejmiku Wojewódzkiego, wiceprzewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia – Maria Ryżyk oraz ks. Michał Niegierewicz.

Hajnówianie mieli okazję zobaczyć występ zespołu pieśni i tańca z Bielska Podlaskiego „Ranok” pod kierownictwem pani Eli Tomczuk. W jego wykonaniu zobaczyliśmy kilka tańców, które oczarowały hajnowską publiczność. Szczególnie występ najmłodszych uczestników „Ranku” zachwycił widownię, choć i występy starszych uczestników swoim zaangażowaniem i stopniem trudności tańców wzbudziły podziw publiczności. W wykonaniu zespołu „Ranok” zobaczyliśmy m.in. taniec „Poliński prytupy”, a tak-

że bardzo dynamiczny kozacki „Hopak”. W wykonaniu zarówno młodszego, jak i starszego chóru „Ranok” usłyszeliśmy także kilka pieśni ukraińskich.

Na szczególną uwagę zasługuje chór „Kozaczata” z Kubania (Rosja), który wywołał żywe zainteresowanie wśród widowni. Chór wykonał liryczne pieśni ukraińskie, m.in. pieśń kubańskiego kompozytora „Oj wyjdu ja na dołynu” w znakomitym wykonaniu jednej z solistek chóru, które, co trzeba podkreślić, wywołało żywe reakcje wśród publiczności. W wykonaniu „Kozaczat” zobaczyliśmy również tańce, często w zabawnej aranżacji. Bezsprzecznie zespół ten pokazał bardzo wysoki poziom, zarówno śpiewu, jak i tańców. Piękne były także bogato zdobione stroje dziewcząt z „Kozaczat”, które zespół kilkakrotnie zmieniał w czasie koncertu. Zespół oczarował publiczność wykonując piosenkę, a właściwie życzenia dla słuchaczy – „Szczob Wy i my szczyśliwi buty”.

Na zakończenie usłyszeliśmy piosenkę „Moja Ukraina” w wykonaniu zespołu „Ranok”, do którego dołączyły też dzieci i młodzież z zespołu „Kozaczata” (na zdjęciu). Był to występ, który porwał publiczność. Kiedy zespoły śpiewały frazę „Je na switi moja krajina, tam de czerwona cwyte kałyna...ce moja Ukrajina” publiczność na stojąco klaskała w rytm muzyki i tym samym pokazała, że tego typu koncerty są w Hajnówce potrzebne.

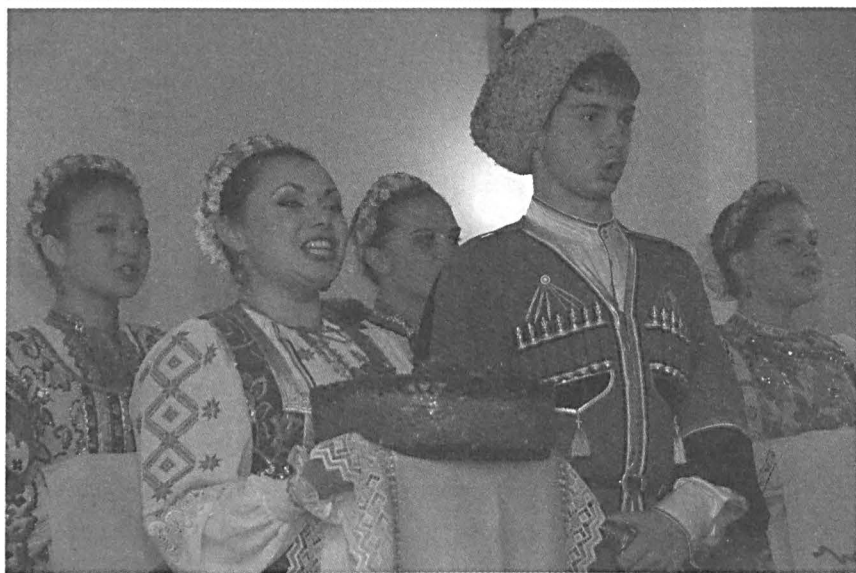
Koncert wzbudził wśród publiczności ogromne emocje. Po wyjściu przed budynek Hajnowskiego Domu Kultury ludzie długo rozmawiali i oceniali występy zespołów. Smutne jest tylko to, że wśród publiczności praktycznie nie było młodych ludzi. Fakt ten powinien skłonić do myślenia przede wszystkim rodziców dzieci i młodzieży w podlaskiej społeczności i odpowiedzenia sobie na pytanie: czy faktycznie jest tak, że cenimy i należycie dbamy o naszą kulturę?

Katarzyna CZURAK

Fot. autorki artykułu

Загорів та Матяшівка – перші акорди фестивалю

Вже без перебільшень можна сказати що Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь» поширює свій територіальний простір. Фестивальні концерти відбуваються-бо не лише у містах та містечках Північного Підляшшя, але й перебринають Буг та причаляють потойбік річки, на Південному Підляшші. Цього року не вперше, бо вже й минулого року деякі виконавці, що побували на фестивалі, дали вдалий концерт в Загоріві у гміні Пищаць. Так було й цього року. Ще до того як у Більську офіційно відкрито фестиваль, перші його акорди прозвучали у двох селах Південного Підляшшя.

Загорів та Матяшівка – два села, жителів яких лиха доля, що зветься акція «Вісла» у повоєнний час розкинула по всій північно-західній Польщі. У рідні краї повернув мало хто. Але все ж таки деякі повернули. Хоча то одиниці, але варто зайти в автобус та попросити ансамблю, щоб і там, для них зіграв концерт. Цього року від поїздки до Південних Підляшуків не відмовились гості з далекої Кубані. Хлопці та дівчата з Ансамблю пісні і танцю «Козачата» з Майкопу та тріо бандуристок з Краснодару за собою мали вже тисячі кілометрів, отже лишніх понад 100 не робило різниці. А загорів'яни спрагли козацької пісні. Кольорові строї та хвацькі козацькі пісні швидко розігріли душі, не лише селян, але й представників місцевої влади, м. ін. війта та старости. На виступ «Родини» з Більська не стало вже часу. В недалекій Матя-

шівці, селі, яке також не лише демографічно, але й травматично потерпіло внаслідок операції «Вісла», також вже чекали глядачі.

Здавалось би – концертам у Загоріві кінець. Але не встиг від'їхати автобус з гостями з Росії, зараз біля загорівської світлиці появилася чергова машина. Тим разом на рівненських номерах. Це гості з України, які перетнули кордон і прямували в сторону Більська. Однак затишним готельним кімнатам слід було на них дещо почекати. В світлиці заметушилось, хлопці та дівчата скоро переодягнулися і після місцевої капелі на сцені знов пролунав український спів. Дівчата з ансамблю «Слов'яночка», квартет «Ясени» з Корця, Галя Давидок і Таня Батейко та солісти Аня Вдовіна, Мальвіна Антоненко, Марія Злата, пригадали деяким молоді літа, коли українська пісня була невід'єм-

ною товаришкою повсякденного життя. Своє свято мало також подружжя Панасюків, яким несподівано учасники концерту заспівали «Многая літа». Чому саме їм? Вони ж бо цього року святкували свій круглий ювілей 50-ліття подружнього життя.

Концертам кінець, але не південно-підляській гостинності. За українського традицією ніхто з гостей не може домів виїхати голодним. При звуках баяна, у якого скоро запрягся Володя Рева приємно було посмакувати місцевих страв та порозмовляти з місцевим „гіпергостинним” населенням. Пані Марія Хартонюк, одна з організаторів заходу пообіцяла, що вже не дозволить, щоб на день чи два перед фестивалем не відбувся у них концерт. Лише зазначила, що перенесе його до Малої Дубровиці, рідного села знаменитого народного живописця Василя Альбічука. А також її тата, Павла Крата, який попри свій похилий вік не пропускає жодного українського заходу. На цю пропозицію погодилася також і молода пані солтис Малої Дубровиці. Нічого проти немає і місцевий православний парох Іван Кулик, який завжди слідкує за тим, щоб жодна злая сила не помішала у проведенні заходу.

Іван БАКУНОВИЧ
Фото автора статті

«Козаки завжди в строю!»

На Січ, що на острові Хортиця, зі славної Волині 10 жовтня прибула група козаків «Козацького Стрілецького Братства». Напередодні світлого дня Покрови офіційно святкували відкриття «Історико-культурного комплексу Запорізька Січ».

З вітальним словом виступили Прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко, директор Національного заповідника «Хортиця» Максим Остапенко та завідувач Історико-культурного комплексу «Запорізька Січ» Михайло Левченко. Козаки Братства стріляли з гармат і розпочали дійство – козацьку перекличку. Так, Гетьману Байді Вишневецькому було велено стати в стрій. На сцену піднявся отаман Козацького Стрілецького Братства Віктор Федосюк зі словами «Байда Вишневецький завжди в строю», «Петро Конашевич-Сагайдачний – стати в стрій» і гарматний Козацького Стрілецького Братства Володимир Перчук одізвався «Петро Конашевич-Сагайдач-

*Члени луцького «Козацького Стрілецького Братства» на Хортиці.
Перший справа отаман Братства Віктор Федосюк
(з холмського роду та читач нашого журналу)*

ний завжди в строю», Сергій Климчук – «Богдан Хмельницький завжди в строю» далі пом'янули всіх великих

Гетьманів України. Святкування продовжилось козацьким театральним дійством і виступом творчих колективів.

Козаччина це, поруч давньоруської Княжої доби та Визвольних Змагань першої половини ХХ ст., могутня основа історичної totoжності українців. Також і Підляшшя, яке хоч далеко від Дніпрових порогів, має своїх козацьких героїв: гетьмана Христофора Косинського та полковника Михайла Кричевського, соратника Богдана Хмельницького.

Осердям козацької вольниці була Запорізька Січ, розташована нижче порогів на Дніпрі, у районі острова Хортиця. Отже не дивно, що саме на цьому острові, зарахованому до числа семи чудес України, постав історико-культурний комплекс „Запорізька Січ”.

Місцем розташування новостворюваної Січі, якої загальна територія сягає трьох гектарів, обране мальовниче північно-східне узбережжя Хортиці, з якого відкривається чудовий краєвид на греблю Дніпрогесу, скелі та острови, що нагадують колишні грізні дніпровські пороги.

Комплекс розділяється на дві частини – більший «Внутрішній Кіш» та менший «Зовнішній». Передбачається, що у «Внутрішньому коші» будуть функціонувати об'єкти експозиційного призначення, в яких планується відтворити інтер'є-

«Запорізька Січ» на Хортиці

ри козацьких жител (курін та будинок кошового отамана), офіційних та освітніх установ (військова канцелярія та січова школа), які мали місце на історичних Запорізьких Січах. Центральним об'єктом комплексу є 22-метрова дерев'яна трибанна церква Покрови Пресвятої прсв. Богородиці, побудована в стилі українського бароко. Вся територія «Внутрішнього кошу» обнесена ровами і земляними валами з укріпленням на них частоколом із трьома оборонними вежами – В'їзною, До Дніпра і Вежею-дзвіницею, з верхніх відкритих галерей яких відкриваються чудові краєвиди Хортиці та Дніпра.

В «Зовнішньому коші», або торговельно-ремісничім передмісті Січі, розташу-

ються інтерактивні об'єкти – кузня і гончарня, в яких, за задумом, відвідувачі зможуть власноруч прилучитися до традиційних народних ремесел минулого. В постійно діючій корчмі відвідувачі комплексу зможуть поласувати справжніми козацькими стравами, а у «трецькій хаті» – гостьовому будинку, залишитись на нічний відпочинок, щоб продовжити знайомство з пам'ятками Хортиці вже наступного дня.

Через подібне «занурення» відвідувачі зможуть глибше пізнати історію, особливості устрою, традицій, архітектури, світогляду, повсякденного життя славетних предків українського народу.

Інша частина волинської козацької делегації Громадського об'єднання «Волинська Січ Війська Запорозького» на чолі з Володимиром Присяжнюком взяли участь у святкуванні дня міста Запоріжжя. Юрій Попович за допомогою міської ради Луцька і організації Велике Козацьке Коло привіз цілий автобус молодих козаків – учнів Волинського військового ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою. Ліцеїсти мали можливість послухати виступ Президента України Віктора Ющенка, що привітав козацький край Запоріжжя з днем міста.

В післяобідню пору всі козаки з'їхалися на відкриття XIII-го Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. Відкрив офіційну частину Притула Олександр Леонтіївич, президент Всеукраїнської федерації «Спас». Фестиваль ставить своєю метою відродження і впровадження в українське суспільне життя виховання молоді в дусі кращих українських козацьких традицій, розвиток українських бойових мистецтв.

11 жовтня, у неділю усі козацькі святкування продовжились на острові Хортиця в Запорозькій Січі. Тут відбулось нагородження переможців фестивалю «Спас на Хортиці», виступ кобзарів, герць на конях, козацькі змаги, показові виступи шкіл бойових мистецтв, гарматні постріли та традиційний бій «слава-на-лаву», у якому цього разу верх над запорізькими козаками взяли дніпропетровські козаки, хоча в рукопашному бою запоріжцям не було рівних. В обідню пору всіх частували справжнім козацьким кулішем. Гостям Січі організатори демонстрували козацьку чайку і бригантину, знайдені в Дніпрі, на лівому березі якого око милував найбільший у світі синьо-жовтий прапор України. Відсвяткувавши, козаки стомлені, але задоволені, роз'їхалися по домівках, щоб повертатись на Січ знову і знову.

**Прес-секретар Козацького
Стрілецького Братства
Соломія ІСЬКІВ**

Na fundamencie tradycji

Już po raz trzeci w Zagrodzie koło wsi Koźliki spotkali się uczniowie Niepublicznej Szkoły Podstawowej im. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku oraz międzyszkolnego punktu nauczania języka ukraińskiego przy Szkole Podstawowej nr 12 w Białymstoku. Tematem warsztatów, które odbyły się 24 października pod hasłem „Choroszyj nasz korowaj, oj, choroszyj”, były tradycje weselne na Podlasiu. Pani Eugenia Orda z Topczyka pokazywała dzieciom, jak się robi obrzędowy chleb weselny, a pani Eugenia Kazimieruk uczyła przygotowywania tradycyjnych ozdób z papieru, którymi dawniej przystrajano chaty przed weselem, a w niektórych miejscowościach także korowaj. Warsztaty są poszerzeniem propozycji edukacyjnej dla białostockich dzieci, nie tylko tych uczących się języka ukraińskiego. Do Koźlik przyjeżdżają także ci uczniowie szkoły prawosławnej, którzy uczęszczają na lekcje języka białoruskiego oraz wszyscy zainteresowani odpoczynkiem w malowniczym miejscu nad Narwią i poznawaniem podlaskich tradycji ludowych.

Warsztaty są wspólną inicjatywą międzyszkolnego punktu nauczania i szkoły prawosławnej. Pomysł na terenowe wyjazdy nad Narwę zrodził się w momencie, gdy w szkole Cyryla i Metodego zaczęły się lekcje języka ukraińskiego. Wcześniej w Koźlikach podobne spotkania organizowały nauczycielki języka ukraińskiego z Zespołu Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim oraz białostockiego międzyszkolnego punktu nauczania.

Pierwsze spotkanie, w którym wzięli udział uczniowie szkoły prawosławnej i ich rodzice, miało miejsce rok temu – dzieci uczyły się wówczas wyplatania koszyków ze słomy. Drugie spotkanie poświęcone było tradycjom wielkanocnym – uczniowie i ich rodzice pisali piśanki woskiem i pomagali w przygotowa-

niu tradycyjnej paschy („paski”) wielkanocnej. Tematem ostatnich warsztatów stała się obrzędowość weselna.

Chętnych na spotkania w mini-skanse w Koźlikach, który od ponad 20 lat jest miejscem integracji ukraińskiej społeczności Podlasia, nie brakuje i za każdym razem przyjeżdża tam z rodzicami kilkunastu uczniów. W sumie na każdych warsztatach w Koźlikach jest obecnych ponad 30 osób. Oprócz zajęć rękodzielniczych i kulinarnych, których kulminacyjnym momentem staje się degustacja przygotowanego w prawdziwym wiejskim piecu obrzędowego pieczywa („busłowych łap”, „paski” czy korowaja), jest też ognisko, spacer po lesie, czyli to wszystko, co można mieć „na przyrodzie”. Dlatego też równie chętnie co dzieci, przyjeżdżają do Koźlik ich rodzice. Dla nich podobne wyjazdy mają jeszcze jedną war-

tość – jest nią możliwość spotkania się ze „swoimi” – ludźmi, z którymi można porozmawiać „po swojemu”, ku czemu okazji w mieście, takim jak Białystok, zdaje się być niewiele.

Etnograficzne warsztaty, zainicjowane przez nauczycielki języka ukraińskiego, doskonale wpisują się w założenia funkcjonowania Niepublicznej Szkoły Podstawowej im. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku, nazywanej potocznie szkołą prawosławną, która została pomyślana jako placówka, starająca się łączyć realizację założeń szkolnictwa podstawowego z edukacją religijną, narodową i międzykulturową. Powołał ją do życia ponad dwa lata temu Zarząd Główny Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne świętych Cyryla i Metodego jako placówkę, która wypełniłaby lukę w systemie szkolnictwa w regionie zróżnicowanym narodowo-religijnie. Od tego roku szkolnego siedzibą szkoły jest budynek Szkoły Podstawowej nr 12 w Białymstoku, przy której mieści się również międzyszkolny punkt nauczania języka ukraińskiego.

Początkowo jako język mniejszości narodowych zaproponowano w szkole prawosławnej jedynie język białoruski. Dopiero w ubiegłym roku szkolnym, w związku z zainteresowaniem rodziców, udało się zorganizować lekcje języka ukraińskiego, na które zaczęło uczęszczać sześcioro uczniów z ówczesnej klasy pierwszej i drugiej. W tym roku pojawiła się nowa grupa, w której jest pięcioro pierwszoklasistów. Ogółem więc na zajęcia języka ukraińskiego uczęszcza w tym roku 11 uczniów, co przy ogólnej liczbie

dzieci w szkole stanowi około 40%. Warto nadmienić, że w tym roku naukę w szkole rozpoczęło ogółem 29 uczniów, z czego do klasy pierwszej zapisanych zostało 11 dzieci.

Lekcje języka ukraińskiego jak na razie zdają się być traktowane przez rodziców jako zajęcia dodatkowe w stosunku do białoruskiego, ponieważ na lekcje tego drugiego uczęszczają wszyscy uczniowie szkoły, a na ukraiński dodatkowo owych wspomnianych 11 uczniów. Taka sytuacja nie zapewnia stabilności nauczania języka ukraińskiego. Z czasem jednak, jak się wydaje, rodzice staną przed koniecznością wyboru jednego z dwóch języków mniejszości i zdecydować, która z tradycji kulturowych jest im bliższa – ukraińska czy białoruska, i którą jako własną powinny poznawać ich dzieci.

W szkole Cyryla i Metodego bardzo dużo miejsca poświęca się kultywowaniu zwyczajów religijnych i narodowych. Poznawanie kultury mniejszości narodowych i jej prezentowanie szerokiemu krę-

gowi odbiorców postawił sobie za cel powołany z inicjatywy rodziców zespół „Orthpower Mali Tutejsi”. Swoją debiut sceniczny młoda grupa miała podczas czwartej edycji konkursu piosenki ukraińskiej „Z pidlaškoji krynyci” w Bielskim Domu Kultury. W tym roku dzieci ze szkoły prawosławnej po raz drugi wzięły udział w konkursie, zajmując na nim III miejsce. Od ubiegłego roku szkolnego zespołem kieruje pochodzący z Polesia na Białorusi muzyk i kompozytor Gienadij Szemiet.

Uczniowie szkoły prawosławnej biorą udział w licznych konkursach – muzycznych, plastycznych, poetyckich itp. Można tu wymienić chociażby Festiwal Muzyki Ludowej „Dawne pieśni – młode głosy”, konkurs artystyczny „Poznaj Białoruś” organizowany przez Centrum Kultury Białorusi, czy też recytatorski „Ukraińskie Słowo”, organizowany przez Związek Ukraińców Podlasia.

Często szkołę im. Cyryla i Metodego osoby z zewnątrz postrzegają jako szkołę religijną, utworzoną przede wszystkim z myślą o dzieciach osób zaangażowanych religijnie. Tymczasem okazuje się, że nie jest to placówka skierowana do wąskiego grona osób, związanych z prawosławiem, ale do wszystkich tych, którzy chcą, aby oprócz zwykłej edukacji, ich dzieci poznawały religijną i narodową tradycję swoich przodków i wychowały się zgodnie z własną tożsamością kulturową. Dość często podkreślają to rodzice, którym nie zależy przecież na tym, by ich dzieci uczyły się w wyizolowanym środowisku, ale w szkole, która zapewniając wysoki poziom nauczania, będzie w stanie przekazać dzieciom system wartości oparty na kultywowaniu własnej tradycji, przy jednoczesnym rozwijaniu w nich takich cech, jak otwartość i tolerancja.

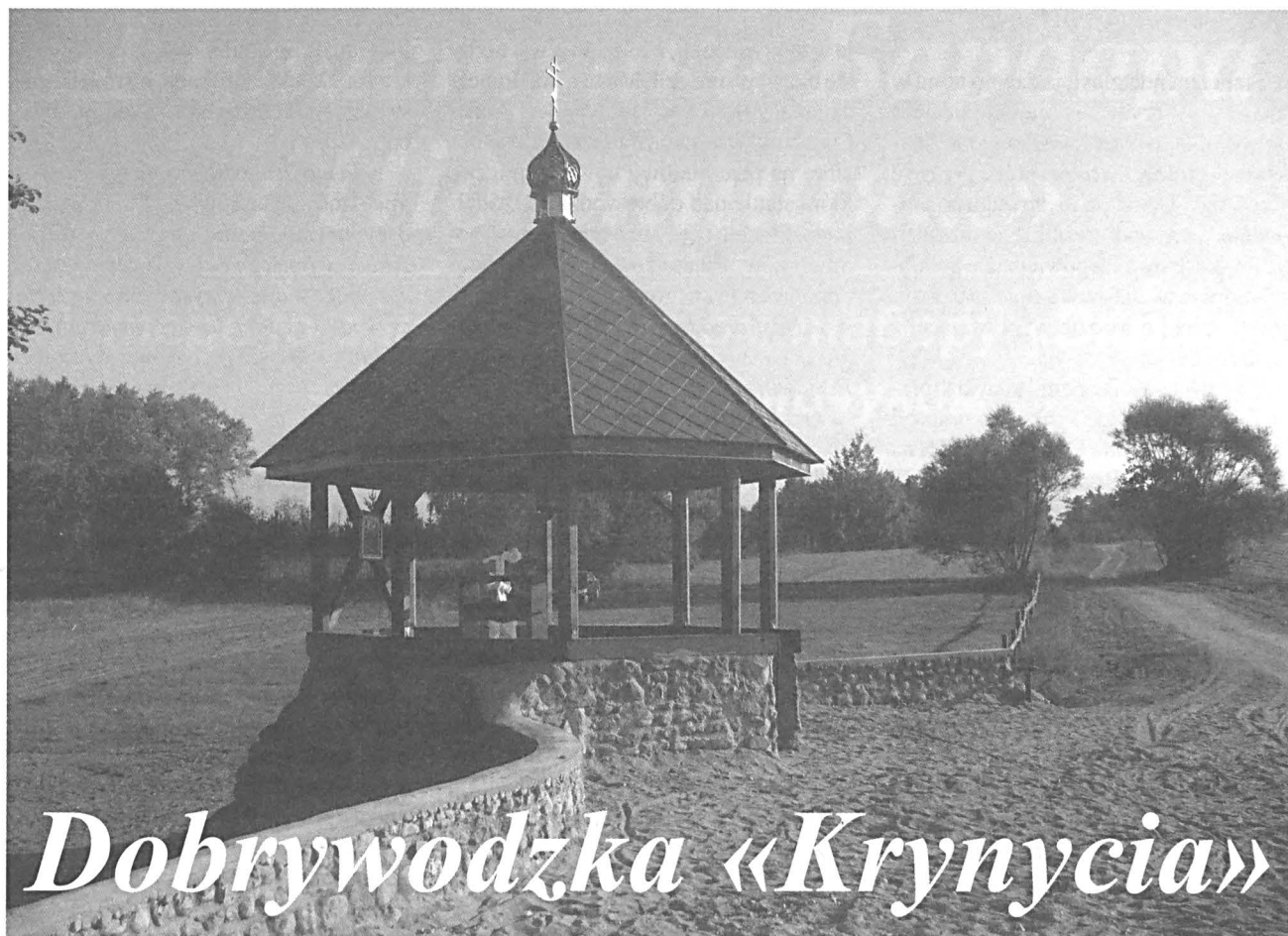
Szkola prawosławna istnieje trzeci rok i jak się wydaje nie trzeba już specjalnie przekonywać rodziców, że warto posyłać do niej swoje dzieci. Kto ma wątpliwości, może przyjechać chociażby do Koźlik na warsztaty, porozmawiać z innymi i zobaczyć, jakie zajęcia pozaszkolne związane z zachowywaniem i rozwijaniem własnej tradycji kulturowej proponuje swoim uczniom i ich rodzicom. Najbliższe – wiosną. Zapraszamy wszystkich chętnych, także tych, którzy są zainteresowani zajęciami języka ukraińskiego w międzyszkolnym punkcie nauczania języka ukraińskiego przy Szkole Podstawowej nr 12 w Białymstoku.

Ludmiła ŁABOWICZ

Fot. autorki artykułu

**Єднаємося у глибокому смутку і скорботі
з Агнешкою Тишкевич
з приводу смерті Чоловіка
бл. п. АНДРІЯ ТИШКЕВИЧА
Вічна Йому Пам'ять!**

**Родина та друзі
із Союзу українців Підляшшя**

«Je w Dobrywody strumoczok»

Gdy opuszczamy ostatnie zabudowania Dobrywody, idąc w kierunku przystanku kolejowego, po prawej stronie w dolince ukaże się kapliczka z połyskującą złotem kopułką. Wyrastająca z kamiennej podbudowy, jak każda świątynia – zbudowana na „kamieniu wiary”, z drewnianą, tradycyjną konstrukcją, kapliczka jest symbolem kontynuacji wiary przodków, a zarazem troski o zachowanie krajobrazu, z którego znikają tak charakterystyczne i malownicze elementy, jak strumienie, małe, nie poddane melioryzacji rzeczki oraz źródelka.

Krynyczna – tak w miejscowej ukraińskiej gwarze określa się to miejsce. Znajduje się tam źródelko, z którego wybijal kiedyś strumień, przepływający przez wieś i podobnie jak ona zwany *Dobrywidkoju*. Strumień przepływał później obok cerkwi, by na pobliskich łąkach wpaść do rzeki Nurzec. W XVII wieku na rzece *Dobrywidka* działało aż pięć młynów, których nazwy – *Chwiedula*, *Nestor*, *Ihnat*, *Szymon*, *Bobonka* i *Moyse*, pochodziły od imion ich właścicieli. I chociaż, jak pisze w swej monografii p.t. „Kleszczele” Mikołaj Roszczenko, były

to „najbiedniejsze młyny”, samo ich istnienie w obecnych warunkach hydrologicznych nie mieści się w głowie. Dziś strumień wysechł, odżywa jedynie w czasie większych opadów. Ale woda, już z ocembrowanej studzienki, ciągle gasi pragnienie mieszkańców wsi i przejeżdżających tędy wędrowców.

Woda życiodajna

Woda to żywioł i źródło życia, symbol płodności i oczyszczenia. Nasi przodkowie podchodzili do niej z szacunkiem, czego wyrazem jest podstawowy w życiu każdego człowieka rytuał chrztu, a także liczne miejsca kultu związane z wodą i jej cudotwórczym działaniem. Wystarczy wspomnieć naszą podlaską św. Górę Grabarkę, u której podnóża wije się strumień *Trostianeć*. Czysta woda z tej małej rzeczulki uratowała w 1710 roku wielu mieszkańców Siemiatycz i okolic, którzy znaleźli schronienie od zarazy „morowego powietrza”.

Dubińska *Krynoczka* i strumyk Miednoje to także miejsce pielgrzymek i licznych uzdrowień, a cudowne źródelko w Knorydach swą tradycję i kult Bogurodzicy wiąże z sercem wołyńskiego prawosławia – Poczajewem.

W całkiem nieodległych czasach, praktycznie w każdej wsi, w każdej parafii, odbywały się uroczyste procesje do źródeł, nad brzeg strumienia lub rzeki w celu ich poświęcenia. Najbardziej znaczące i uroczyste były oczywiście podczas święta Chrztu Pańskiego, gdy nad wszelkie akweny wodne wyruszały całe procesje z chorągwiami, a na skutek lodem wodzie tworzone przerębel w kształcie krzyża. Tę tradycję kultywuje się po dziś dzień, lecz w większości parafii ogranicza się ją do poświęcenia wody w dużym naczyniu wewnątrz cerkwi lub w studni na cerkiewnym podwórzu. Współczesny świat oddala nas od natury. Dziś nikt już nie pamięta o starożytnym zwyczaju oczyszczenia przed świętem Zmartwychwstania Pańskiego, a w bardziej odległej czasowo perspektywie praslawiańskiego rytuału. Nasi dalecy przodkowie wierzyli, iż w Wielki Czwartek przed wschodem słońca należało wykapać się w rzece. Dotyczyło to szczególnie osób cierpiących na jakieś choroby. Kąpiel miała wyleczyć ich dolegliwości i zapewnić zdrowie na cały rok. Podobne działanie miało mieć również zanurzenie się w lodowatej przerębli w dzień święta Jordanu.

Legends i historia

Stara legenda głosi, iż dawno temu w miejscu, w którym dziś znajduje się wieś Dobrywoda, pewna „wielka pani”, najpewniej królowa, zrobiła sobie przerwę w podróży. Uczyniła to, aby ugasić pragnienie, pijąc wodę z pobliskiego źródła. Po skosztowaniu powiedziała podobno – „dobra woda”, wyrażając swą pozytywną opinię o wodzie wypływającej z krynicy i dając nazwę wsi.

Czy owa „wielka pani” to była królowa Bona, która w 1533 roku wykupiła od kanclerza Olbrachta Gasztołda dobra na Podlasiu: Bielsk, Brańsk, Suraż, Narew i Kleszczele?

Dbając o rozwój gospodarczy swych włości, królowa nakazała przeprowadzenie pomiarów wólczej. Kleszczele otrzymały wówczas 5 wsi-przedmieść – wspomnianą Dobrą Wodę oraz Babicze – dzisiejszą Kuzawę, nieistniejącą już Trubiankę, Nurzec – obecnie Czeremchę-Wieś oraz Kosnę-Daszewicze, czyli obecne Dasze i Kośną.

Musiała być coś wyjątkowego w wodzie z dobrywodzkiego źródła, ponieważ cytowany w monografii Mikołaja Roszczenki Paweł Bobrowski pisał w 1863 roku, iż rzeka Dobrywódka ma wodę o właściwościach leczniczych, które należy jeszcze zbadać, ale bywa ona pomocna przy leczeniu żółty (w miejscowej gwarze żółtuchy) oraz różnych ran, nawet powstałych w wyniku chorób wenerycznych.

Starsi mieszkańcy wsi wspominali, iż „za cara”, czyli przed I wojną światową, istniały nawet plany utworzenia na wzgórku w pobliżu źródła uzdrowiska, które specjalizowałoby się w leczeniu chorób oczu.

Cudowne źródło od dawien dawna było otoczone troskliwą opieką mieszkańców Dobrywody. Jak nakazuje tradycja, w miejscu, z którego wybijała krynica, ustawiono zadaszenie oraz krzyż. Czas robi jednak swoje i miejsce to wymagało rewitalizacji, a konstrukcja remontu.

Czas remontu – czas żertwy

Jan Smyk pochodzi z Dobrywody. Zna go pewnie całe Podlasie, bo jego reportaże regularnie pojawiają się na antenie Polskiego Radia Białystok i regularnie zdobywają nagrody na różnorodnych krajowych i zagranicznych festiwalach dziennikarskiej sztuki.

Właściwie, chociaż mieszka i pracuje w Białymstoku, z rodzinnej wsi nigdy się nie wyprowadził. Ma tu swój domek, angażuje się też w sprawy swej Małej Ojczyzny. Właśnie wraca z krótkiego posiłku na plac budowy nowej kapliczki, która stanie nad dobrywodzkim źródłem. Pracuje i dyryguje pracą swych pomocników, zaangażowanych w dzieło odnowy cudownego miejsca.

– Nasi przodkowie zbudowali tu kapliczkę – mówi inicjator przebudowy – Postawili ją w niecce, a polną drogę, która przebiega obok, co roku podsypywano. W ten sposób kapliczka, krzyż i źródło były coraz niżej i zaczęły znikać z krajobrazu. Ludzie mówią, a my wierzymy w to głęboko, że woda z tego źródła ma cudowne właściwości. Coś więc trzeba było z tym zrobić, tym bardziej że stan techniczny zadaszenia był bardzo zły.

Łatwo nie było. Mieszkańcy Dobrywody podjęli się nie tak dawno temu trudów budowy nowej cerkwi, którą poświęcono w 2002 roku, a swą starą drewnianą kapliczkę „podarowali” prawosławnym wiernym w Kostomłotach. Nowa cerkiew to finansowe wydatki i organizacyjny wysiłek, który nie kończy się wraz z konsekracją. Dobrywidcy mogli czuć się zmęczeni tą wielką inwestycją. Jednak dzięki uporowi inicjatora akcji i pomocy ludzi dobrej woli udało się zrealizować zamierzone cele. Projekt kapliczki to dzieło Jerzego Uścińowicza – autora między innymi cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego oraz św. Jerzego w Białymstoku. Jak wspomina Jan Smyk – *dużej pomocy udzielił Aleksander Sielicki, zarówno jako burmistrz Kleszczel, ale także jako osoba prywatna. Mogłem liczyć na pomoc ludzi dobrej woli, takich jak rodzina Krupiczów z Białegostoku. Nie mogę nie wspomnieć o naszych majstrach – Janku Lipińskim i Mikołaju Jakubowskim. To także mieszkańcy wsi, „dł’ko Iwan – czyli Jan Markiewicz – „sestriczestwo”, sołtys, Szurka. Chciałbym im wszystkim podziękować.*

Woda, co szemrze, leczy i ... zanika

Gdybyśmy kilkadziesiąt lat temu wiosną lub deszczową jesienią próbowali przejechać Hrudczykom lub Ksiondżowym od Dobrywody w kierunku Kleszczel, napotkalibyśmy na tafłę wody lub bagienne, podmokłe łąki. Dziś tę trasę możemy przebyć bez obawy, że zmoczymy nasze buty. Walcząc z naturą nadali-

śmy rzekom prosty kanalizacyjny bieg, likwidując meandry wysuszyliśmy ich koryta. Dzięki melioracji, o źródłach – krynicach możemy właściwie już tylko opowiadać.

– Ta nasza inwestycja ma wiele aspektów – mówi Jan Smyk. – Duchowy, tradycyjny, ekologiczny, turystyczny. Takich źródeł w Polsce i całym świecie jest coraz mniej. A my mamy jeszcze taką krynice wody – czystej, uświęconej tradycją i modlitwą naszych przodków, wody uzdrawiającej. W pobliżu Dobrywody jest źwirownia. To między innymi przez nią znacznie obniżył się poziom wód gruntowych. Woda nie wybijała już ze źródła. Aby je ratować musieliśmy wkopać dwa kregi studienne. W tym miejscu o zdrowie i wszelkie łaski modlili się nasi przodkowie – chcemy kontynuować ich dzieło. Przy kapliczce i studzienie zatrzymują się turyści i grzybiarze – pytają co to za miejsce, jaka jest jego historia, nie przechodzą obok obojętnie, a nasza wieś nie jest już dla nich anonimowym punktem na mapie. Nasz wysiłek to także odpowiedź na apel patriarchy Konstantynopola Bartłomieja. Staraliśmy się ukończyć prace budowlane we wrześniu, bo właśnie 1 dzień tego miesiąca jest Dniem Ochrony Stworzenia, w którym powinniśmy zastanowić się, czy dobrze gospodarujemy wspianym darem Boga – przyrodą.

Na Trójcy

Każdego roku, w drugim dniu św. Trójcy, z dobrywodzkiej cerkwi św. Paraskiewy wyrusza procesja do cudownego źródła. Krestnyj chod z chorągiewami, wśród kwitnącej zieleni, kończy modlitwę, podczas którego odbywa się poświęcenie wody.

W 2010 roku ta uroczystość będzie miała szczególną oprawę, bowiem wówczas odbędzie się poświęcenie nowej kapliczki oznaczającej i chroniącej krynice, a także murowany krzyż z 1959, który ustawiło dobrywodzkie bractwo.

Inwokacja na krzyżu zawiera typowe dla takiego miejsca słowa: *Silou Tvojej Cestnaho i Żyvoťvoraszczaho Kresta sochrani Hospodi nas ot vsiakoj biedy i bolezni*. Słowa prostej modlitwy powtarzanej przez wieki. Budowniczości nowej kapliczki wierzą, że te słowa i ta modlitwa na Krynyczej będą zanoszone wiecznie.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok
Fot. autora artykułu

«І пластунка Барбара з Підляшшя...»

Інтерв'ю з комендантом табору «Вирій»
— Андрієм Котлярчуком

Цьогорічне таборове літо Пласту запам'ятається організації не тільки Другим Всеукраїнським пластовим Джемборі, а великою кількістю таборів на території Польщі, яких цього року пластуни України організували або співорганізували. Одним з найяскравіших став табір «Вирій», на якому окрім членів Пласту з України таборували і пластуни з Польщі. Про відновлення українського цвинтаря у Жукові, ставлення пересічних поляків до українців та подальшу долю табору читайте в інтерв'ю з комендантом «Вирію» — старшим пластуном скобом Андрієм Котлярчуком.

— Цього року тобі довелося бути комендантом пластового табору «Вирій», що проходив в Польщі. Чия була ідея та ініціатива такого проекту?

— Ідея табору почала визрівати більш ніж 3 роки тому, після мого першого візиту на українські етнічні землі в Польщі. Тоді я був присутній на урочистостях за участю президентів України та Польщі з нагоди відкриття пам'ятника загиблим українцям, мешканцям села Павлокома. Було там також багато інших пластунів з України.

До того я мало знав про події, пов'язані із депортаціями й нищенням українців та всього українського на територіях, що по війні залишилися по той бік кордону. В голові лиш жевріли знання із шкільної програми. Завдяки пластовим ватрам знав, що десть там, за кордоном, є Лемківщина; пісню про неї всі пластуни так люблять співати. Знав також, що є й інші українські етнічні землі на території Польщі, де колись жили українці. І знав, що все це називають Закерзонням. Але ніколи це все не здавалося таким трагічним, допоки не довелося самому там побувати.

Серед сучасних галичан є багато таких, чий бабця чи дідо народилися на Закерзонні і пам'ятають ті страшні події депортацій та вбивств. У мене ж там немає коренів, тому мандрівка в Павлокому, а також пізніше ряд поїздок в інші частини Закерзоння стали справжнім відкриттям для мене і згодом породили ідею пластового табору.

Під час цих мандрівок мене вразило кілька речей. В першу чергу, це була нагода по-справжньому, а не з книжок чи пісень, усвідомити, що сталося тут 60 років тому, відчути, що таке спустошена земля, де тисячі років квітло українське життя і де враз його не стало. По-друге, обурювала несправедливість та нерівність, з якою висвітлюється історія цих теренів по відношенню до українців. Серед безлічі спостережень наведу хоча б те, що новозбудований пам'ятник 366 мешканцям села Павлокома своїми малими розмірами зовсім не відповідає тій кількості осіб, пам'ять про яких він вшановує, на ньому немає ані тризуба, ані слова «українець», а половина прізвищ через брак місця написана з тильної сторони пам'ятника, куди мало хто додумується заглянути. І це тоді, як поруч — хрест сімнадцятьом полякам, загиблим від рук «українських націоналістів». Не дивно, адже сьогодні це інша країна.

І зрозуміло, що поки ми самі не подбаємо про це, годі від поляків очікувати об'єктивного вшанування пам'яті українців, які ще 60 років тому боролися тут за свою незалежність. Отут і з'явилась ідея табору, який би якнайширше відкрив для пластунів цю сторінку нашої історії і запалив почуття обов'язку перед цими землями.

— Чим цей табір відрізнявся від інших?

— «Вирій» має багато особливостей. Незважаючи на те, що табір повністю відбувається за кордоном, він:

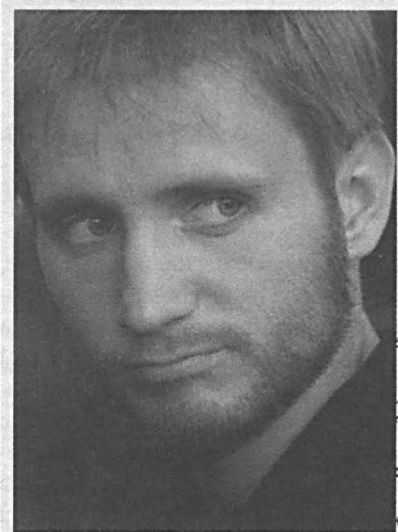

Фото Петро Заборозний

Андрій Котлярчук народився 22 січня 1985 року у Львові. Першу вищу освіту здобув у Львівському національному університеті ім. Івана Франка, спеціальність генетика та біотехнологія. Тепер навчається екстерном на кафедрі реставрації та реконструкції архітектурних комплексів в Національному університеті «Львівська Політехніка», є працівником лабораторії цієї кафедри. Вступив до Пласту у 1996 р. Півроку пластував в курені ч. 5 ім. Романа Купчинського. З 1997 до 2003 р. — в курені ч. 43 ім. Пилипа Орлика. З 2003 по 2008 рр. — член КВ цього ж куреня. У ті ж роки — член 1-го куреня УСП «Ватага Бурлаків». Тепер старший пластун самітник. Член ініціативної групи зі створення Музею-архіву Пластового руху.

— організовується пластунами з України;
— розрахований здебільшого на участь пластунів з України (звичайно, без підтримки та участі українців з Польщі, зокрема пластунів, табір був би неможливим);

– табір є повністю пластовим, він не передбачає участі членів іноземних скаутських організацій.

Зміст табору вимагає участі свідомих, сформованих осіб, тому при підборі учасників ми «робили ставку» на старших пластунів. Серед учасників з України була лише одна юначка, решта – старші пластуни, а з Польщі – усі старшопластунського віку.

Відтак, табір не містить вишкільних елементів програми, типових для юнацьких таборів. Проте усі традиції таборування в міру можливості збережені. Програма табору – традиційно пластова, містить стаціонарну та мандрівну частину. В деталі вдаватися не буду, запрошую взяти участь та побачити на власні очі.

– Чи багато вдалось відновити могили?

– Перш за все, хочу наголосити, що табір «Вирій» не є тотожністю до експедиції з відновлення цвинтарів. Проте, відновлення цвинтаря справді є домінантною частиною таборової програми і триває протягом усієї стаціонарної частини. В організації цього етапу табору мені дуже посприяв той факт, що працюю на кафедрі реставрації та реконструкції архітектурних комплексів «Львівської Політехніки», від імені якої разом зі студентами мені довелося працювати на цвинтарі села Жуків минулого року.

Це дало можливість краще організувати роботу на таборі, адже я вже чітко знав, куди їдемо, з чим і як доведеться працювати. Разом із нами цього року на цвинтар знову приїхали львівські студенти, до речі, дехто – колишні пластуни, та викладач-реставратор (теж з пластової родини). Отже, учасникам доводилося не лише розчищати зарості та піднімати хрести, а й брати участь у фахових реставраційних роботах. Усі надгробки в цих околицях – справжні твори мистецтва, роботи майстрів бруснівської школи каменярства, що зникла після депортації українців. Я дуже задоволений тим, як пластуни поставилися до праці над відновленням цвинтаря. Це робота, яка приносить масу задоволення і є навіть цікавою.

Мабуть, у цьому є ще одна особливість табору – під час роботи на цвинтарі немає учасників, немає старшини. Працюють всі разом, натхненно, намагаючись встигнути виконати якнайбільший об'єм роботи. Тому, відповідаючи на ваше запитання, скажу – так, нам вдалось відновити багато могил. Ми підняли з землі не менш ніж три чверті усіх надгробків, викорчували зарості, відновили символічний курган, розчистили цвинтарну каплицю, зробили багато іншої роботи. Отож, тепер це місце знову має вигляд цвинтаря, а не лісу, в якому де-не-де проглядають хрести. Ми дуже задоволені результатом нашої праці.

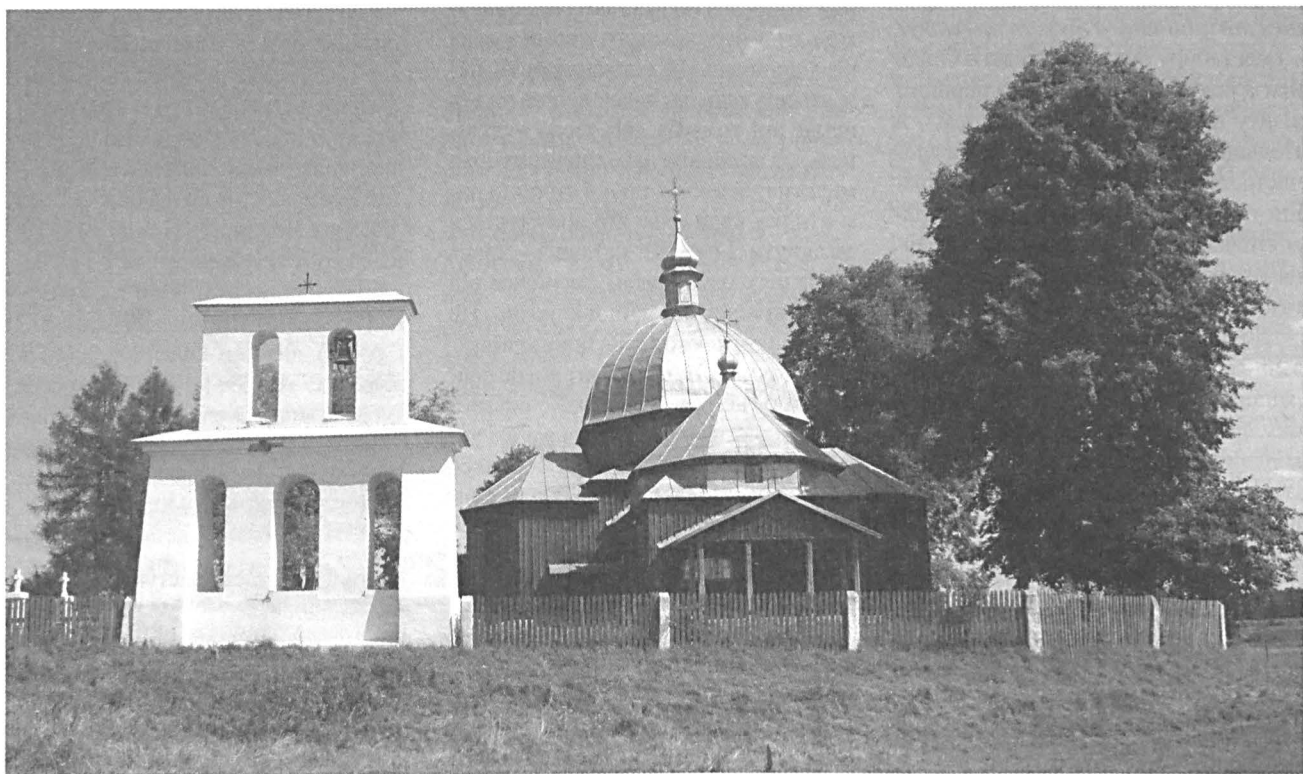
– Як пересічні поляки ставились до вас? Чи підтримували у ваших діях?

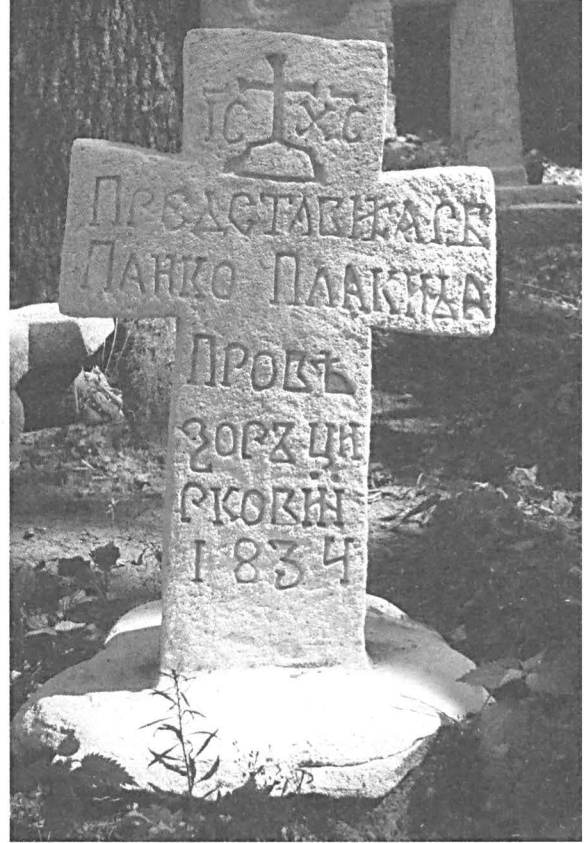
– Принаймні казали, що підтримують. Що насправді думали – не знаю. Відреагували місцеві спокійно і на те, що ми прийшли у вишиванках та одностроях на відправу в костел, точніше сільську дерев'яну церкву XVIII ст., що нині діє як костел. Проте, загалом нам не так часто доводилось спілкуватися з місцевими.

Село Жуків сьогодні має зовсім інші межі, ніж тоді, коли тут жили українці. Велика частина села знищена і тепер є звичайним полем чи болотом. Навіть на галявині, де розташовувався наш табір, колись було господарство. Сам цвинтар тепер знаходиться далеко від найближчих хатів. Отож, таборуючи в лісі, піднімаючи український прапор на щоглі, співаючи пісень при ватрі, працюючи на українському цвинтарі та спілкуючись лише з українцями, часами забували, що перебуваємо за кордоном.

– Яким чином ти відбирав учасників табору?

– Першочергово брали тих, чий корінь якийсь пов'язані з Закерзонням. Декому навіть пощастило під час табору побувати в селі своїх предків. При відборі намагалися уникати таких, кого табір зацікавив лиш своїм закордонним форматом. Поза тим, єдиним критерієм був лиш вік, як я вже казав.

– *З вами також таборували пластуни з Польщі. Як вам працювалось разом?*

– Чудово! Ідея запросити пластунів Польщі себе оправдала на всі 100%, і тепер я собі не уявляю цей табір без них. Пластунів з Польщі на таборі було половина. Тарас Костик, який, власне, був координатором табору зі сторони польських пластунів, був бунчужним. Основна частина ланки інструкторів – теж пластуни чи наближені до польського Пласту особи. Шкодую, що так рідко проводимо спільні заходи з пластунами Польщі. І це тоді, коли все частіше чуємо про спільні табори пластунів з польськими харцерами. Гадаю, така інтеграція недоречна тоді, коли залишки нашого рідного, розкиданого по всій Польщі, просто розчиняються в загальній масі. Залишаються лише найсильніші, але й вони потребують постійного контакту з нами.

Практично усі пластуни Польщі – це власне українці Закерзоння, нащадки депортованих якнайдалі від рідних теренів, на північно-західні землі Польщі. Тому їх навіть важко назвати діаспорою, адже вони, хоч і розкидані по всій Польщі, живуть в тій самій країні, в якій тепер перебувають їхні корінні землі. Закономірно, що пластуни Польщі куди краще від нас орієнтуються в історії, географії та усьому, що пов'язано із Закерзонням. Вони навчили нас багато гарних українських пісень з Лемківщини, допомогли зрозуміти, як зараз

живеться тут українцям і як насправді важко зберігати свою ідентичність. Те, що майже всі вони бездоганно розмовляли українською мовою, викликало повагу і бажання тримати якнайтісніший контакт надалі.

Була серед учасників і пластунка Барбара з північного Підляшшя, єдиної з українських етнічних земель в Польщі, що не зазнала депортацій. Барбара навчала нас українських народних пісень, які сама ж збирала по селах у себе на Підляшші. Тому таке таборування на однаково рідних землях, вшанування спільної історії, спільних героїв – це, на мою думку, найкраще, що може об'єднувати пластунів з Польщі та України.

– *Чи плануєш цей табір розвивати далі, можливо, подати на апробацію в статусі крайового чи міжкрайового?*

– Ідея табору дуже потребує розвитку і поширення серед пластунів. Цьогорічний експеримент підтвердив, що пластуни готові брати участь в таких заходах. Якщо цей табір розвивати і проводити щороку, можливо, з часом нам вдасться належним чином підняти пам'ять про Закерзоння серед усього українського суспільства, а разом з цим і привернути більшу увагу держави до цієї проблеми. Я б дуже цього хотів. Однозначно, що табір має міжкрайовий рівень, отож, і статус в нього повинен бути відповідним. Час покаже, що буде наступного року, а наразі хочу по-

дякувати тим, хто творив разом зі мною цьогорічний табір – Тетяні Яремкевич, Святославу Стецю, Устині Стефанчук, Софії Мельничук, Андрію Пивоварчуку, Тарасу Костику з Іданська та іншим. Без цих осіб табір «Вирій» надалі б залишався на рівні далеких мрій.

– *І наостанок. Знаю, що у тебе досить знане родинне коріння. Розкажи, хто з відомих діячів національно-визвольного та пластового руху тобі є близькими чи далекими родичами.*

– Так, можу пишатися не одним із тих, хто є в моєму родинному дереві. Є серед них як прямі, так і близькі чи далекі знані родичі. Намагаюся берегти пам'ять про них і про справи, які вони робили для українського суспільства. Для мене це хороший стимул в житті. На запитання ж «Хто?» розповім кожному, кого це справді цікавить. Загалом вважаю, що нам слід рівнятися до тих, хто є для нас прикладом, незважаючи на те, був він родичем чи ні. І навпаки, вміти уникати помилок своїх предків.

Спілкувався старший пластун
Тарас ЗЕНЬ
„Пластовий портал”
www.plast.org.ua

На фотографіях Юрія Гаврилюка: Церква Різдва Пречистої Богородиці у Ковалівці, колишньому присілку Жуків. Бруснянські пам'ятники на жуківському цвинтарі.

Orla na szlaku do dwujęzyczności

Orla w tej chwili jest drugą gminą w województwie podlaskim, która podjęła uchwałę o wprowadzeniu podwójnych nazw miejscowości. Pierwszą gminą była gmina Puńsk. Orlańscy radni poszli w ślady kolegów Litwinów. Najpierw przyjęli uchwałę o wprowadzeniu języka białoruskiego jako pomocniczego w kontaktach pomiędzy urzędnikami a interesantami. Na uchwałę o podwójnych nazwach nie trzeba było długo czekać. – *Wydaje mi się, iż zaproponowane przez Radę Gminy Orla dodatkowe nazwy wsi – oddające miejscową wymowę gwarową – są, po dokonaniu odpowiednich korekt, do zaakceptowania. Sądzę, iż w nagłówku wykazu proponowanych dodatkowych nazw miejscowości należałoby zmodyfikować stwierdzenie „Proponowane brzmienie nazwy dodatkowej w języku białoruskiej mniejszości narodowej”. Kontrowersje mogą wywołać określenia: białoruskiej i narodowej – mówi prof. Michał Sajewicz z katedry filologii białoruskiej UMCS w Lublinie.*

Owprowadzeniu języka białoruskiego jako pomocniczego w Urzędzie Gminy w Orli miejscowi radni zdecydowali w lutym tego roku. Wydawałoby się, że radni mogli podjąć taką decyzję bez większych problemów. Dlaczego? Zezwalały na to wyniki ostatniego spisu powszechnego, w którym prawie 70 proc. mieszkańców gminy określiło siebie jako Białorusinów. Czy jednak określenie świadomości narodowej idzie w parze z określeniem języka, jakim na co dzień posługują się mieszkańcy gminy Orla? Otóż stanowczo należy stwierdzić, że nie. Wystarczy sięgnąć do „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny”, z którego zapisów jasno wynika, że językiem, którego używają mieszkańcy gminy Orla, są gwary języka ukraińskiego.

To gwary ukraińskie

– *Ci ludzie określają siebie jako tułajczych, swoich, ruskich, i ich język mało ma wspólnego z językiem białoruskim. Powiem więcej, ten język nie ma nic wspólnego z językiem białoruskim czy gwarą białoruską. Warszawa, Polska traktuje tereny Białostoczczyzny jako tereny białoruskojęzyczne. Bo tak się wszędzie pisze, tak się mówi. Ale co wspólnego z białoruskością ma mieszkaniec Kleszczel, Czeremchy, Bielska Podlaskiego, Orli czy okolicznych wsi? Nic. W gwarze mieszkańców wsi i miasteczek położonych pomiędzy Bugiem i Narwią nie ma żadnych elementów pochodzenia*

białoruskiego. To jest czysta gwara ukraińska – stwierdza prof. dr hab. Michał Sajewicz. – Ci ludzie nie mają obowiązku znać się na tym. Na tym mają się znać ci, którzy tym się zajmują. Badania niezależne, szczególnie prowadzone przez polskich naukowców wskazują wyraźnie, że gwary białoruskie sięgają tylko do Białowieży i od północy do linii rzeki Narwy, choć na północ od Narwi jest kilka wsi ukraińskojęzycznych. Wpływy ukraińskie zatrzymały się nieco na północ od Narwi. Stało się to o wiele wcześniej zanim gwary białoruskie przebiły się przez ogromne obszary puszczy i dotarły do tego miejsca. Wcześniej na tym obszarze nie było żadnego styku gwar białoruskich i ukraińskich. Najwcześniej ten styk nastąpił nad Narwą, później nad Narwią. Tam ewentualnie możemy mówić o tzw. gwarach przejściowych, choć z tym pojęciem osobiście się nie zgadzam. A gwary okolic Bielska Podlaskiego, Kleszczel, Orli, Czeremchy, Milejczyc to typowe gwary ukraińskie. Te gwary zawierają cechy, które legły u podstaw kształtowania się języka ukraińskiego.

Tak jak wymawiają je mieszkańcy

Po wprowadzeniu języka białoruskiego jako pomocniczego nie trzeba było długo czekać na wprowadzenie podwójnych nazw miejscowości. Radni nie byli w stanie tego uczynić przy okazji wprowadzenia języka pomocniczego do urzędu, po-

nieważ miejscowe nazwy w swoim brzmieniu znacznie różnią się od tych, jakie mogły być zapisane zgodnie z pisownią literackiego języka białoruskiego.

– *Nazwy nie powinny być zapisane ani w literackim języku białoruskim, ani też ukraińskim – podkreślał Piotr Selwesiuk, wójt gminy Orla. – Powinny brzmieć tak, jak wymawiają je mieszkańcy tychże miejscowości. W innym wypadku uchwała trafi sens. I oczywiście powinny być one zapisane cyrylicą.*

Zapisy jednak mogły sprawić nieco problemów. W jaki sposób zapisać Orla (Орля) czy Wólka (Волька)? Stosując dyftongi czy zrezygnować z zapisu dyftongicznego? Nad poprawnością zapisów pracowała specjalna komisja pod kierunkiem prof. Michała Kondratiuka z Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu w Białymstoku.

Po zakończeniu prac komisja przedstawiła radzie gminy propozycje zapisu miejscowych nazw. Nad wariantem niektórych nazw nie trzeba było długo się zastanawiać. Zapis nazwy „Antonowo” będzie brzmiał identycznie, jedynie będzie zapisany cyrylicą. Problem zapisu nazw Orla i Wólka rozwiązano w sposób następujący: Орля i Волька.

– *Nie widzę potrzeby oddawania w piśmie dyftongicznej wymowy niektórych samogłosek, por. Волька (Wólka), Орля (Orla). W przeciwnym razie zaistniałaby konieczność wprowadzenia do zapisów znaku dyftongicznego – podkreśla prof. Michał Sajewicz. – Wydaje się, iż należałoby zaakceptować także propozycję oddania nazwy wsi Szczyty-Dzięciołowo, por. Шчыты-Дзенцёлаво. Drugi człon tej nazwy (polonizm) w taki właśnie sposób jest wymawiany w miejscowej gwarze ruskiej.*

Zapisów gwarowych nie stosujemy

Mimo konkretnych uwag wójta Selwesiuka propozycje zapisu niektórych nazw nieco różnią się od ich wymowy w wariantach mieszkańców tych wsi. Tak wygląda sytuacja chociażby w przypadku wsi Moskiewce, Gregorowce czy też Baranowce, gdzie proponuje się zapis kolejno Москоўцы, Ригороўцы czy Бараноўцы.

Czyż nie bardziej miejscowemu brzmieniu odpowiadałby zapis Мокыўці, Пигорыўці czy Барануўці? Tak przecież nazwy te wymawiane są przez mieszkańców tych miejscowości. Potwierdza to nawet sam prof. Michał Kondratiuk – w monografii pt. „Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny”.

– Czy końcówka -ы może występować po spółgłosce ц, por. Мокыўцы (Moskiewce)? – zadaje sobie pytanie prof. Michał Sajewicz. – Czy nie warto byłoby pozostawić tych nazw w takim brzmieniu, jak to zaproponował prof. Kondratiuk?

– U nas mówią Мокыўці, ale będzie Мокыўцы – różnicę zauważa Włodzimierz Tomczuk, sołtys z Moskiewiec. – W brzmieniu białoruskim jest trochę inaczej, a w tutejszej gwarze inaczej.

– Мокыўці to nazwa gwarowa, dlatego też nie można jej stosować jako nazwy urzędowej – odpowiada prof. Kondratiuk. – Nie stosowaliśmy w zupełności literackiego języka białoruskiego, bo nazwy te różniłyby się od ogólnie przyjętych nazw, ale w pewnym stopniu zastosowano cechy literackiego języka białoruskiego.

– Być może słusznie więc zdecydowano, by zapis dodatkowych nazw miejscowości był zgodny z tutejszą wymową gwarową, ale oddany przy pomocy alfabetu obowiązującego w białoruskim języku literackim – nie jest do końca przekonany prof. Michał Sajewicz. – Trudno jest oczywiście zadbać o pełną zgodność fonetyczną proponowanych nazw miejscowości w Gminie Orla z ich brzmieniem w białoruskim języku literackim. Gwary okolic Orli nie znają np. akania, dziekania, ciekania. Tu należałoby się kierować miejscową wymową gwarową. Ale jak poradzić z

miejscową wymową spółgłoski „w” przed spółgłoską. W białoruskim języku literackim występuje tu charakterystyczne dla tego języka ‘ŷ’ (u niezgłoskotwórcze). W miejscowej gwarze dźwięk ten wymawiany jest w odmienny sposób. Postulowałbym wobec tego pozostawienie w takich przypadkach litery ‘w’ lub wykorzystanie białoruskiego ‘ŷ’. Obie te litery nie oddają jednak w pełni miejscowej wymowy.

Janusz BAKUNOWICZ
Dziennikarz „Kuriera Porannego”
Fot. autora artykułu

Uchwała nr XXV/211/09 Rady Gminy Orla z dnia 30 września 2009 r. w sprawie ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku białoruskiej mniejszości narodowej

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203, Nr 167, poz. 1759, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458, z 2009 r. Nr 52, poz. 420) oraz art. 12 ust. 1 pkt 1 i ust. 7, art. 13 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, Nr 62, poz. 550, z 2009 r. Nr 31, poz. 206) uchwała się, co następuje:

§ 1. 1. Postanawia się wystąpić do ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem Wojewody Podlaskiego w Białymstoku z wnioskiem o ustalenie dodatkowych nazw

miejscowości na terenie gminy Orla, w języku białoruskiej mniejszości narodowej.

2. Wykaz miejscowości, których dotyczy wniosek określa załącznik do uchwały.

3. W wykazie, o którym mowa w ust. 2 przy każdej nazwie określonej w języku polskim umieszczono propozycję dodatkowej nazwy w brzmieniu w języku białoruskim.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Orla.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Załącznik:

Urzędowa nazwa miejscowości w języku polskim i proponowane brzmienie nazwy dodatkowej w języku białoruskiej mniejszości narodowej

1. Antonowo – Антоново
2. Baranowce – Барануўцы
3. Czechy Zabłotne – Чэхі Заболотны
4. Dydule – Дыдулі
5. Gredele – Грэдэлі

6. Gregorowce – Рыгоруўцы
7. Koszele – Кошэлі
8. Koszki – Кошкі
9. Kruhłe – Круглэ
10. Krywiatyce – Крывятычы
11. Malinniki – Маліннікі
12. Malinniki-Kolonia –
Маліннікі-Колёнія
13. Miklasze – Міклашы
14. Moskiewce – Мокыўцы
15. Oleksze – Олекшы
16. Orla – Орля
17. Paszkowszczyzna –
Пашкоўшчына
18. Pawlinowo – Паўліново
19. Reduty – Рудуты
20. Spiczki – Спічкі
21. Szczyty-Dzięciołowo –
Шчыты -Дзенцёлово
22. Szczyty-Nowodwory –
Шчыты – Новодворы
23. Szernie – Шэрні
24. Topczykały – Топчыкалы
25. Wólka – Волька
26. Wólka Wygonowska –
Волька Выганоўска

Tablice dwujęzyczne – ale czy «naprawdę po-naszemu»?

Pisząc do poprzedniego numeru „Над Бугом і Нарвою” notatkę o pojawieniu się w Bielance na Łemkowszczyźnie dwujęzycznych tablic z nazwą tej miejscowości (a więc Bielanka/Білянка), zacząłem ją stwierdzeniem *Poka pudlasz! howoryli – lemki za toj czas zrobili!* Okazuje się jednak, że i *pudlasz!* właśnie zrobili krok do przejścia od słowa do *diła* – 30 września Rada Gminy Orla (zamieszkanej, poza niezbyt licznymi wyjątkami, przez ludność posługującą się gwarami języka ukraińskiego, a więc właśnie *pudlaszuow*), przyjęła uchwałę, która jest pierwszym praktycznym krokiem do pojawienia się dwujęzycznych tablic na terenie *Wurlańskoji gminy*.

Znaki miejscowości, czyli tablice drogowe z nazwami miast i wsi, to w istocie kawałek pomalowanej i popisanej blachy, który jednak w regionach odmiennych od ogólnopolskiego narodowego standardu może budzić ogromne emocje – napis bowiem niesie nie tylko informację o nazwie danej miejscowości, ale też, mówiąc kolokwialnie, „pokazuje kto tu rządzi”. W tzw. Polsce Ludowej, państwie stworzonym przez siły szermujące hasłami „dyktatury proletariatu” i „państwa jednonarodowego” wszelka polityczna i narodowa inność w przestrzeni publicznej była nie do pomyślenia. Jego upadek otworzył drzwi do

uzyskania pewnych oznak społeczno-kulturalnej podmiotowości i niezależności także przez nie-Polaków, w tym zagwarantowane przez „Ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym” prawa do *dodatkowych tradycyjnych nazw w języku mniejszości*, a więc też oznaczania – zresztą na koszt Skarbu Państwa – miejscowości nazwami w języku ich niepolskich mieszkańców. W naszym podlaskim przypadku daje to możliwość unacznienia poprzez napisy na tablicach informacyjnych faktu zamieszkiwania nad Bugiem i Narwią ludności posługującej się gwarami ukraińskimi, a więc też po ukraińsku nazywającej swoje wsie.

Jak wynika z ustawy, nazwy miejscowości w języku ich niepolskich mieszkańców *umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie*, co jest zresztą zasadą przyjętą także w innych państwach, w których występuje takie zjawisko. Zatem w świetle ustawy nazwa *po-naszemu*, czyli *dodatkowa nazwa tradycyjna*, to właśnie tylko dodatek mający zaspokoić emocjonalną potrzebę oznaczenia w swoim języku terytorium uważanego za swoją Małą Ojczyznę. Tak więc w każdym przypadku nazwa *po-naszemu* musi być umieszczona poniżej nazwy urzędowej w języku polskim, podkreślającej, że dana miejsco-

wość to nie jakaś wyjęta spod kontroli *ruska* enklawa, a suwerenne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Tutaj można zauważyć, że także polskie nazwy urzędowe, na razie jako jedyne umieszczone przed miejscowościami zamieszkanymi przez *pudlaszuow*, w wielu wypadkach podkreślają ich etniczny charakter, są bowiem adaptacją nazw ukształtowanych przez ukraińskojęzyczną ludność zamieszkującą teren Podlasia. Polski i ukraiński to języki pokrewne, więc niektóre nazwy urzędowe w gminie Orla są stuprocentowo wiernym odwzorowaniem gwarowych ukraińskich nazw używanych przez mieszkańców, gdyż ich brzmienie nie stoi w sprzeczności z fonetyką polską mającą odbicie w zasadach ortografii (Antonowo, Koszki, Pawlinowo, Spiczki, Szczyty*, Topczykały), lub po prostu tak się historycznie przyjęło jeszcze w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (Kruhle). Inne zostały mniej lub bardziej spolonizowane fonetycznie

* Nazwę Szczyty noszą obecnie dwie oddzielne wsie-sołectwa, występujące pod nazwami Szczyty-Dzięciołowo i Szczyty-Nowodwory. Ze względu na to, że są położone bardzo blisko siebie (jakby dwie równoległe ulice) w powszechnej świadomości funkcjonują na ogół jako jedna miejscowość, a w każdym razie pod wspólną nazwą *Szczyty* (bez dodatkowych członów).

poprzez zastąpienie ukraińskich końcówek ich polskimi odpowiednikami (*Baranuwci* – Baranowce, *Czechi* – Czechy Zabłotne, *Dyduli* – Dydule, *Koszele* – Koszele, *Krywjatyczy* – Krywiatycze, *Olekszi* – Oleksze, *Szerni* – Szernie), usunięcie dyftongu „uo” i monoftongu „u” (*Wuolka* – Wólka, *Baranuwci* – Baranowce) lub obie te operacje na raz (*Paszkuowszczyzna* – Paszkowszczyzna), a także zastąpienie twardej ukraińskiej wymowy spółgłosek miękką wymową polską (*Malinnyki* – Malinniki) i zamianę „h” na „g” (*Hredeli* – Gredele, w latach 20. jeszcze Hredele; podobnie majstrowano przy nazwie wsi *Kruhle*, które przez pewien czas występuje jako Krugle lub nawet Krógle). „Urzędowe” Czechy od „ludowych” *Czechuow* różnią dodaniem członu Zabłotne, natomiast w przypadku niedalekiej od nich wsi Wólka Wygonowska mamy przekręcenie, by nie rzec sprymitywizowanie, drugiego członu jej nazwy, jeszcze w XIX w. mającego formę Wahanowska (a więc w rzeczywistości to *Wuolka Wahanuows-*

ka), który urzędowi majsterkowicze od nazw zamienili na Wygonowska. (Dodatek Wahanowska do nazwy wsi, która pierwotnie brzmiała Wola, powstał w XVI w. od imienia jej niegdyśszych właścicieli – ruskiego szlacheckiego rodu Wahanowskich, którzy pochodzili z Wahanowa w dawnej ziemi brzeskiej).

Niektóre podlaskie miejscowości mają dwie historycznie ukształtowane wersje nazwy – jedną o charakterze bardziej urzędowym, znaną z dokumentów pochodzących z XVI-XVIII w., oraz drugą – używaną przez ludność (przeważnie jest to mniej lub bardziej przekształcony wariant tej pierwszej, lub mają one wspólny źródłosłów). W orlańskiej gminie przykładem tego zjawiska jest właśnie „stołeczna” osada (dawniej miasto) Orla. Jej obecna oficjalna nazwa, zgodna z zapisem „Орля, з Орли”, występującym w XVI-wiecznych dokumentach pisanych ówczesnym urzędowym językiem ruskim, jest niewątpliwie bardziej archaiczna w stosunku do gwarowego *Wuorla* (do dzi-

siaj zresztą przymiotnik pochodzący od tej nazwy ma dwa warianty – *orlański* i *wurlański*).

Są też miejscowości o bardziej od siebie odległych podwójnych nazwach. Tak jest ze wsią zwaną powszechnie *Ryhoruwczi*, w polskojęzycznych dokumentach XVII-XVIII-wiecznych zapisywaną pod nazwą Hrehorowce/Hrehorowicze. Obie nazwy pochodzą więc od imienia Григорій (Hryhorij, pol. – Grzegorz), w XVI-wiecznych dokumentach ruskojęzycznych występującego jako Гереопей (Hrehorej), a w mowie ludu *Hryhuor*, a także w skrócie *Ryhuor*. Obecna urzędowa nazwa Gregorowce (w latach 20. Grygorowce), która zdaje się sugerować, że jej założycielem był jakiś Anglik Gregory, powstała poprzez transkrypcję rosyjskiej wersji tej nazwy, która brzmiała Григоровцы (Gri-gorowcy).

Podobnie było z podorlańskimi *Mytłaszamy*, wsią niegdyś zamieszkaną przez bojarów. Jej nazwa zapisana w dokumentach brzmiała początkowo Miklaszew-

Przez wiele dziesięcioleci nazwy miejscowości zapisane cyrylicą można było spotkać jedynie w napisach na pomnikach nagrobnych na mohilkach, krzyżach stawianych w intencji zdrowia i pomyślności na przycerkiewnych cwyntarach i przy domach, a także krzyżach-oberehach, mających chronić (oberehaty) ogół mieszkańców poszczególnych wsi. Jak widać z re-

produkowanych tu zdjęć z terenu gminy Orla, w napisach, które starano się wykonywać w języku rosyjskim (jako „kulturalnym” i „właściwym dla prawosławia”), spotkać można m.in. różne wersje nazw miejscowości, przebijają przez nie również ukraińska fonetyka. W ogóle jest to ciekawy materiał do badań zarówno dla filologów, jak i historyków czy socjologów.

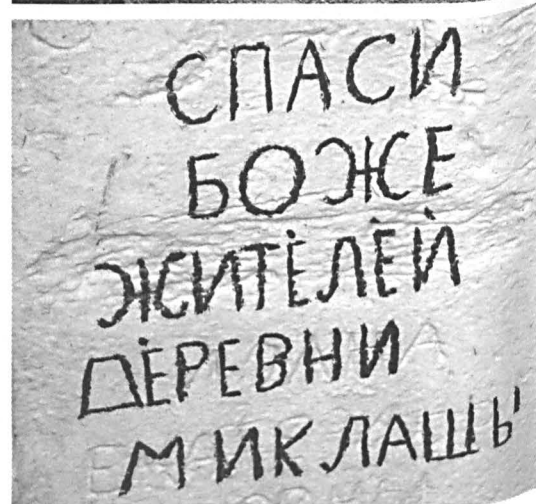
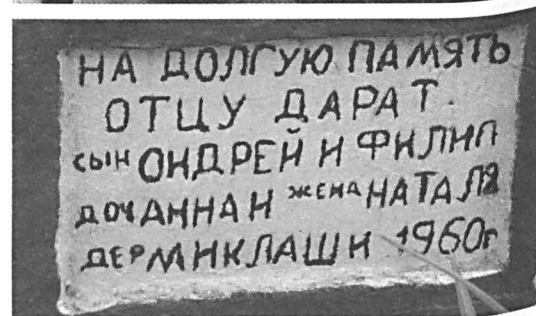
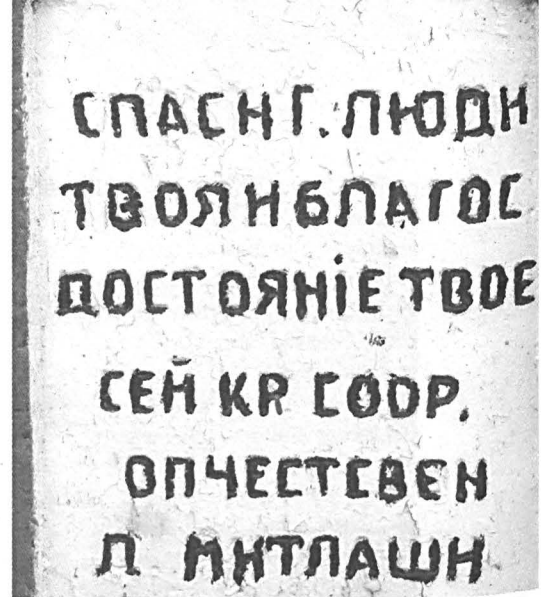
szczyzna (1586 r.), później Miklaszewo (1676 r.), by w końcu skrócić się do obecnej urzędowej wersji Miklasze (źródłosłowem jest imię Mikoła (Mikołaj), przekręcone na Mikuła/Mikulasz/Miklasz). Równolegle do niej wykształciła się gwarowa wersja *Mytłasze*, w której trudno się domyślić pochodzenia jej do Mikoły-Miklasza (podobną sytuację mamy np. w przypadku *Jaguszowa* pod Bielskiem, którego ludowa nazwa powstała z przekształcenia nazwy Augustowo, nadanej w XVI w. na cześć księcia Zygmunta Augusta). Odwrotną sytuację mamy w przypadku wsi *Moskawci* – Moskiewce, gdzie pierwotne brzmienie nazwy, zapisanej w 1676 r. jako *Moskowce* (od imienia Mosko) oddaje nazwa ludowa, zaś urzędowa przez zniekształcenie, widoczne już w dokumentach XVIII-wiecznych, sugeruje związek założycieli wsi z Moskwą.

Natomiast w obu wersjach silnie zniekształcona została nazwa wsi znanej w dokumentach z XVI-XVIII w. jako *Rudolty*. Nazwa ta, pochodząca prawdopodobnie od nazwy osobowej *Rudolt*, w ustach mieszkańców samej wsi i jej okolicy przybrała formę *Ruduty* (w stosunku do pierwotnej nazwy *Rudolty* widzimy tu wypadnięcie „l”, przy jednoczesnym zwężeniu wymowy „o” do „u”). Jeszcze dalsza od pierwowzoru jest obecna urzędowa wersja *Reduty*, kojarząca się raczej ze sztuką fortyfikacyjną dawnych wieków, z „Redutą Ordona” na czele (pojawiała się ona dopiero w 1980 r., we wcześniejszych urzędowych spisach nazw widzimy wersję *Reduły*, w której też „zgubiono” „l”).

Oczywiście zawarte w ustawie sformułowanie *dotatkowe tradycyjne nazwy w języku mniejszości* otwiera możliwość wprowadzenia nazw w formach właśnie tradycyjnie używanych przez ich mieszkańców, jednak w kuriozalnej sytuacji, w której znaleźli się mieszkańcy gminy Orla, mamy raczej sytuację wg kabaretowego

„coś się polepszy, coś się popieprzy”. Nie jest bowiem tajemnicą, że w świetle urzędowych dokumentów „czarne jest białe”, albowiem wskutek swoistego urzędowego „unarodowienia”, przeprowadzonego w latach 1939-1944 przez Sowieców i zależną od nich polską „władzę ludową”, wszyscy prawosławni mieszkańcy tzw. Białostoczczyzny uznani zostali za Białorusinów. W okresie tuż po wojnie pozytywnym tej sytuacji było to, że nie stosowano tu przymusowego wysiedlania do ZSRR w latach 1944-1946 oraz nie objęto ludności między Bugiem a Narwią akcją „Wisła”. Jednak w chwili obecnej budowana przez powojenne półwiecze istnienia Polski Ludowej fasada pozornej białoruskości, oparta na stereotypie „prawosławny = Białorusin”, na tyle trwała, że znalazła swoje odbicie w wynikach spisu powszechnego w 2002 roku, bardziej ciąży niż w czymś pomaga. Utrudnia bowiem wszelkie działania, w których celem lub elementem osiągnięcia zamierzonego celu jest rzetelne odzwierciedlenie rzeczywistej sytuacji kulturowej i językowej.

Tak jest właśnie z nazwami *po-swojemu*, gdyż w tym wypadku ustawa nakazuje: *Ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka*. Następnie tak ustalona nazwa musi być zaakceptowana przez Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, a następnie wpisana do odpowiedniego rejestru Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, gdyż bez tego wpisu używanie nazwy dodatkowej przez administrację, w tym umieszczenie jej na znakach miejscowości, nie jest możliwe. Tak więc, by być w zgodzie z literą ustawy, konieczne jest zapisanie ukraińskich nazw miejscowości w gminie Orla według zasad pisowni języka białoruskiego (bo tak wynika ze spisu 2002 roku, który pokazuje,

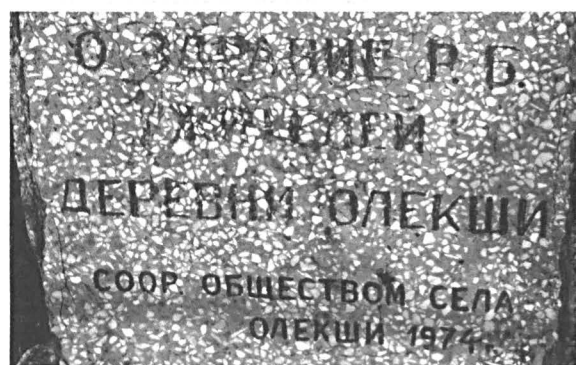
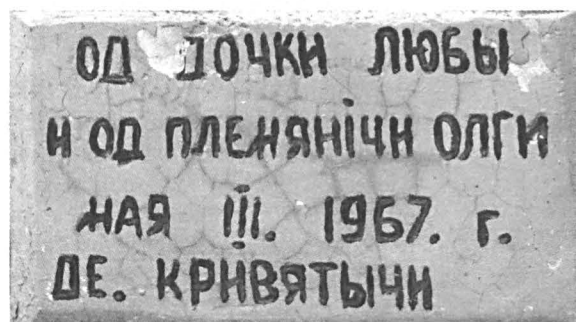
że mieszkańcy tej gminy to prawie sami Białorusini, którzy w domu rzekomo *razmaulajuc pa bielaruski*, w co oczywiście nikt znający sytuację w terenie nie jest w stanie uwierzyć. Takie zadanie wójt gminy Orla jeszcze wiosną br. zlecił specjalnej komisji, w skład której weszli m.in. pracownicy Uniwersytetu w Białymstoku, mniej lub bardziej zaangażowani w białoruską działalność narodową – prof. Michał Kondratiuk z Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej i dr Oleg Łatyszczonok z Instytutu Historii.

Zdaniem wójta Piotra Selwesiuka, którego wypowiedź cytuję w swoim artykule J. Bakunowicz, zapisane cyrylicą nazwy powinny brzmieć tak, jak wymawiają je mieszkańcy poszczególnych miejscowości, w innym bowiem wypadku uchwała traci sens. A ze sporządzonego przez komisję wykazu miejscowości, będącego załącznikiem do uchwały przyjętej 30 września br., wynika że pogodzenie oryginalnego brzmienia nazw wsi z białoruską pisownią, a więc obowiązującą w tym języku fonetyką i ortografią, okazało się niemożliwe bez zniekształcenia nazw większości wsi. Pomimo pokrewieństwa języka ukraińskiego i białoruskiego bez problemów udało się bowiem zapisać tylko cztery nazwy: *Koszki* (Кошки), *Ruduty* (Рудуты), *Spiczki* (Спички) i *Szczyty* (Шчыты). Żeby utworzyć „białoruskie wersje” pozostałych dwudziestu nazw komisja musiała dokonać „filologicznego gwałtu” – albo na białoruskiej fonetyce i ortografii, albo na samych nazwach.

W ten pierwszy sposób zapisane zostały nazwy takich miejscowości jak *Antonowo* (Антоново), *Dyduli* (Дыдулі), *Kruhle* (Кругля), *Krywiatytsy* (Крывятычы) i *Topczykały* (Топчыкалы), które dzięki temu zachowały swoje oryginalne ukraińskie brzmienie (prawidłowo po białorusku powinno być Антанова, Дзидулі, Круглае, Крывяцічы і Тапчыкалы). Minimalne zmiany mamy w przypadku kilku wsi, w nazwach których dyftong „i” zredukowano do „i”, pozostawiając jednocześnie takie cechy ukraińskie jak „o” i twardą wymowę spółgłosek przed „e”: *Hredeli* (Гредзілі), *Koszeli* (Кошэлі), *Szerni* (Шэрні) i *Olekszi* (Олекшы – tutaj trzeba zauważyć, że na Północnym Podlasiu *szylaczy* spółgłoski rzeczywiście wymawia się raczej twardo, podobnie jak na całym Wołyniu). Tak więc ponad połowa nazw w propozycjach zapisu podanych przez komisję zachowała, pomimo zastosowania białoruskiego wariantu alfabetu cyrylicznego, swoje oryginal-

ne ukraińskie brzmienie. Zredukowanie dyftongów w czterech ostatnich nazwach, typowe zresztą dla ukraińskiego języka literackiego, można bowiem potraktować jako działanie pragmatyczne wynikające z braku we współczesnych alfabetach oddzielnych liter potrzebnych do ich zapisu (widzimy je także u osób piszących *poswojomu* wiersze, np. Olha Onacik, Wołodymi'r Sosna, którzy w swoich rękopisach dyftong „i” redukują do „i”, zaś „uo” do „u”). Nie jest daleki od oryginału też zapis nazwy wsi *Pawlinowo* (Паўліново), ale tutaj pozytywne wrażenie psuje użycie „ŷ”, wymuszone zasadami białoruskiej ortografii, a nie mające uzasadnienia w mowie *pawlinuowcjuw*.

Dałbym się może jeszcze przekonać, że właściwym mogłoby być zachowanie historycznej formy *Opłja*, tak jak mieszkańcy wołyńskiego miasta, niegdyś rodowej siedziby książąt Ostrogskich, pogodzili się z tym, że także w Niepodległej Ukrainie nazywa się go niezgodną ze współczesną fonetyką ukraińską nazwą *Ocpir* (w wymowie podlaskiej *Ostruoh*), lecz historyczną *Ocpor*. Natomiast proponowany zapis pozostałych nazw jest już bez wątpienia nie do przyjęcia, jeżeli chce się zachować zgodność z wymową mieszkańców poszczególnych wsi, a więc i ogólnym duchem ukraińskich gwar Podlasia. Zresztą „po owocach” widać, że w wielu wypadkach komisja sama nie wiedziała na co się zdecydować, co dało np. takie kuriozalne skutki jak w przypadku wsi *Czechy*. Jej urzędową nazwę Czechy Zabłotne przetłumaczono wprowadzając do pierwszego członu białoruskie akanie (Чакі), ale drugi pozostawiono w „podlaskopodobnej” wersji *Zabłotny* (po białorusku byłoby *Zabalotny*), wyszło więc z tego nie wiadomo co. Podobne skutki przyniosło majstrowanie z nazwami wsi *Baranuwci*, *Ryhoruwci* i *Moskuwci* (proponowane przez niektórych pisanie ich z dyftongiem „uo” jest nieuzasadnione, albowiem dyftong ten występuje tylko w sylabach zamkniętych, na które pada akcent). Komisja rozprawiła się z typową dla języka ukraińskiego końcówką z miękkim „c”, zastępując je twardą końcówką białoruską, ale w miejsce monoftongu „u” wstawiono nie białoruskie „a”, ale archaiczne staroruskie „okanie”, tworząc w ten sposób *Baranoucy*, *Rygoruycy* i *Moskoucy* (prawidłowo po białorusku byłoby *Baranaucy*, *Rygoraucy* i *Moskaucy*). Zrobiły się z tego nazwy ani ukraińskie, ani białoruskie (notabene, gdyby nie „ŷ” zamiast „в” byłby to zapis

W samym Kruhłym tablice z właściwie zapisaną nazwą miejscowości zmieniono już w minionym roku, ale w okolicy znaleźć jeszcze można drogowaskazy pokazujące jak trafić do „Krugłego”

czysto rosyjski), powstało więc jakieś *ni toje, ni sioje*, by nie powiedzieć *czort wi d' szczo* (krewcy czytelnicy mogą w miejsce *czorta* wstawić „mocniejsze” słowo).

Wg mnie, jeżeli w propozycjach zapisu dziewięciu nazw zlekceważono zasady fonetyki i pisowni białoruskiej, nie widzę powodu, aby nie zrobić tego w przypadku nazw, które w wariantach proponowanych przez komisję zostały poprzekęcane. Skoro więc uznano, że *Kruhłe* może nadal nazywać się *Круглэ* (a nie

Круглае), zaś *Крывјатчы* to *Крывятычы* (a nie *Крывяцічы*), to nie ma też powodu, żeby nazwy miejscowości, w obecnym projekcie poprzekęcane, zapisać w sposób możliwie wiernie oddający ich rzeczywiste brzmienie: *Баранувіці, Чэхі, Рыгорувіці, Малінныкі, Москувці**, *Павліново, Мытлашы* (ewentualnie *Мыкляшы* – tutaj można dyskutować, czy użyć nazwy bardziej „ludowej”, czy też historycznej). Co do nazw z dyftongiem „uo” to można go skrócić zgodnie z du-

*/ Cytowany przez J. Bakunowicza prof. M. Kondratiuk przekonuje: *Московці to nazwa gwarowa, dlatego też nie można jej stosować jako nazwy urzędowej*. Jest to jednak tylko gmatwanie sprawy, mające ukryć to, że ukraińskie nazwy próbuje się wciskać w pisownię innego języka. Robi się to zresztą „na wycucie”, bo skoro „Московці” rzekomo potrzebowały „odgwarowienia” (faktycznie „odukraińszczenia”) przez zmianę ukraińskiej końcówki „-вці” na białoruską „-ўцы” (żeby powstały nie wiadomo jaki język reprezentujące „Москоўцы”), to dla cze-

go zmiłowano się nad ukraińskimi cechami w nazwach innych wsi? Przecież zaproponowany przez komisję zapis *Дыдулі, Круглэ, Грэдзі, Кошэлі* czy *Шэрні* nadal zachowuje brzmienie ukraińskie („gwarowe”), a od norm ukraińskiego języka literackiego różni się tylko zastosowaniem białoruskiego alfabetu!

*// Ci, jak się okazuje, nie ustają w wymyślaniu coraz to nowych słownych kombinacji, mających zneutralizować (zagrażający wierzeniom narodowym, że „prawosławny = Białorusin”) fakt, że język mieszkań-

chem języka do „u”, dla miejscowych będzie bowiem i tak jasne, że zapis *Пашкувшчына* i *Вулька* trzeba odczytywać jako *Paszkuowszczyzna* i *Wuolka*, zaś przyjezdni będą się ekscytować raczej nie tym, czy nazwa jest zapisana w sposób 100-procentowo fonetyczny, a bardziej tym, że znaleźli miejscowość „podpisaną cyrylicą”.

Oczywiście powyższe moje uwagi i propozycje wynikają z przekonania, że inicjatorom uchwały Rady Gminy Orla z 30 września br. chodziło nie o to, żeby złożyć hołd twórcom białoruskiej ortografii, czy dogodzić ambicjom białoruskich działaczy z Białegostoku**, lecz o to, aby mieszkańcy *Czechuow, Mytlaszuow, Moskuwciuw* i innych miejscowości *Wurlanskoi gminy* mogli wreszcie mieszkać we wsiach opisanych takimi nazwami na tablicach informacyjnych, jakich oni sami używają. Jeżeli się myślę, to bardzo przepraszam, że zawracam głowę swoim gadaniem o tym, że po czasach carskich, sanacyjnych, sowieckich i budowy socjalizmu nastał czas, może i nie absolutnej, ale mimo wszystko wolności, więc i my, *pudlaszi** (także *wurlanski*), możemy żyty *swojim rozumom*.

Jurij HAWRYLUK
Fot. autora artykułu

ców gmin pomiędzy Bielskiem a Hajnówką ma charakter ukraiński. Niedawno znaczną pomysłowością wykazał się redaktor naczelny „Czasopisu” Jerzy Chmielewski, używając w swoim komentarzu poświęconym kwestii nazw w gminie Orla sformułowania *tutejszy dialekt szeroko rozumianej rodziny języka białoruskiego, choć mający w sobie wiele z brzmienia ukraińskiego* (zapomniał tylko dodać, że nie ma w nim żadnego „brzmienia białoruskiego”, mogącego dać podstawy do „adopcji” gwar okolic Orla przez język białoruski).

Etnografów wyścigi z czasem

(Rozmowa z Arturem Gawłem – autorem książki «Zwyczaje, obrzędy i wierzenia agrarne na Białostocczyźnie od połowy XIX do początku XXI wieku»)

Jesteśmy być może ostatnim pokoleniem, któremu dane było rozmawiać z ludźmi, którzy wychowywali się w tradycyjnej, wiejskiej kulturze, w symbiozie z naturą, w świecie, w którym rytuały, obrzędy i zwyczaje miały ważne znaczenie i były nieodzownym elementem towarzyszącym porom roku, poszczególnym wydarzeniom w życiu człowieka – od narodzin aż po jego ziemski kres. Nie da się zatrzymać rzeki czasu i przywrócić znaczenie tych wierzeń i zwyczajów. Warto jednak zachować je dla pamięci przyszłych pokoleń, utrwalić dla świata kultury i nauki.

Pojawienie się książki dr Artura Gawła „Zwyczaje, obrzędy i wierzenia agrarne na Białostocczyźnie od połowy XIX do początku XXI wieku” to przejaw troski i potrzeby naukowego udokumentowania ludowej tradycji etnosów zamieszkujących nasz region. Autor tej pracy jest etnografem, kierownikiem Białostockiego Muzeum Wsi, a w swej pracy wykorzystał zarówno całą dostępną literaturę przedmiotu, jak i osobiste badania terenowe, które prowadził od 1993 roku. Warto wspomnieć, iż Artur Gawł jest także autorem wartościowej ze względu na badania kultury materialnej ukraińskojęzycznej ludności Podlasia książki „Zdobnictwo drewnianych domów na Białostocczyźnie”.

W najnowszej książce, wydanej przez Księgarnię Akademicką w Krakowie, Artur Gawł stworzył swoiste kalendarium czterech pór roku, w którym opisał zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z poszczególnymi świętami oraz pracami w polu i gospodarstwie, z podziałem na ich charakter wśród ludności wyznania katolickiego i prawosławnego.

Jest to pierwsza praca tak całościowo prezentująca zagadnienia związane z doroczną i agrarną obrzędowością Białostocczyzny. Książka Artura Gawła to cenne źródło naukowe dla etnografów – badaczy kultury tradycyjnej naszego regionu, ale także ciekawa publikacja dla amatorów – swoisty kalendarz, w którym można sprawdzić, jakie obrzędy towarzyszyły pracy i świętom naszych przodków.

Artur Gawł

Sławomir Sawczuk: – „Etnologia znajduje się w smutnej i absurdalnej, żeby nie powiedzieć tragicznej sytuacji, polegającej na tym, że ilekroć zaczyna porządkować swój warsztat naukowy, wypracowywać właściwe narzędzia badawcze i chce już przystąpić do opracowywania wyznaczonych sobie zadań, przedmiot jej badań znika z pola badawczego, i to znika z niezwykłą szybkością” – ten cytat z dzieła Bronisława Malinowskiego „Argonauści Zachodniego Pacyfiku” otwiera Pana książkę, i skłania do postawienia pytania – czy praca etnografa nie jest często frustrującym zajęciem?

Artur Gawł: – Dokładnie. Mamy poczucie przemijania czasu, odchodzenia ludzi, którzy w swej pamięci zachowali dawny świat – świat pełen obrzędów, zwyczajów, których już obecnie nikt nie kultuwuje. Zdajemy sobie sprawę z tego, że jeżeli my tego nie utrwalimy, nie zapiszemy, to wiele z nich zostanie zapomnianych i nikt już o nich nie będzie pamiętał. A jest to przecież dziedzictwo, które było przekazywane z pokolenia na pokolenie przez setki, jeśli nie tysiące lat. Tak jest w przypadku obrzędów rolniczych. Nam może się wydawać, że wymyślono je w XIX wieku. Lecz sięgając do ich znaczenia podstawowego – magii, która w każdym z tych

zwyczajów jest ukryta, to z pewnością ich pochodzenie odnosi się do bardzo, bardzo dawnych czasów – co najmniej przedchrześcijańskich, jeśli nie do wspólnoty indoeuropejskiej. Jest to więc niesamowite bogactwo, które niestety ginie i wielką pracą etnografa jest to, aby te zjawiska utrwalić.

Cały czas towarzyszy mi to uczucie, że coś właśnie odchodzi, że można było więcej zrobić – z kimś porozmawiać, czegoś się dowiedzieć. Potęguje się ono, gdy przyjeżdżam do jakiejś wsi i ludzie mówią, że był tu taki człowiek – on lub ona, znał tyle pieśni, chętnie opowiadał o dawnych czasach, ale już rok lub dwa lata temu zmarł. Ogarnia mnie wówczas poczucie żalu, że nie zdążyłem, nie dojechałem, nie zapisałem.

– *Obszar, który Pan bada w książce, to umowna Białostocczyzna. Czy jest terytorium kulturowo homogeniczne i stanowi pewną całość, czy też bierze się to z byłego podziału administracyjnego i związanym z nim spektrum zainteresowań Białostockiego Muzeum Wsi?*

– Jak piszę w swojej książce – nie jest oto obszar kulturowo jednolity, jest to obszar zróżnicowany. Przede wszystkim widoczny jest tu podział na dwie konfesje – katolicką i prawosławną. To oczywiście bardzo mocno rzutuje na obrzędy, na zwyczaje, chociażby w ten sposób, że są święta znane w prawosławiu, a nieznanne w katolicyzmie i odwrotnie.

Dlaczego wyznaczyłem taki obszar – myślę, że ten region, czyli Białostocczyzna, zaczął się kształtować już w okresie międzywojennym, zwłaszcza kiedy powstało województwo białostockie.

Suwałszczyzna jest już innym regionem, przynajmniej dlatego, że w XIX wieku przeprowadzono tam reformę rolną – powstały kolonie, znikły te długie wsie, które pojawiły się jeszcze w XVI wieku podczas pomiaru włócznie.

Jeśli chodzi o zachód obecnego województwa – byłe łomżyńskie, to tu granica jest bardziej płynna, ale także dla mnie pewną granicę wyznaczał fakt, że w okresie międzywojennym zbierał w tym regionie materiały Stanisław Dworakowski,

który napisał świetną monografię „Kultura społeczna ludu wiejskiego na Mazowszu nad Narwią”, w której opracował dane z terenu powiatu wysokomazowieckiego. Są więc one już opisane.

Z nieukrywaną satysfakcją muszę natomiast powiedzieć, że do tej pory nie powstała monografia – książka, która opisywałaby zwyczaje doroczne ze wschodniej Białostoczczyzny. Owszem, były artykuły poświęcone poszczególnym świętom, były prace językoznawcze, które dotyczyły poszczególnych obrzędów, ale nie powstała do tej pory praca, która opisywałaby zwyczaje całego roku. A należy przyznać, że mamy tu jeszcze bogactwo zwyczajów, które warto przedstawić.

– Cezura czasowa określona w książce to połowa XIX wieku i wiek XX. Wiek XIX to wiadomo okres, gdy pod wpływem romantyzmu zaczęto interesować się kulturą ludową. A czy mamy jakieś opisy z naszego regionu sprzed tego czasu?

– Materiał źródłowy wyznaczono na połowę XIX wieku nieprzypadkowo, ponieważ wtedy pojawiły się prace Zygmunta Glogera, rzeczywiście wyjątkowe, gdy chodzi o ich wartość merytoryczną. Wyjątkowe nie tylko dla naszego regionu, ale dla całej polskiej etnografii. Starszych materiałów, z XVIII wieku, praktycznie nie ma. Wspomina, dosłownie w kilku zdaniach o rolnikach-prostaczkach, którzy wierzą w różne zabobony, ks. Jan Krzysztof Kluk. Z pierwszej połowy XIX wieku pochodzi pamiętnik Rocha Sikorskiego – mieszanina bielskiego, który opisuje troszeczkę zwyczajów. Mamy prace Kazimierza Wójcickiego z ośrodka warszawskiego, ale to są prace bardzo ogólne i, co było zasadą w pierwszej połowie XIX wieku, ich autor skupia się wyłącznie na pieśniach, folklorze śpiewanym, natomiast nie było jeszcze zwyczaju zbierania materiału pod kątem etnograficznym, tak jak w drugiej połowie XIX wieku robił to Oskar Kolberg.

– Wspominaliśmy o zasadniczym podziale na wschodnie i zachodnie chrześcijaństwo, które powodowało, iż w naszym regionie ta obrzędowość może się różnić. Lecz jeśli są to zwyczaje agrarne, to ich pochodzenie i ogólny model są pewnie wspólne, bo z pewnością pochodzą sprzed podziału, a nawet sprzed wprowadzenia chrześcijaństwa?

– Piszę o tym w syntezie – podsumowaniu mojej książki. Ta wspólnota jest uderzająca – pomimo zróżnicowania religijnego trzon tych wierzeń jest ten sam. Jest

to jeszcze jeden z dowodów na to, że te wierzenia muszą sięgać czasów wspólnoty prasłowiańskiej czy czasów przedchrześcijańskich. Tym bardziej, co ciekawe, że są one także wspólne dla Litwinów, Łotyszy – czyli dla ludności bałtyjskiej, a więc nie Słowian. U Bałtów te zwyczaje są jeszcze lepiej zachowane, ale nie ma się czemu dziwić, ponieważ u nich chrześcijaństwo zostało wprowadzone 400 lat później. Reasumując – niezależnie od podziału religijnego większość wierzeń ma wspólne pochodzenie.

– Być może często wspólne zjawiska są po prostu opisywane różnymi językami – czy to po polsku, czy w występujących w regionie gwarach białoruskich lub ukraińskich, w zależności od danego terenu?

– Staralem się zwrócić uwagę na to w swojej pracy i w miarę wiernie odtwarzać gwarę, którą posługiwali się moi rozmówcy. Jeżeli ktoś mówił do mnie po polsku, mimo iż byłem w okolicach Hajnówki, Siemiatycz, Kleszczel itd., to zdawałem sobie sprawę, że na co dzień starsi mieszkańcy tych okolic rozmawiają gwarą. Jednak, jeśli mówili do mnie po polsku, to tak notowałem. Jeśli przy dłuższej rozmowie na inne tematy lub podczas ponownego spotkania ktoś mówił do mnie gwarą, starałem się zarejestrować całą wypo-

wieść, nie zważając na fakt, iż odbiegała ona od tematu moich badań. Do gwary, którą posługiwali się moi informatorzy, starałem się podchodzić z dużym szacunkiem. Być może te nagrania posłużą kiedyś do badań językoznawczych nad zachowaniem gwary. Może ktoś zechce sięgnąć do tych badań pod innym kątem.

W książce zawarłem listę tych wszystkich osób, z którymi rozmawiałem. Jest tam również podana data ich urodzenia. Najstarsza urodziła się jeszcze w XIX wieku. Była taka. Wiele osób z tej listy już nie żyje. Tym bardziej cenię sobie zebrany materiał. Osoby, z którymi rozmawiałem, znały jeszcze z autopsji ten dawny świat. Pamiętały na przykład żniwa, z czasów, gdy używano do nich jedynie sierpa – broń Boże kosy. Mam tych materiałów zgromadzonych wiele – także na inne prace. Oby starczyło czasu je opracować i napisać.

**Rozmawiał Sławomir SAWCZUK
(Polskie Radio Białystok)**

U góry: Gospodyni z korowajem w dniu św. Jerzego (na Jurija), Dobrowoda, gm. Kleszczele. Zdjęcie pochodzi z książki A. Gawła „Zwyczaje, obrzędy i wierzenia agrarne na Białostoczczyźnie od połowy XIX do początku XXI wieku”

Письменник і фольклорист Дмитро Булгаковський є автором «Пінської шляхти»?

У 2000 році відомий білоруський філолог Ніна Мечковська у статті „Вінцент Дунін-Марцинкевич не був автором водевілю «Пінська шляхта»” наводить досить переконливі аргументи того, що письменник-класик не міг бути автором комедії. З того часу у білоруському літературознавстві почалася бурхлива дискусія з даної проблематики. Як головний аргумент опоненти приводили те, що в Пінську не було кому написати такий талановитий твір. Проте столиця Полісся була у середині XIX століття значним центром польської культури. Тут працювали: історик і письменник Антоні Мошинський (1800-1893), скульптор і художник Хелена Скірмунт (1827-1874), художник і композитор Наполеон Орда (1807-1883) та інші. Знаменитий письменник та історик Юзеф Крашевський (1812-1887) часто відвідував Пінськ і писав праці з історії міста. На Пінщині проводили етнографічні і фольклористичні дослідження Ромуальд Зенькевич (1811-1868), Петро Якса-Биковський (1823-1889), Мстислав Камінський (1839-1868)...

Для боротьби з католицизмом і польським впливом у Пінську став складатися і православний історико-етнографічний гурток. Напевно, свою лепту в його створення вніс відомий історик церкви, архимандрит Микола (Трусовський, 1820?-1881), який у середині 1850-х років був кілька років ігуменом місцевого Богоявленського монастиря. Тоді ж пінський священник Михайло Загоровський збирав документи з історії православної церкви на Поліссі. У 1852 році в Пінськ з Несвіжа був переведений затятий борець з католицизмом, протоієрей Василь Грудницький (1820-1903). І в тому ж році парафіяни Куп'ятицької церкви пишуть архієпископу Мінському і Бобруйському Михайлу прохання про повернення з Києва місцевої святині – знаменитої Куп'ятицької ікони Божої Матері. До прохання додавалися дві довідки про історію Куп'ятицького монастиря і самої ікони, написані парохом

Йосифом Загоровським (?-1858) і благочинним Василем Грудницьким. Протоієрей Грудницький, напевно, після від'їзду архимандрита Миколи очолив пінський гурток. Отець Василь у 1874 році в газеті „Мінські Єпархіальні Відомості” опублікував цікаву і докладну історію Пінщини, а також „Сказання про Куп'ятицьку ікону”. Тодішній парафіяльний священник Фелікс Дружилівський (1838?-1912) опублікував у цій газеті статтю „З церковного літопису Куп'ятицької Свято-Миколаївської церкви”. Не відстають і інші священники: Іоан Акоронко (1819-?), який видав „Літопис Пінського повіту і благочиння Лещинської Успенської парафіяльної церкви”, творець поліської граматики Платон Тихонович (1838-1922), етнограф і фольклорист Дмитро Булгаковський (1843-1918). До пінського гуртка можна віднести історика й мовознавця, директора гімназії Стефана Куклінського (1830?-1891?), який розкопав курган біля Лещинської церкви, а також пінчука, тодішнього редактора „Мінських Єпархіальних Відомостей”, де в основному і друкувалися члени гуртка, Миколу Акоронку (1838 – після 1904).

Шукаючи автора „Пінської шляхти”, спершу звернув увагу на історика і письменника Стефана Куклінського, який цікавився місцевими говорами і фольклором (дивись статтю в „НБІН”, № 1/2007). Однак незабаром з'явилися сумніви, тому що один з провідних фахівців з говірок Берестейсько-Пінського Полісся, вчений-лінгвіст та історик Федір Климчук з деяких особливостей мови п'єси докладно визначив село, українську говірку якого використав автор п'єси. На жаль, ця робота ще не опублікована. Однак відомий лінгвіст-діалектолог люб'язно погодився викласти основні положення ще неопублікованої своєї роботи:

1. Мова „Пінської шляхти” – це струнка система, а не яка-небудь неупорядкована „суміш” або стилізація.

2. У мові „Пінської шляхти” найбільш значні два компоненти: а) місцевий берестейсько-пінський говір і

б) стара східнослов'янська (староукраїнська і старобілоруська) писемна традиція, яка частково заховалася з часів Великого князівства Литовського і Речі Посполитої.

3. Таким чином, автор „Пінської шляхти”, з одного боку, володів місцевою берестейсько-пінською говіркою, з іншого боку, був чудовим знавцем старої східнослов'янської традиції.

4. Отже, в основі мови „Пінської шляхти” лежить берестейсько-пінський говір. Спробуємо звузити рамки. Особливості тексту показують, що це – говірка нинішнього Пінського району. Мові „Пінської шляхти” характерна така риса, як наявність голосного „умляут” до певної позиції. Він позначений буквою [ю], іноді поєднанням [ію]: вюн (27 разів), вюнже (3 рази), вюна (2 рази), вюнаж (1 раз), вюни (1 раз), тюлюку (12 разів), тюлюки (4 рази), зубію (1 раз), всього 51 раз. Голосний „умляут” зустрічається в говірках кількох районів Брестської області: Пінському, Кобринському, Кам'янецькому, Брестському, Іванівському, Малоритському. Але оскільки основа місцевого діалектного компонента мови „Пінської шляхти” – це говірки Пінського району, то ми вказуємо на ареал поширення «умляут» в Пінському районі. Цей ареал локалізується на схід, південний схід і частково на північний схід від Пінська. Це сільради: Боричевицька, Каллауровицька, Лемешевевицька, Лопатинська, Плецицька. Всі вони розташовані на південь від Прип'яті. А північним форпостом цього ареалу є села Куп'ятичі і Сушицьк Городищенської сільради. У 1974 р. в Куп'ятичах налічувалося 352 подвір'я, 1281 житель, у Сушицьку – 182 подвір'я, 484 мешканця.

5. Спробуємо ще більше звузити вказаний ареал. „Пінську шляхту” породили не глухі місця. Жителі глухих місць „люблять” соромитися своєї говірки, вони з легкістю переходять на мову більш престижну. У нашому ж випадку автор „Пінської шляхти” не соромиться говірки, на якій він пише

вказаний твір. Він нею пишається. Він вважає цей говір гідним для того, щоб на ньому написати високохудожній твір. „Пінська шляхта” очевидно створювалася в такому населеному пункті, якому характерні багаті культурні традиції. Якщо поглянути на населені пункти зазначеного вище ареалу розповсюдження „умляут” у говорах Пінського району, то таким пунктом з дуже багатьма культурними традиціями виявляється село Куп’ятичі. Про нього публікувалося раніше чимало.

б. Автором „Пінської шляхти” міг бути місцевий пінчук, а міг бути виходець з іншого регіону. У другому випадку він довго жив на Пінщині і засвоїв місцеву говірку. Другий варіант більш вірогідний. Якщо звернути увагу на

мову „Пінської шляхти”, то виявляється деяка непослідовність. Так, „умляут” зазвичай вживається в закритих складах і під наголосом. А в „Пінській шляхті” виявлено 4 випадки, коли „умляут” (графічно „ю”) вжито у відкритому складі і не під наголосом. Це дає підставу припустити, що автор „Пінської шляхти” пінською говіркою опанував ще недостатньо.

Хто міг бути на Пінщині зберігачем старої східнослов’янської писемної традиції? Звичайно, місцеві православні або уніатські священники. Кого після відкриття Федора Климчука брати в автори п’єси? Василя Грудницького і Фелікса Дружиловського, які стільки писали про Куп’ятичі, або Платона Тихановича, що народився в близьких Ви-

лазах – цілком шляхетському селі. Усе-таки я схилився до Платона Тихановича, як особистості більш відомої. Проте надто світський характер „Пінської шляхти” змусив до Платона Тихановича взяти в співавтори і Стефана Куклінського. Про що написав у минулому році в статті „Директор гімназії Куклінські і святар Ціхановіч” в „Краязнаўчай газеце” (Мінськ). У цій статті висловив побажання, що треба нову інформацію про членів пінського гуртка шукати в Мінську – в Національному історичному архіві. Під час своєї відпустки вирішив, що це треба зробити в першу чергу самому і поїхав на чотири дні до білоруської столиці.

В архіві став виписувати підряд всі справи, в яких згадувалися прізвища

«Pińska szlachta» na bielskiej scenie

Niebywała gratkę mieli ostatnio wielbiciele rustykalnych klimatów przepojonych poleskim folklorem. A to za sprawą aktorów Poleskiego Teatru Dramatycznego z Pińska, którzy 4 października br. przyjechali do Bielska z przedstawieniem „Pińska szlachta”. Przedstawienie było tym bardziej interesujące, że sztuka była wystawiona w oryginale językowym z uwzględnieniem wszelkich fonetycznych i leksykalnych cech ukraińskiej gwary okolic Pińska.

Spektakl jest swoistą mieszkanką farsy i wodewilu. Osią akcji tej sztuki jest miłość Marysi, którą zagrała Wolha Jer-

małajewa, do młodego Hryszki (w tej roli wystąpił Paweł Ryżow). Jak to zazwyczaj bywa w takich dramatach na drodze do szczęścia dwojga młodych ludzi musi wyrosnąć kolczasty krzew. Tą zawadą jest osoba 60-letniego Charytona, który również postanowił smalić cholewki do kilkakrotnie młodszej Marysi.

Miłość dwojga młodych ludzi wpisuje się doskonale w intrygę skonfliktowanych ze sobą dwóch rodów, „chorujących” na szlachectwo rodziców młodych kochanków. Centralną postacią, która rozwiązuje nabrzmiały w ostatnim czasie konflikt, jest niedouczony carski urzęd-

nik, łapownik Kriuczkwow. Mimo swoich intryg udaje mu się załagodzić konflikt. Nie obeszło się oczywiście bez okazałych datków. Z sytuacji bez szwanku wychodzą młodzi, którym na drodze do szczęścia nic już nie stoi.

Poleski Teatr Dramatyczny powstał trzy lata temu i jest finansowany przez samorządowe władze Pińska. Premiera „Pińskiej szlachty” miała miejsce w 2008 roku i od razu sztuka stała się swoistą wizytówką teatru.

Janusz BAKUNOWICZ
Fot. autora artykułu

членів пінського гуртка. На третій день в руки потрапили дві справи, зміст яких, на мій погляд, вирішує питання про авторство „Пінської шляхти”. По-перше, виявилось, що відомий фольклорист і письменник Дмитро Булгаковський був священиком Куп’ятицької церкви. У той час на Поліссі православна церква заохочувала священиків читати проповіді на місцевих говорах. А, по-друге, тоді він був безпосереднім учасником двох церковних судових позовів, у яких можна знайти багато спільного з сюжетом „Пінської шляхти”. До того ж у майбутньому, зрікшись священицького сану, Дмитро Булгаковський став досить відомим і плідним світським письменником і публіцистом (в каталозі Російської національної бібліотеки є 252 позиції його творів). Всі мої попередні гіпотези в один момент луснули. Перед тим як привести знайдені в архіві документи трохи розповімо про життя о. Дмитрія. Нагадаємо, що він народився в місті Єлєць Орловської губернії. У 1869 році Булгаковський закінчив Мінську духовну семінарію, і восени того ж року висвячений у стан священика Морозької церкви Мозирського повіту. У 1870 році переведений до Пінська, де він служив священиком Федоровського собору під безпосереднім керівництвом пароха Василя Грудницького, який звичайно зацікавив його історією та культурою Полісся. Водночас молодий священик викладав церковнослов’янську та російську мови в Пінському духовному училищі. 15 лютого 1874 року Дмитро Булгаковський помінявся посадами з парохом Куп’ятицької церкви Феліксом Дружиловським. Після цього між священиками почалася тривала і не зовсім красива тяжба, що видно з наступного документа (ф. 136, оп. 1, спр. 34456, л. 12):

*До Мінської духовної консисторії
Куп’ятицької Миколаївської церкви
священника Дмитра Булгаковського
прохання*

Між мною і моїм попередником священиком Феліксом Дружиловським виникли деякі здивування і незгоди в розрахунках з земельних справ. Внаслідок цього ми, обравши з обоїльної згоди двох сусідніх священиків Лонгина Шумаковича і Ігнатія Дешковського, прохали їх розв’язати нашу справу. Але коли з’явилися священики і приступили до її розгляду, о. Дружиловський заявив, щоб запрошені при розгляді справи ґрунтувалися на правилах Присут-

ності православного духовництва від 9 лютого Найвище затвердженого 24 березня 1873 р. На цю його вимогу заперечили, що „схожість бути в правилах, які недавно вийшли в світ, немає вказівки на всі випадки, які можуть зустрічатися в практиці; а якщо зобов’язує нас триматися правил, то ви самі, як люди грамотні, можете, прочитавши правила, вирішити свої здивування”. Після того о. Дружиловський, який сам вибрав о. Шумаковича і о. Дешковського і поклавшись на їх сумлінність, не соромлячись на подив їх і мій, сказав прямо їм в очі: „так ви можете забрати від мене всі посіви і присудити о. Булгаковському” і сам відразу поїхав у м. Пінськ.

Майже три місяці я чекав, що може бути мій попередник за власною розсудливістю і досвідченістю або за порадою інших укладе зі мною ту чи іншу угоду щодо виниклого спору. Але проходить час, і очікуванні марні. Пробував навіть зробити йому поступку в розрахунках і це не допомогло припиненню спору. Між тим час мало-помалу наближається до жнив, а спір залишився не розв’язаним.

Ось ця-то крайність примусила мене понад всякого мого бажання обтяжувати Мінську духовну консисторію своїм проханням розв’язати спір, що виник між мною і моїм попередником і вишанувати мене своїми справедливими рішеннями.

1. Мій попередник засіяв на церковній Куп’ятицькій землі озимим хлібом ділянку, що складається з 12 десятин [далі о. Дмитрій пише детально про свої господарські претензії, що зовсім не цікаво буде для читача. – О.І.]

1874 р. 16 червня дн. Куп’ятицької Миколаївської церкви,

Священик Дмитро Булгаковський

17 липня 1874 року між священиками було укладено мирову угоду, як у «Пінській шляхті» між Тугай-Липським і Протосовицьким. Сприяв укладенню мирової і помічник благочинного Іоан Акоронко, хоча головну роль зіграв, спеціально посланий пнівський священик Іоан Михалевич. Можливо, Акоронко був прообразом пристава Кручкова, до якого пінська шляхта зверталася «Найяснейшая корона». Думається і під іншими персонажами комедії ховаються конкретні особистості: Тугай-Липський – Булгаковський, Тихон Протосовицький – збірний образ священиків, членів пінського гуртка

(Платон Тихонович, Василь Грудницький, Фелікс Дружиловський ...), Куліна – їх соратник Стефан Куклінський, який друкувався під псевдонімом „Куклін”. Більш неприємні наслідки для Булгаковського мала наступна тяжба. 20 січня 1875 року він на окружному з’їзді духовництва звинуватив свого колишнього начальника, доглядача Пінського духовного училища і одночасно завідувача свічкового заводу Віктора Тарановича (1839 -?) в тому, що той приховав частину зданого Булгаковським на завод воску. Таранович погрожував о. Дмитрію (ф. 136, оп. 1, спр. 34764, л. 3-5) позовом до суду за наклеп. Нам невідомо дійшла справа до кримінального переслідування о. Дмитрія, але духовна влада розслідувала цю справу, в якій брав участь і лещинський священик Іоан Акоронко (ф. 136, оп. 1, спр. 34764, л. 2). Однак у папці справи № 34764 немає пояснення самого Булгаковського. Чи випадково воно загубилося, чи було спеціально вилучено, важко зараз сказати. Але правди о. Дмитрій так і не домігся: його перевели спочатку на інший кінець єпархії до повітового міста Борисов, а невдовзі взагалі видалили з неї, призначивши законовчителем Свіслоцької учительської семінарії у Гродненській губернії. Як і Тугай-Липський, священик Булгаковський сказав неприємну правду, і був «побитий» церковною владою. Висловимо гіпотезу, що йому навіть погрожували і каторгою. Це письменник зашифрував, на наш погляд, в образі старого шляхтича Куторги, що ніс загрозу щастю головних дійових осіб п’єси.

*До Мінської духовної консисторії
Благочинного 1-го Округу Борисовського повіту*

Протоієрея Романа Пастерницького

Рапорт

Внаслідок указу Мінської Духовної Консисторії від 29 грудня 1875 року за № 10217 Священик довіреного мені Собору Дмитро Булгаковський при рапорті від 24 цього квітня за № 1 представив на задоволення Священника Пнівської Церкви Іоана Михалевича за проїзд його в село Куп’ятичі п’ять карбованців і сорок п’ять копійок, які при цьому маю честь подати до духовної консисторії.

24 квітня дня 1876 року
Благочинний Протоієрей
Роман Пастерницький

Це нагадує те, що пінська шляхта у п'єсі також оплатила проїзд пристава Кручкова до них. Дріб'язковість, жадібність, пихатість, страх і раболіпство перед начальством пінської шляхти (Михалевичів, Дружилівських, Тарановичів, Акоронків) звичайно обурювала Дмитра Булгаковського. А більшість православних священиків Пінщини походили зі старих місцевих уніатських священницьких родів і вважали себе шляхтичами. Довго, мабуть, о. Димитрій ображався на пінчуків. Навіть свої зібрані про них етнографічні та фольклорні матеріали не друкував аж 15 років: знаменитий збірник «Пінчуки» вийшов тільки в 1890 році. Якщо порівняти його з «Пінською шляхтою», то можна побачити деякі паралелі. У піснях пінчуків головними любовними героями також є Марися і Грицько, їх теж може розлучити тільки могила, і єдиний засіб від нещасного кохання для них – втопитися. Дмитро Булгаковський в «Пінчуках» помістив 56 любовних пісень і на трьох сторінках дав характеристику їм, в якій показав себе справжнім фахівцем з любовних відносин молодих пінчуків. У комедії використано багато пісень, приказок, прислів'їв... І от дослідник Г. Щеглов пише: «Цікаво, що у своїй педагогічній практиці він звертався безпосередньо до пам'ятників народної педагогіки – прислів'їв, пісень, загадок, обрядів, що

було відомим нововведенням в педагогіці. Не залишив Булгаковський і літературної роботи».

Зазначимо, що дуже багато фактів суперечить авторству Дуніна-Марцинкевича. Наприклад, текст від автора (ремарки, зауваги...) написаний навіть російською мовою. Отже, католик-шляхтич Марцинкевич написав антишляхетський твір на кирилиці, на чужій пінській говірці і російській мові, чомусь пише про незнайому православну пінську шляхту, а не про близьку воложинську католицьку шляхту, вперто тримається староукраїнської писемної традиції (суто православної) і т.п. Щоб якось пояснити всі ці негаразди і парадокси білоруської літературознавці виявляють справжні дива фантазії та вивертності. Вони, наприклад, наводять такий аргумент: відомий білорусько-польський літератор-краснавець Олександр Єльський написав якось, що Дунін-Марцинкевич збирав на Пінщині народні «обрядові пісні та приказки». Не треба бути літературознавцем, щоб після прочитання «Пінської шляхти» зрозуміти, що її автор справді все це збирав. Однак ми докладно знаємо, що саме Булгаковський збирав фольклор на Пінщині, а про Дуніна-Марцинкевича не має документальних свідчень навіть про його перебування там. Вказують також, що шляхтичі Марцинкевичі жили у селі Вулька-Лавська Пінського

повіту і, що до можливих родичів міг приїжджати письменник. Однак пінські Марцинкевичі мали зовсім інший герб – «Леліва». Будемо відвертими, є у апологетів авторства Дуніна-Марцинкевича кілька поважних аргументів:

1. Рукопис «Пінської шляхти», знайдений у вільнюському історичному архіві має сліди правки тексту рукою Дуніна-Марцинкевича. Можливо він, як великий аматор театру, збирався ставити цю п'єсу у своєму маєтку. Тоді природне, що відомий письменник редагував текст якогось невідомого літератора-початківця: щось для сценічності переставляв у тексті, щось додавав і т.п.

2. У 1887 році Каміла, дочка Дуніна-Марцинкевича, у листі до видатного філолога і етнографа Яна Карловича називає свого батька автором «Пінської шляхти». По-перше, Каміла часто бачила рукопис п'єси у батька і могла зробити помилковий висновок, що він і є її автором. По-друге, в юриспруденції донька не може бути свідком у справі свого батька, як особа вкрай зацікавлена і необ'єктивна. Тому до її свідчень треба відноситись дуже обережно.

3. За нашою версією, «Пінська шляхта» написана десь між 1875 і 1879 роками. Чому нібито суперечить лист Дуніна-Марцинкевича до Яна Карловича. Зупинимось на цьому листі більш детально.

Зараз білоруські літературознавці вважають датою написання «Пінської шляхти» 1866 рік. Звідки з'явилась саме ця дата? Її навімання назвав перший біограф письменника Олександр Єльський, не подавши жодних документальних підтверджень, яких до речі не маємо і досі.

Повернемось до листа Вінцента Дуніна-Марцинкевича етнографу Яну Карловичу, у якому білоруський класик пише про те, що хтось А. Вишневецький везе у Вільно для читання рукописи «Пінської шляхти» і «Провінційних нарисів» (можливо теж твір Булгаковського), але при цьому письменник не говорить про п'єсу як про власний твір. На жаль, цей лист не датований. Однак, на ньому рукою Карловича написано, що він відповів 18 січня 1869 року. Але тут якась помилка або описка, бо зі змісту листа Дуніна-Марцинкевича випливає, що написаний він приблизно в 1879 році. Спробуємо це довести. У 1869 році випускник Берлінського університету Ян Карлович не міг навіть знайти роботи. І тільки в 1871 році зміг у Варшаві зайняти посаду вчителя му-

зики. А письменник у листі звертається до Карловича як до великого наукового авторитету і просить його надіслати свої наукові праці. Перша серйозна наукова праця Карловича з вивчення народної культури з'явилась 1871 року, а наступна – 1876. З Карловичем письменник міг познайомитися тільки у Вільні. І саме з 1876 по 1882 рік Карлович жив у маєтку Вишнів під Вільном. До речі Ян Карлович був у родинних стосунках з пінськими поміщиками Скірмунтами. Цим, напевно, викликаний його додатковий інтерес до «Пінської шляхти». Наведемо ще один аргумент на користь того, що «Пінська шляхта» написана після 1875 року. Білоруський літературознавець Язеп Янушкевич пише: *Тыпалагічна камедыя Дуніна-Марцінкевіча блізка да напісанай п'єсы М. Крапіўніцкага „Пашыліся ў дурні“ (1875). П'єса заканчваецца шчаслівымі шлюбаі абодвух парабкаў Антона і Васіля з дочкамі іх гаспадароў, што таксама здзейснілася дзякуючы дапамозе і ўплыву з боку „прадстаўніка ўлады“ пісара Скакунца.* Цілком можливо, що п'єса Марка Кропив-

ницького зробила вплив на автора «Пінської шляхти», що пояснює тоді схожість сюжетів. Булгаковський міг побачити п'єсу «Пошились у дурні» під час гастролей трупи Кропивницького у Мінську.

Містика, але п'єса «Пінська шляхта» вперше надрукована у Мінську у перекладі на білоруську мову 1918 року, в якому помер Дмитро Булгаковський. І він уже не міг пред'явити свої права на авторство. У тому першому виданні з'явилась фраза: *Рэч абдываецца ў ваколіцы О ... паміж балотаў, у глушы Пінскага навета*, якої не було в оригіналі. Після всіх неприємностей і переїздів Булгаковський боявся, що може розкритися його авторство п'єси, де так гостро критикується судова система імперії. Тому, на наш погляд, він спеціально вводить в п'єсу деякі атрибути села Ольпінь Мозирського повіту, спрямовуючи заздалегідь можливе слідство на хибний шлях. Відзначимо, що о. Димитрій не зміг би надрукувати «Пінську шляхту» і з іншої причини: для цього необхідно ще було мати дозвіл архієрея.

Наведемо такий цікавий факт. Нами у брестському архіві знайдена справа (ф. 1, оп. 10, спр. 2743) про те, як 1863 року православний священик Лопатинської церкви Микола Мороз закликав місцевих православних шляхтичів приєднатись до повстанців. Так ці трусливі і продажні шляхтичі просто здали священика поліції. Про цей випадок міг чути і Дмитро Булгаковський. Зазначимо, що у Лопатині розмовляють на тому самому говорі на якому написана «Пінська шляхта».

Наприкінці хочу зазначити, якщо б не блискучий науковий результат Федора Климчука з визначення села Куп'ятичі, говірка якого використовувалася при написанні «Пінської шляхти», то цієї статті ніколи б не було. Автор схилявся би до версії, що п'єсу написав Стефан Куклінський. До речі Федір Климчук нічого не знав тоді про пінський гурток і його особливу любов до Куп'ятич. Стаття з'явилась також і завдяки величезній ерудиції, чудовій науковій логіці і просто сміливості професора Ніни Мечковської.

Олександр ІЛЬІН

На стор. 30-31 оригінальні предмети побуту мешканців Пінщини на експозиції Краєзнавчого музею Полісся у Пінську. Фото Ю. Гаврилюка

Українські авторські пісні у фольклорі Північного Підляшшя

Найціннішим явищем в українській народній культурі є без сумніву обрядовий репертуар, в якому зберігаються найдавніші образи та мотиви, що свідчить часто ще про дохристиянське походження тих пісень. Обрядові пісні були тісно пов'язані з конкретними подіями в житті народу, як релігійні свята, зміна пір року (напр. прихід весни), сільськогосподарські роботи (сінокоси, жнива), родинні події (хрестини, весілля) тощо, та їх виконували лише протягом короткого часу (напр. рогульки співалося тільки від Великодня до Провід). Саме тому цей репертуар найменше мінявся та рідко мігрував.

Найбільш податливими на переміни були і є, натомість, позаобрядові пісні, тобто любовні, ліричні, жартівливі, козацькі, рекрутські та ін. твори, яких співалося майже весь рік. Саме вони «переходили» з одного регіону в інший, мігрували від одного народу до другого, часто зовсім природно адаптуючись, передусім на культурних пограниччях. Часом такий «переплив» пісенного репертуару був ефектом фальсифікаторської діяльності. У випадку українського музичного фольклору – це виразно видно на Північному Підляшші, де українські пісні перекладали на білоруську мову та подавали як білоруські народні твори, а також у південній частині регіону, де – з черги – місцевий український репертуар перекладали на польську мову, причому це нерідко робили самі співаки, які не маючи шансу виступити з українськими піснями на польських заходах, подавали їх польською мовою.

На україномовному Підляшші між Бугом та Нарвою збереглися найстарші зразки обрядового фольклору – можна ще тут почути архаїчні колядки та веснянки (як «Святий Юре, Ригоре...») та записати ціле море звичайних, позаобрядових пісень. Це оригінальні витвори народного підляського мистецтва, хоч вони повторюють сюжети, мотиви, образи, символіку творів характерних

для фольклору інших українських регіонів. Тому й складають невід'ємну складову частину загальноукраїнської традиції.

Після «біженства» почали потрапляти на Підляшшя російські романси, яким притаманна чужа народному підляському фольклору естетика і мотиви (у щоденному житті підляшуків відсутні були наприклад *платочки*, частий елемент російських романсів), натомість щойно після Другої світової війни коли україномовних підляшуків «приписали» до т.зв. білоруської національної меншини поширилися у регіоні пісні білоруською мовою, часто перекладені українські народні твори (про що й не раз писалося на сторінках «Над Бугом...»).

З-посеред позаобрядових пісень, співаних українськими говірками на підляських селах, багато творів є місцевими варіантами пісень відомих по всій українській території. Вони потрапляли в наш регіон різними шляхами та в різному часі, тому й часто тяжко нині збагнути, як довго їх у нас співають. Частина прийшла ще в минулих століттях, багато привезли підляшуки вертаючись із «біженства», є й такі, які поширилися вже після Другої світової війни та поширюються досі, головню під впливом радіо, телебачення, Інтернету чи українських фестивалів.

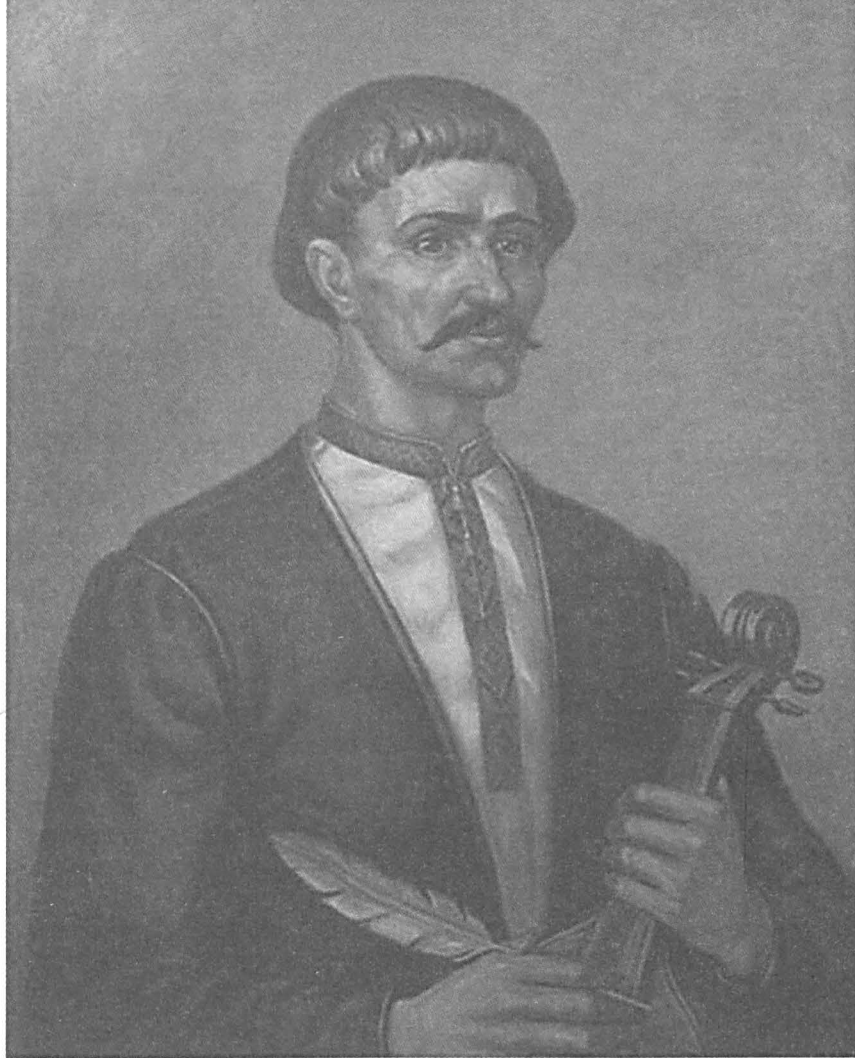
Серед пісень популярних на Підляшші не бракує авторського репертуару – пісень на слова віршів видатних українських поетів, письменників, які не лише останніми роками, але й за пам'яті наших дідів-прадідів потрапили в регіон. Вони вкоренилися в місцевий фольклор, часто збагачуючись новими мотивами, тому й багато з них навіть їхні виконавці – переважно старші жінки – вважають частиною місцевої пісенної спадщини, та на запитання «Де їх навчилися?», відповідають «То ще наші мами, баби співали...». Не кажучи вже про те, що найчастіше нічого не знають про авторів текстів, які співають.

З точки зору фольклориста звичайні, а зокрема авторські пісні, які стали народними, здаються менш цінними для дослідження ніж обрядові, яких вивчення – це свого роду подорож до джерел фольклорної традиції. Однак ця стаття буде якраз про авторські пісні та їхніх авторів, про яких мало й говориться у контексті пісенного фольклору, а також про присутність цих творів у підляському фольклорі. Буду користуватись передусім двома фольклорними збірками: «Пісні Беластоцьчини» М. Гайдука (Мінськ 1997), яка поміщує «білоруські» пісні регіону, а насправді – переклади на літературну білоруську мову пісень співаних українськими і білоруськими діалектами Підляшшя, а також «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя» (Львів 2006). Знайшлися в них лише ті авторські пісні, які вкоренилися в місцевий підляський фольклор та існують як його складова частина. А таких у нас не бракує.

Почнімо від **Марусі Чурай** (1625-1653). Саме цій напівлегендарній українській народній співачці і поетесі часів Хмельниччини, яка отруїла невільного коханого, приписують авторство низки пісень: «Ой, не ходи, Грицю», «Грицю, Грицю, до роботи», «Засвіт встали козаченьки (Засвістали козаченьки)», «На городі верба рясна», «Біля греблі шумлять верби», «Сидить голуб на березі, голубка на вишні» та багато інших.

Усі ці пісні дуже популярні на Підляшші, деякі з них співалося у нас віддавна. Знайшлися вони у збірнику «Пісні Беластоцьчини». «Не хадзі ты, Грыцу, та й на вечарніцы», «Шумяць вербы каля грэблі, што я іх садзіла», «Шумяць вербы, шумяць ліпы, што я й пасадзіла», «Сяздзіць голуб на бярозе, галубка на вішні» – це лише кілька прикладів зі збірника.

Регіональні підляські варіанти пісень, яких авторство приписується Марусі Чурай, можна теж знайти в збірнику «Традиційні пісні...», записані від

Семен КЛИМОВСЬКИЙ

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Їхав козак за Дунай,
Сказав: — Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Неси да гуляй.

Постій, постій, козаче,
Твоя дівчина плаче;
З ким ти мене покидаєш —
Тільки подумай!
— Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зо славою
К собі дожидай.

— Не хочу я нічого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!

Свиснув козак на коня
— Зоставайся, молода!
Я приїду, як не згину,
Через три года.

Тебе ж, мила, не забуду,
Поки жив на світі буду.
Коли умру на війні —
Поплач обо мні!

старших жінок у Тростянці, Мокрому, Молочках. Зараз ці твори можна почути в репертуарі багатьох ансамблів з Підляшшя, напр. «В кінці греблі шумлять верби» співають «Ранок» з Більська, «Гілочка» з Черемхи, «Чижовляне» з Чижів, «Засвистали козаченьки» — чоловічий хор «Куранти» з Більська, хоч якраз цю пісню, здається, на Підляшші виконують віднедавна. Білоруськомовний варіант пісні «В кінці греблі...» співає «Рамонка» з Лосинки (текст доступний на Інтернет-сайті ансамблю).

Пісню авторського походження, яка відома на Підляшші, дослідники вважають також «Їхав козак за Дунай». Її авторство приписують **Семену Климовському**, який жив на зламі XVII та XVIII століть та був козаком Харківського полку, філософом і поетом (помер близько 1730 р.). Ця пісня набула великої популярності в Росії і в Західній Європі, вона була перекладена німецькою і французькою мовами. В добу романтизму було написано чимало нових текстів, які виконувалися на мелодію «Їхав козак за Дунай».

Черговою постаттю, про яку варто згадати, є **Іван Котляревський** (1769–1838), видатний український письменник, поет, драматург, відомий перед-

усім як засновник сучасної української літератури, якого поема «Енеїда» (1798) стала першим в українській літературі твором, написаним народною мовою. Він є також автором п'єси «Наталка Полтавка», у якій дуже велику роль відіграють пісні. Деякі з них мають фольклорне походження, напр. «Ой під вишнею, під черешною». Решта була складена самим Котляревським із стилізацією під фольклор настільки вдалою, що й ці пісні стали народними: «Віють вітри, віють буйні», «Сонце низенько, вечір близенько» та інші. Музику до п'єси написав один з найвідоміших українських композиторів, **Микола Лисенко**, який дуже добре відчував найтонші нюанси народної музики.

Пісню «Віють вітри, віють буйні» співали й на Підляшші — її можна знайти в збірнику «Песні Беласточчыны» («Веюць ветры, веюць буйны», на жаль не подано, в якому селі записана). Також пісня «Сонце низенько...» доволі добре відома у нашому регіоні. Варіант цієї пісні «Сонечко низенько, вже вечір близенько» з села Даші подає Оксана Савчук у збірці «Співаюче Підляшшя» (Більськ 2006).

На Підляшші співалося також пісні на слова найвидатнішого українського

поета, автора «Кобзаря», **Тараса Шевченка** (1814–1861). Вони розповсюдилися по всій Україні вже за життя поета та потрапили також у наш регіон. Одною із них була «Рече та стогне Дніпр широкий», музику до якої у 1880-тих роках написав **Данило Крижанівський**, а її текстом стали дев'ять строф з поеми «Причинна». Співалося на Підляшші також «Летить галка через балку», авторство якої однак деякі приписують не Шевченку, а Марусі Чурай.

Як повідомив український фольклорист Микола Грінченко, оспівано в різних музичних формах 250 творів з «Кобзаря». На творчість Шевченка відгукнулося понад 120 композиторів, а кількість творів на слова поета сягає понад півтисячі.

Походження тих пісень у підляському фольклорі так нам пояснювала Валентина Климович, співачка з Добриводи: *Як починалася перша війна святого, то наші диди повійжджались з сел'ями в «бежженство» — на Україну, в Росію, преч пороз їжджались з дитимми своїми. А тії діти там попудрошталі і певно вони там понаучовались і привезли сюда тії пісні. І так ми од своїх батьків, дидив училися. Ніхто не знав, що то пісара Шевченки тия пісні.*

Підляські варіанти пісень на слова Шевченка є вже дещо призабуті, однак старіше покоління ще їх пам'ятає.

— У нас то співали такіє пісні^е — «Реве і стогне Дніпр широкий», «Летить галка через балку», але то барзо давні пісні^е — сказала в 2002 р. Надія Грушевська з Орішкова. — Як ще ми ходили до школи подставової, то тутака сусїде булі, такія хлопці старїйши і дівчинята, то співали. То воно остало в пам'яті, але наші зеспул тих пісень не співав.

Про те, що пісня «Летить галка через балку» була популярною на Підляшші, свідчать також фольклорні записи — є вона і в збірці Гайдука («Ляцїць галка цераз балку»), а також у львівській публікації (записана в Черемсі-селі). Що цікаве, в багатьох підляських селах у її тексті часто змінювали невідоме тут слово «балка» (рагów, jar, wąwóz w stepie) на «Байкал».

Багато звичайних пісень, яких співалося на Підляшші, нагадує своїми мотивами, образами, метафорикою поезію Шевченка. Вистачить узяти в руки будь-яку збірку фольклорних текстів з Підляшшя, от, напр. книжку Гайдука і знайдемо пісні (звісно білоруською мовою) «Не шум дубе, не шум, дубе, зялєны байрача», «Ой, сама я сама, як былінанька ў полю» (записана в с. Білки, гм. Милійчиці), «Плыве човен вады по вен», які зразу приводять на думку твори Шевченка. Нема в тому нічого дивного, оскільки Шевченко почерпав у своїй творчості з багатства фольклорної пісні, а його поезія стилізована на народні твори. Тому й більшість мотивів віршів поета має паралелі в народних піснях. Те, що ці ж мотиви повторюються у підляському фольклорі, є ще одним доказом на генетичний зв'язок нашої музичної культури з українською народною традицією, з якої почерпав Шевченко.

На Підляшші віддавна співають пісню «Стоїт гора високая». Можна її почути хоча б на касеті, яку видало Товариство любителів народної культури в Черемсі, що презентує фольклор села Добривода. Згадану пісню виконує там співачка Антоніна Сидорук. Мало хто, однак, знає, що це не народна, але саме авторська пісня. Написав її, що цікаве, **Леонід Глібов** (1827-1893), український письменник, поет, видавець, який широке визнання в українській літературі здобув як байкар.

Іншою піснею, яку знають і співають на Підляшші, є «Ніч яка Господи, місячна

зоряна». Її автором є **Михайло Старицький** (1840-1904), український письменник, театральний і культурний діяч.

Також у ХХ столітті багато пісень авторського походження стало народними. Можна тут згадати пісні Українських Січових Стрільців: «Їхав стрілець на війноньку» **Михайла Гайворонського**, «Ой, у лузі червона калина» **Степана Чернецького**, «Гей, видно село» **Левка Лепкого**, брата відомого письменника Богдана Лепкого, та пісні **Романа Купчинського**. Однак, українські стрілецькі пісні, як і повстанські, у підляському фольклорі не стали популярними, хоча інколи можна їх почути в репертуарі підляських ансамблів. Напр. повстанську пісню «Повіяв вітер степовий» виконували на різних заходах співаки з ансамблю «Орляне» з Орлі, проте це не авторська, але народна пісня.

Аналізуючи період після Другої світової війни, слід згадати передусім чотири прізвища, з якими пов'язані чотири великі гіти останніх десятиліть. Першою особою, про яку не можна забути, є **Андрій Малишко** (1912-1970), український поет, перекладач, літературний критик. У 1959 році вийшла у світ збірка його поезій «Серце моєї матері», в якій знайшлася «Пісня про рушник». Цей твір, до якого музику написав **Платон Майборода**, увійшов у побут українського народу, став відомий за межами України, а слова «Рідна мати моя ти ночей не доспала...» співали і по-польськи, і по-білоруськи.

За популярністю з Малишковим «Рушником» конкурує пісня «Два кольори». Її автором є **Дмитро Павличко** (нар. 1929 р.), відомий український поет-шістдесятник, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч. Музику до вірша в 1960-х роках створив композитор **Олександр Білаш**.

Цю мелодію на Підляшші використав ансамбль «Ас», який додав до неї свої слова, та під музику української пісні створив своєрідний диско-гімн підляської білорускості «Айчына» (як то «білоруси» з-під Нарви повиїжджали з села до міста і вже почувають себе поляками, а тільки головний герой пісні не забуває своєї «айчыны»).

До речі, автор слів пісні «Два кольори», **Дмитро Павличко**, який цього року святкував ювілей 80-ліття, був свого часу Послом України в Польщі та неодноразово побував на Підляшші, де зустрічався з українською громадою регіону.

Чи не найбільш відомим творцем естрадних шлягерів, був однак **Володимир Івасюк** (1949-1979), автор ста семи пісень, п'ятдесяти трьох інструментальних творів, музики до кількох спектаклів. Саме цього року минуло 60 років від дня його народження та 30 — від дня трагічної смерті, причин якої до цих пір не є висвітлено. А факти пов'язані з його смертю ось такі: у травні 1979 року за телефонним викликом Івасюк пішов із дому і більше не повернувся. Його тіло випадково знайшли повішеним в Брюховицькому лісі під Львовом. Точна дата смерті не відома.

Похорон Володимира Івасюка на Личаківському цвинтарі у Львові вилився у масову акцію протесту. У газетах заборонили друкувати некрологи і співчуття родині Івасюків. А в день похорону, саме на цей час, всюди призначили комсомольські і партійні збори з обов'язковою явкою. Львів відповів на цю заборону протестом і тисячі львів'ян вийшли на вулиці, аби провести композитора в останню дорогу. Труну до самого Личаківського цвинтаря несли на плечах.

Архіви справи, що знаходяться в Москві, дотепер ані родичам, ані працівникам музею Івасюка не відкривають, посилаючись на гриф «секретно», а можливо тому, що ще живі багато учасників тих драматичних подій. Але всі, не лише родичі Івасюка вважають, що його вбили (як можна прочитати у одній із статей: *Тему Івасюка в радянській пресі закрили раптом і надовго. Стало ясно, що до справи причетна „контора“* [КГБ — ред. „НБІН“]). Його вбили, бо всі народи СРСР співали „Червону руту“ і перестали „Подмосковные вечера“).

Володимир Івасюк є автором таких відомих пісень, як «Водограй», «Я піду в далекі гори», «Пісня буде поміж нас», однак чи не найпопулярнішою піснею, яка поширилася також на Підляшші, була «Червона рута». Івасюк склав її у 1970 році, та стала вона однією з найвідоміших українських пісень у світі.

Особою, про яку ще варто згадати в контексті авторських пісень, які поширилися на Підляшші, є зовсім невідомий **Любомир Яким**, зараз пенсіонер, раніше директор будинку культури у селищі міського типу Підбуж Дрогобицького району, автор збірника із 36 дитячих пісень «Дзвіночок кличе», які виконують у дитячих садочках, на різних фестивалях. Це він 40 років тому напи-

Могила Володимира Івасюка на Личаківському цвинтарі у Львові.
(Фото Ю. Гаврилюка)

сав слова і мелодію пісні «Ой, смереко», саме тої, яка завоювала Підляшшя. Поширив її у нас ансамбль «Примакі» та вперше вона стала гітом на білоруських заходах, а згодом – обов'язковим твором білоруського «Канцерту пажаданняў» в радіо. Зараз уже важко уявити «свійські» заходи в регіоні без спільного співання «Ой, смереко, розкажи мені, смереко...», та, можливо, сьогодні, це найпопулярніша українська пісня на Підляшші. Хто не вірить, хай загляне хоча б на www.youtube.com, де побачить, як «На Івана, на Купала» публіка співає цю пісню разом з ансамблем «Стара хата». Навряд однак, чи хтось знає, що це не народна, а саме авторська, доволі молода, пісня.

Можна ще досить довго перераховувати пісні авторського походження, які у більшій або меншій мірі присутні на Підляшші. «Гуцулка Ксеня» Романа Савицького, «Черемшина» (слова Ми-

кола Юрійчук, музика Василь Михайлюк), «Мамина коса» (слова І. Чернецький, музика В. Хорт) та інші увійшли в народний репертуар.

На кінець можна ще згадати про одну, однак не українську, а польську народну пісню авторського походження, яку й підляшшукам часом доводиться заспівати на різних заходах. Це «Hej, sokoły». Пісню цю знають всі, натомість про її автора чув здається, мало хто. А створив цей гіт Тимко Падуро (Tomasz Padurra) (1801-1871) польсько-український поет і композитор. Він був потомком сполонізованої дрібношляхетської родини походженням із Закарпатської Русі, що відбилося на його переконаннях: як польський патріот наполягав на необхідності спільної боротьби поляків та українців за незалежність. Був співцем козащини, популяризував український фольклор та музику.

Тимко Падуро є автором коло двох сотень пісень, писаних як польською, так українською мовами. До деяких своїх текстів сам складав мелодії, завдяки чому вони ставали народними піснями. Їхній популяризації сприяв і сам автор, мандруючи по селах перевдягнений бандуристом. «Лірника» поклав на музику Микола Лисенко. Проте, Тарас Шевченко поставився до поезій Падуро досить суворо, вважаючи їх штучними.

Пісня «Hej, sokoły», якої мелодія стилізована на українську народну, є найпопулярнішою піснею, яку польською мовою склав Падуро. Ймовірно є він також автором слів української пісні, що зараз вважають народною – «За Сибіром сонце сходить».

Цей перелік, який певно і так неповний, показує, що поширення авторської пісні в народі на десятки, а навіть сотні років не є у випадку української музичної культури явищем рідкісним. Автори творили пісні, а ті починали жити своїм життям, часто «переживаючи» своїх творців. Багатьох прізвищ народ уже не пам'ятає, а якщо пам'ятає, то не в'яже з конкретними творами. Бо чи ж комусь спало б на думку, що відомий байкописець є автором пісні «Стоїть гора високая», а зовсім невідомий директор будинку культури в малому містечку написав славу «Смереку»?

Пісні виникали, долали кордони й потрапляли на Підляшшя як народні твори. Швидко вони набували місцевих рис – їх виконували манерою характерною для нашого регіону та місцевим діалектом. З часом люди забували й про те, що це напливовий репертуар, та вважали його частиною своєї власної музичної спадщини.

Пісні напливають весь час. Не лише авторські, але й народні, яких досі на Підляшші не співали. Прикладом хай буде «Ой, закувала сива зозуля», яку спопуляризував у нас більський ансамбль «Куранти». Пісня стала настільки популярною, що багато колективів взяли її до свого репертуару, та бувало, що на одному концерті три групи на п'ять виконували свій варіант того твору (так було на заході в селі Виліново). Це показує, що фольклор живе, а зокрема в нас, на Підляшші, де народних ансамблів не меншає, а навпаки – прибуває. А разом з новими колективами розповсюджуються українські пісні, також такі, яких у нас раніше не виконували. Однак, це вже тема на зовсім іншу статтю.

Людмила ЛАБОВИЧ

«O Ukrainę, o jej wolność!»

*(Uczestnicy ukraińskich walk niepodległościowych lat 1917-1921
związani z Chełmszczyzną i Podlasiem)*

Mimo przejścia po carskim ukazie tolerancyjnym z 17 kwietnia 1905 r. ponad 170 tys. Rusinów (Ukraińców) byłych unitów do Kościoła łacińskiego i ich stopniowej identyfikacji z polskością, pozostali oni jeszcze długo w tradycji wschodniej pod względem języka i tradycyjnych obrzędów. Jednocześnie ukaz ten pozwolił na rozwój narodowej działalności ukraińskiej wśród ludności pozostającej przy prawosławiu. Wyrazem tego był rozwój szkolnictwa elementarnego, tworzenie przy szkołach kół oświatowych, wprowadzanie języka ukraińskiego w szkołach jako przedmiotu dodatkowego. Na Uniwersytecie Warszawskim zorganizowano kursy nauczycielskie. W Chełmie funkcjonowało gimnazjum i seminarium duchowne, w którym część słuchaczy interesowała się narodową problematyką ukraińską już w ostatnich latach XIX i na początku XX wieku. Byli nimi między innymi: Mychajło Kobryn – uczestnik grupy domagającej się w latach 1909-1912 wydzielenia z Królestwa Polskiego terenów zamieszkałych w znacznym odsetku przez prawosławną ludność ukraińską i utworzenie odrębnej jednostki administracyjnej; Włodzimierz Ostrowski – przyszły dziennikarz, pisarz i narodowy działacz ukraiński; Antoni Wasyńczuk – wydany z seminarium za kolportaż literatury ukraińskiej z Galicji, aktywny działacz Ukraińskiej Republiki Ludowej, organizator narodowego życia ukraińskiego na Chełmszczyźnie i Podlasiu; Wasyl Dmytrijuk – absolwent gimnazjum w Chełmie, działacz ukraińskiej studenckiej grupy w Warszawie, lekarz wojskowy armii rosyjskiej i ukraińskiej, aktywny działacz Ukraińskiej Republiki Ludowej, organizator życia oświatowo-kulturalnego na Chełmszczyźnie i Podlasiu i jego brat Karpo Dmytrijuk – absolwent Chełmskiego Seminarium Duchownego i Uniwersytetu w Petersburgu, członek Chełmskiego Komisarjatu Gubernialnego, w 1918 r. komisarz oświaty Chełmszczyzny, Podlasia i Wołynia; ks. Antonij Matejuk – przyszły kapelan utworzonej w 1917 r. armii ukraińskiej, po upadku caratu w 1917 r. organizator zjazdów deportowanych w 1915 r. w głąb Rosji Chełmian i Podla-

sian; Fedir Pańkiwskyj – ur. w 1878 r. w Koroszczynie, pow. Biała Podlaska, absolwent gimnazjum w Chełmie, przyszły pułkownik Armii URL; Michał Panas – ur. w 1888 r. we wsi Topólcza pow. Zamość, po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Chełmie budzieli ukraińskiej tożsamości narodowej wśród młodzieży szkolnej w rejonie Tarnobrodu, następnie wśród żołnierzy armii rosyjskiej podczas walk frontowych, a także w obozie jenieckim na terenie Węgier. Podobną funkcję w rozbudzaniu poczucia narodowego spełniał Wasyl Seńko – dyrektor seminarium nauczycielskiego w Białej, rodem z Połtawszczyzny. Z jego inspiracji działalność samokształceniową prowadziło koło uczniowskie (Hnat Oleśijuk-Oleśewycz, bracia Soroka i bracia Łuszczycze, Wasyl Ostapczuk – późniejszy autor wielu utworów poetyckich i opowiadań wydanych w Warszawie pod pseudonimem Waśko Tkacz). Między innymi za działalność narodową Seńko został w 1918 r. rozstrzelany w Prylukach jako „petlurowiec”. Ukraińską świadomość narodową, jak wspomniany M. Panas, miało trzydziestu jego kolegów pochodzących z rodzin chłopskich pow. chełmskiego. Ponadto w Chełmie były: żeńskie gimnazjum, szkoła kolejowa, szkoła miejska, szkoły prywatne oraz seminarium nauczycielskie, które do I wojny światowej przygotowały wielu nauczycieli – budzieli ukraińskiej świadomości narodowej wśród uczniów i dorosłego społeczeństwa prawosławnego także tzw. kałakutów po ich przejściu na katolicyzm po 1905 r. Wielu absolwentów szkół chełmskich podjęło studia w Kijowie, Odessie, Petersburgu oraz innych miastach ówczesnej Rosji i uczestniczyło tam w działalności narodowych organizacji ukraińskich. W Chełmie powstało Narodowo-Oświatowe Towarzystwo Chełmskiej Rusi (Народно-просветительное общество Холмской Руси) kierowane przez Mychajła Kobryna (1871-1956) – jednego z późniejszych narodowych działaczy ukraińskich. Towarzystwo wydawało tygodnik „Братская Бецеда”, na szpaltach którego drukowano materiały historyczne, także w języku ukraińskim oraz publikowano utwory pi-

sarzy ukraińskich Pantelejmona Kulisza, Tarasa Szewczenki, chełmskiego pisarza Wołodymyra Ostrowskiego i innych. W 1907 r. powstały dwa ukraińskie towarzystwa oświatowo-kulturalne: im. T. Szewczenki w Kobylanach i towarzystwo „Proswita” z siedzibami w Siedlcach i Hrubieszowie. W tym ostatnim stworzono ukraińskie wydawnictwo i rozpoczęto prace nad wydawaniem pierwszej na Chełmszczyźnie ukraińskiej gazety „Buh”. Jego inspiratorem był prawnik Kost’ Łośkyj (1874-1933) – przyszły członek Ukraińskiej Centralnej Rady (UCR), pierwszy mianowany przez UCR gubernialny komisarz Chełmszczyzny, a następnie dyplomata URL. Już wcześniej swego rodzaju początki wspomnianego ruchu narodowego zainicjował na Chełmszczyźnie książę Włodzimierz Czerkaski sprowadzając na własny koszt książki ukraińskie ze Lwowa. Aby skłonić duchowieństwo do używania języka narodowego polecił wypłacanie pensji tylko tym, którzy wygłaszają kazania w języku ukraińskim. Świadomymi Ukraińcami byli między innymi nauczyciel seminarium Zinewycz, a także duchowni Bihanowskyj, Łebedynskyj – podobnie jak Zinewycz absolwenci Duchownej Akademii w Kijowie. Z dużym umiarkowaniem postępował wychowany w kulturze ukraińskiej i przyjaźniący się z T. Szewczenką Teofan Łebedynczew, pseudonim Fedor Łoboda, w latach 1864-1869 naczelnik Chełmskiej Dyrekcji Szkół Ludowych. Z jego inicjatywy w 1865 r. przybył do Chełma Serhij Hruszewski (1833-1901), ojciec przyszłego historyka Mychajła Hruszewskiego i został dyrektorem kursów pedagogicznych, przekształconych następnie w 3-letnie seminarium nauczycielskie. Jego uczniami była w głównej mierze młodzież wiejska z Chełmszczyzny. W roku 1907 wśród 36 absolwentów seminarium nauczycielskiego 20 rekrutowało się z wiejskich środowisk Chełmszczyzny i Podlasia i po ukończeniu seminarium stali się oni budzieli życia ukraińskiego w środowiskach wiejskich. Obok S. Hruszewskiego narodowe idee ukraińskie popularyzował Ołeksander Szramczenko (1859-1921) rodem z Czerni-

howszczyzny, absolwent wydziału historyczno-filologicznego Uniwersytetu Kijowskiego (1887) pracujący w szkolnictwie na terenie Chełmszczyzny do 1909 r., zbieracz folkloru tej ziemi, a następnie redaktor pisma „Ukraina” i „Ukraińskiego Rocznika Etnograficznego” w Kijowie, ojciec przyszłego organizatora floty ukraińskiej Światosława Szramcenki (1893-1958), w 1920 r. internowanego w Polsce, a podczas II wojny światowej przewodniczącego Ukraińskiego Komitetu Pomocy w Chełmie. Nie bez wpływu na wzrost świadomości wśród tworzącej się inteligencji ukraińskiej był pobyt na Chełmszczyźnie pisarzy ukraińskich Pantelejmona Kulisa, Petra Kosacza, Ołeny Peziłki i innych. W siedleckim gimnazjum uczył w latach 1867-1872, popularyzując wśród wychowanków kulturę ukraińską, znany pisarz ukraiński Iwan Neczuj-Lewyckij (1838-1918).

Procesowi narodowej identyfikacji sprzyjał też pobyt Chełmian i Podlasian w tzw. bieżeństwie. Ewakuowani przymusowo w 1915 r. (około 300 tysięcy – 80%) w głąb Imperium Rosyjskiego prawosławni Rusini-Ukraińcy Chełmszczyzny i Podlasia, podobnie jak miliony Ukraińców określanych mianem *Małorosów* i *Chochłów* w okresie burzliwych przemian 1917 r. stawali się Ukraińcami. Wyrazem tego był ich liczny udział w tworzeniu zrębów niepodległej Ukrainy. Jeszcze przed powołaniem w Kijowie Ukraińskiej Centralnej Rady (UCR), której przewodniczył Chełmianin z urodzenia Mychajło Hruszewskij, w końcu 1916 r. odbył się w Moskwie I Zjazd Chełmian z udziałem 100 delegatów, a 7 kwietnia II Zjazd z udziałem 400 delegatów domagających się powrotu w strony rodzinne i przyłączenia ich do przyszłego państwa ukraińskiego. W II Zjeździe brał udział Podlasianin Mikołaj Janczuk (1859-1921) rodem z Kornicy, prof. Uniwersytetu Moskiewskiego, ubolewający w swych utworach poetyckich nad postępującą utratą tożsamości ukraińskiej swych ziomków. Równocześnie odbywały się zjazdy w innych miastach z podobnymi żądaniami. W dniu 4 maja w Kijowie i tego samego dnia w Potiewie k.

Riazania, 25 maja w Stanicy Kamieńskiej na Donie, 28 maja w Astradamowce w guberni sybirskiej, 4 czerwca 1917 r. w Kostromie. W rezolucjach skierowanych do Ukraińskiej Centralnej Rady domagano się przyłączenia Chełmszczyzny i Południowego Podlasia do Ukrainy. Wreszcie 7-11 września 1917 r. w pomieszczeniach Ukraińskiej Centralnej Rady odbył się Zjazd Przedstawicielski Chełmian i Podlasian z udziałem 276 delegatów wybranych przez tysiące „bieżeńców” rozsianych po 37 guberniach ówczesnej Rosji. Biorąc pod uwagę rozproszenie deportowanych i ówczesną komunikację był to wyczyn godny podziwu. Wśród delegatów Zjazdu była liczna grupa nauczycieli (Karpo Dmytrijuk, Ołeksander Wasylenko, Antin Duda, Semen Lubarśkij, Mykoła Szketyń, Wołodymyr Ostrowskij, Iwan Pasternak, Serhij Chrućkij, Mychajło Kobryn, Dmytro Pawełko, Josyp Skrypa i inni) reprezentująca około 1800 deportowanych nauczycieli. Rok później około 500 z nich powróciło w rodzinne strony i w 1918 r. uczestniczyło w organizowanych przez Komisariat Oświaty Ludowej dla Chełmszczyzny, Podlasia i Polesia (Комісаріат народної освіти для Холмщини, Підляшшя і Полісся) kursach nauczycielskich, by pracować w powstających szkołach ukraińskich, a następnie należała do czołowych ukraińskich działaczy oświatowych w II RP. W Zjeździe brał udział przewodniczący UCR prof. M. Hruszewskij. Głównym tematem Zjazdu była prośba uczestników do rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej o zaopiekowanie się Chełmszczyzną i Podlasiem poprzez likwidację starych struktur administracji i mianowanie ukraińskich władz administracyjnych. Zjazd powołał do życia Chełmski Gubernialny Komitet Wykonawczy, na czele którego stanął były dyrektor gimnazjum chełmskiego Ołeksander Wasylenko, jego zastępcą został kapelan armii ukraińskiej ks. Antonij Matejuk, a sekretarzem Tymisz Olesijuk – absolwent Uniwersytetu Charkowskiego, a członkami nauczyciele: Semen Lubarski, Karpo Dmytrijuk, Ołeksander Duda i Mykoła Szketyń. Członkowie Komitetu zostali członkami Ukraińskiej Centralnej Rady.

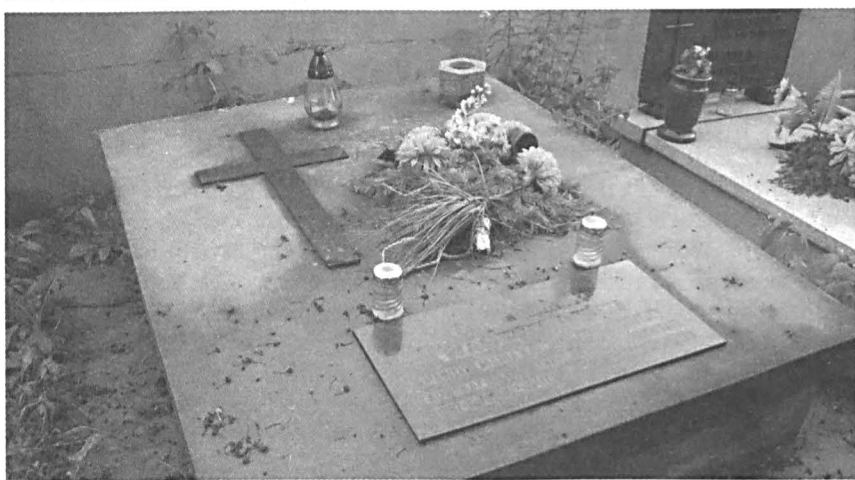
Warto wspomnieć, że w skład UCR weszli także przedstawiciele mniejszości narodowych, w tym polskiej. Przed ogłoszeniem przez UCR III Uniwersału (listopad 1917 r.) sprawę włączenia Chełmszczyzny i Podlasia do terytorium URL omawiała specjalna komisja złożona z 5 osób, w tym przedstawiciela ludności polskiej w Ukraińskiej Centralnej Radzie Waleriana Rudnickiego, członka UCR reprezentującego społeczność żydowską Mojseja Zilberfarba oraz także członka UCR Tymosza Olesijuka z Podlasia. Przedstawicielem rządu URL był ówczesny minister spraw zagranicznych Ołeksander Szulhyn i członek UCR Mykoła Sułtan – członek Małej Rady. Na spotkaniu nie wypracowano zgodnego stanowiska, postanowiono nadal kontynuować działalność na rzecz pokojowego rozstrzygnięcia przynależności Chełmszczyzny i Podlasia do URL. Między innymi przedstawiciele Chełmskiego Komitetu Gubernialnego uczestniczyli w konferencji pokojowej w Brześciu, gdzie 9 lutego 1918 r. zapadła decyzja o włączeniu ziem Chełmszczyzny i Południowego Podlasia do Ukraińskiej Republiki Ludowej. W oparciu o te decyzje w krótkim czasie rozpoczęto powoływanie struktur administracyjnych URL. W ekipie gubernatora Ołeksandra Skoropysa-Jołtuchowskiego (1880-1950), rodem z Podola, znaleźli się Chełmianie i Podlasianie: Antoni Wasyńczuk – delegowany przez resort rolnictwa, dr Wasyl Dmytrijuk – przez resort zdrowia, Karpo Dmytrijuk i Tymisz Olesijuk – resort oświaty, ks. Wiktor Kozłowski – przez resort wyznań. W grupie tej znalazło się dziesięciu nauczycieli i urzędników z Jakiwem (Jakubem) Wojtiukiem – przyszłym posłem na Sejm II RP. Po przejęciu 29 kwietnia 1918 r. rządów na Ukrainie przez hetmana Pawła Skoropadskiego osoby te na wniosek Chełmskiego Komitetu Gubernialnego kontynuowały prace związane z powoływaniem na Chełmszczyźnie, Podlasiu i Polesiu administracji ukraińskiej. Świadectwem operatywności wspomnianych osób było przeszkolenie nauczycieli i powołanie do życia w ciągu kilku miesięcy licznych placówek oświatowych.

Równocześnie wielu wychodźców z Chełmszczyzny i Podlasia po upadku caratu angażowało się w tworzenie struktur państwowych Ukrainy. Na szczególną uwagę zasługuje urodzony w Chełmie **Mychajło Hruszewskij** (1866-1934) – wybitny historyk i pierwszy prezydent niepodległej Ukrainy, zwolennik pokojowego rozwiązania problemu granicy polsko-ukraińskiej i przynależności Chełmszczyzny i Południowego Podlasia. Długa jest lista wychodźców z Chełmszczyzny i Południowego Podlasia – działaczy narodowej armii ukraińskiej, administracji i szkolnictwa URL. Między innymi w I Cyrylo-Metodiańskim Gimnazjum Ukraińskim w Kijowie uczył się syn Kostia Łońskiego – Ihor – żołnierz ochotniczego batalionu studenckiego walczącego 29 stycznia 1918 r. z bolszewicką armią rosyjską pod Krutami.

Wśród organizatorów pierwszych ukraińskich oddziałów wojskowych w Kijowie był przyszły twórca ukraińskiego życia narodowego na Chełmszczyźnie **Antoni Wasyńczuk** (16 VII 1885 – 13 V 1935). Za działalność w nielegalnej organizacji „Ukrajńska Hromada” i sprowadzanie literatury ukraińskiej z Galicji został usunięty z Chełmskiego Seminarium Duchownego. Ukończył naukę jako prymus w Seminarium Duchownym w Symferopolu, po czym studiował na Politechnice w Kijowie, w Instytucie Rolniczym w Puławach oraz Instytucie Handlowym w Niemczech. Podczas pierwszej wojny światowej przez pewien czas był pracownikiem Ministerstwa Rolnictwa w Piotrogradzie, następnie pełnomocnikiem do spraw aprowizacji frontu kaukaskiego. Widząc zbliżający się upadek caratu, wstąpił do armii rosyjskiej i prowadził agitację wśród żołnierzy narodowości ukraińskiej na rzecz utworzenia niepodległej Ukrainy. Po upadku caratu był współtwórcą pierwszego pułku ukraińskiego im. B. Chmielnickiego i przejęcia dowództwa nad Kijowskim Okręgiem Wojskowym, a następnie współtwórcą Ukraińskiego Komitetu Wojskowego w Kijowie. Jako działacz Ukraińskiej Partii Socjalistów-Federalistów wszedł w skład Ukraińskiej Centralnej Rady. Po zawarciu 9 lutego 1918 r. traktatu brzeskiego został ministrem pełnomocnym URL do spraw powrotu z terytorium Rosji i Ukrainy ukraińskiej ludności z Chełmszczyzny i Południowego Podlasia wysiedlonej w 1915 r. Po powrocie w 1919 r. do Chełma powołał do życia w Chełmie Ruśskie (słowa „Ukraińskie” nie akcepto-

wały władze) Towarzystwo Dobroczyńców i Oświaty „Ridna Chata”. Początkowo działało ono na podstawie zezwoleń władz administracyjnych (1919-1921), następnie konspiracyjnie (1921-1923), a 6 X 1923 r. zostało zarejestrowane. Równocześnie jesienią 1919 r. wystąpił z obszernym programem ukraińskiego ruchu narodowego na Chełmszczyźnie w formie „Memoriału w sprawie sytuacji ukraińskiej ludności na Chełmszczyźnie”. Założył też Towarzystwo Pedagogiczne i pierwsze w tym mieście pismo ukraińskie „Nasze Żyttia”. Zbiegiem okoliczności podczas walk sierpniowych 1920 r. 6. dywizji ukraińskiej Armii URL gen. Marka Bezruczki (w oparciu o polsko-ukraińską ugodę z 22 kwietnia 1920 r.) z wojskami Rosji bolszewickiej w obronie Chełma, był przez władze polskie aresztowany (wraz z bratem Pawłem) i osadzony w więzieniu w Lublinie. Po wyjściu w połowie 1921 r. z więzienia był w 1922 r. współtwórcą Bloku Mniejszości Narodowych. W województwie lubelskim na jego liście, mającej nr 16, znalazło się 18 Ukraińców. Mimo przeciwdziałania ugrupowań prawicowych i władz polskich Ukraińcy odnieśli spory sukces zdobywając na Lubelszczyźnie, Podlasiu, Polesiu i na Wołyniu 20 mandatów poselskich i 6 senatorskich. A. Wasyńczuk został pierwszym prezesem Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej i uczestniczył w pracach sejmowej komisji spraw zagranicznych i komisji rolnej. Na forum Sejmu domagał się dla Ukraińców w II RP autonomii terytorialnej, wstrzymania polskiego osadnictwa wojskowego i cywilnego na Kresach, otwarcia zamkniętych cerkwi prawosławnych, otwierania szkół

ukraińskich, dopuszczenia do pracy bezrobotnych nauczycieli ukraińskich. W latach 1922-1924 był przewodniczącym Ukraińskiej Partii Radykalnej. Należał do współzałożycieli Sel-Sojuza (Selański Sojuz – Związek Chłopski). W 1924 r. z jego inicjatywy powstała w Chełmie spółdzielnia spożywczo-handlowa „Dobrobyt”. W 1928 r. wystąpił z własną listą wyborczą, ale nie uzyskał mandatu. Wycofał się wówczas z życia politycznego i poświęcił się pracy w spółdzielczości. Zmarł przedwcześnie. Jego śmierć zbiegła się z wprowadzaniem radykalnej polityki narodowościowej zmierzającej do pełnej asymilacji narodowej pod hasłem „umacniania polskości”. Dla realizacji tego celu powołano specjalny Komitet Koordynacyjny, na czele którego stanął dowódca OK II gen. Mieczysław Smorawiński, a nie wojewoda lubelski. Komitet Koordynacyjny stanął na stanowisku, iż wszyscy prawosławni są „zruszczonymi Polakami”, podejmując działania mające doprowadzić do ich „narodowej rewindykacji”. Jednym z efektów tej działalności był zburzenie w 1938 r. ponad 130 świątyń prawosławnych i przygotowanie warunków do wywołania polsko-ukraińskiego konfliktu w czasie II wojny światowej, podczas którego pozbywano się ludności ukraińskiej przez fizyczną likwidację jej liderów. Po zakończeniu wojny problem ukraiński w Polsce i na Lubelszczyźnie rozwiązano nowymi formami. Dwie akcje deportacyjne doprowadziły do przesiedlenia z Lubelszczyzny ponad 190 tysięcy ludności ukraińskiej na teren Radzieckiej Ukrainy i ponad 40 tysięcy w ramach akcji „Wisła” na Ziemię Odzyskane.

Mogila na cmentarzu miejskim przy ul. Lwowskiej w Chełmie, w której spoczywają Antoni i Paweł Wasyńczukowie (fot. J. Hawryluka)

Organizatorem Poleskiej Siczy w 1919 r. w Kobryniu był **Jakiw Wojtiuk** (1894 – po 1933), syn rolnika z Sielca w powiecie chełmskim. Był uczniem Seminarium Duchownego w Chełmie, a po przymusowej ewakuacji w 1915 r. studiował na Uniwersytecie im. Szaniawskiego w Moskwie. Podczas nauki w seminarium i na uniwersytecie należał do młodzieżowych organizacji socjalistycznych. W czasie I wojny światowej służył w armii rosyjskiej, w 1917 r. ukraińskiej, a po zakończeniu pierwszej wojny ukraińsko-rosyjskiej w 1918 r. pracował w spółdzielczości na Kijowszczyźnie. W końcu 1918 r. zamieszkał w Kobryniu. W 1919 r. organizował Poleską Sicz i prowadził walkę z wkraczającymi na Wołyn oddziałami wojska polskiego. Równocześnie działał w Ukraińskiej Partii Socjaldemokratycznej. Po powrocie na teren Chełmszczyzny parał się dziennikarstwem. Był także aktywnym współorganizatorem Rusińskiego (Ukraińskiego) Stowarzyszenia „Ridna Chata” i członkiem jego Komisji Rewizyjnej. W 1922 r. należał do grupy liderów ukraińskiego ruchu narodowego na Chełmszczyźnie i Podlasiu (obok P. Wasyńczuka, A. Wasyńczuka, Józefa Skrypy – byłego nauczyciela rosyjskiego w Siedliskach w pow. Zamość, Semen Lubarskiego – b. nauczyciela w Skryhiczynie w pow. Hrubieszów, Jana Pasternaka – b. nauczyciela w Choroszczyńce, Stefana Makówki – b. nauczyciela w Kodeńcu w pow. Włodawa, Jana Nowosada – starosty cerkiewnego w Chełmie). Użył mandat z listy Bloku Mniejszości Narodowych. W 1922 r. wraz z A. Wasyńczukiem był organizatorem I i II zjazdu przedstawicieli ludności ukraińskiej Lubelszczyzny w sali kina „Polonia” w Chełmie. W II zjeździe uczestniczyło 165 delegatów. Uczestnicy zjazdu domagali się od władz wprowadzenia nauczania języka ukraińskiego w szkołach, powołania w Chełmie ukraińskich szkół średnich, przyjęcia do pracy w szkołach nauczycieli-Ukraińców powracających z wygnania w 1915 r. oraz zaprzestania zabierania wiernym cerkwi prawosławnych. Zjazd zaakceptował utworzenie wspólnego bloku wyborczego do Sejmu razem z Białorusinami, Żydami i Niemcami. Zjazd powołał 12-osobowy komitet wyborczy, do którego wszedł także Jakub Wojtiuk, który równocześnie był w tym roku wydawcą i redaktorem tygodnika ukraińskiego „Nasze Żyttia”. W Sejmie Wojtiuk był sekretarzem 20-osobowego Klubu Ukraińskiego. W 1924 r. utworzył Klub Ukra-

ińskich Socjaldemokratów, który w kilka miesięcy później przyłączył się do Klubu Związku Proletariatu Miast i Wsi i został jego wiceprzewodniczącym (1924-1925) i przewodniczącym (1925-1927). W 1928 r. wyjechał na teren Radzieckiej Ukrainy i w 1933 r. został aresztowany pod zarzutem prowadzenia działalności kontrrewolucyjnej i zesłany do obozu pracy. Dalsze losy są nieznane.

Dużą rolę w powołaniu duszpasterstwa wojskowego w Armii URL odegrał działacz polityczny i wojskowy rodem z Chełmszczyzny ks. protoprezbiter **Anatolij Matejuk** (? – listopad 1919). Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Chełmie był proboszczem parafii prawosławnej w Czyżowicach w pow. Tomaszów Lubelski. Po deportacji w 1915 r. zamieszkał w Kijowie i został kapelanem 248. brygady rezerwowej armii rosyjskiej, a po rewolucji lutowej w 1917 r. brał udział w organizacji zjazdów ludności ukraińskiej wysiedlonej z Chełmszczyzny i Podlasia. We wrześniu 1917 r. otwierał obrady zjazdu 276 delegatów tej ludności, przybyłych z 37 guberni Rosji i Ukrainy. Został wybrany wiceprzewodniczącym powołanego przez Zjazd Chełmskiego Komitetu Gubernialnego i reprezentantem tej ludności (wraz z innymi członkami Komitetu) w Ukraińskiej Centralnej Radzie. Od listopada 1917 r. był kapelanem utworzonej przez płk. Wiktora Pawłenkę (1888-1932) – dowódcę Kijowskiego Okręgu Wojskowego – 1. Dywizji Serdiuckiej Armii URL, dowodzonej przez płk Jurija Kapkana (1875- 1919?), a następnie kapelanem Serdiuckiego pułku kawalerii dowodzonego przez płk Jurija Otmarsztajna (1890 – 1922, Kalisz), który w listopadzie 1918 r. za namową A. Matejuka opowiedział się po stronie Dyrektoriatu URL, a kapelan Matejuk zastąpił wkrótce chorego naczelnego kapelana Armii URL protoprezbitera Pawła Paszczewskiego. Nadmienimy, że był to okres, kiedy oddziały wojskowe, które wystąpiły przeciw rządowi hetmana, liczyły około 100 tys. żołnierzy. Ks. Matejuk doprowadził do powołania kapelanów we wszystkich działających w tym okresie pułkach armii ukraińskiej oraz doprowadził do składania przysięgi wojskowej i indywidualnego podpisu każdego żołnierza pod jej tekstem. Wskutek walk na kilku frontach (polskim, białym i czerwonym rosyjskim) jesienią 1919 r. armia ukraińska została zdziesiątkowana, także przez epidemię tyfusu. Wśród chorych przebywających w szpitalu w Żmerynce był też

jej główny kapelan protoprezbiter A. Matejuk. Po opanowaniu miasta przez oddział gen. A. Denikina grupa chorych oficerów ukraińskich, w tym ks. A. Matejuk, została rozstrzelana.

Cdn.

Aleksander KOLAŃCZUK

Wykorzystana literatura: O. Kolberg, *Dziela wszystkie. Chełmskie*, t. 33, 1890, t. 34, 1891 i Suplement do nich: t. 82; M. Kukiel, *Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921*, Londyn 1961, s. 15; B. Białokozowicz, *Mikołaj Jan-czuk 1859-1921*, Olsztyn 1996; J. Doroszewski, *Oświata i życie kulturalne społeczności ukraińskiej w latach 1918-1939*, Lublin 2000; П. Олійник, *Лихоліття Холмщини і Підляшшя*, Прага 1941; В. Кубійович, *Приорніть до рідної землі*, [w:] В. Кубійович, *Українці в Генеральній Губернії 1939-1941*, Чикаго 1975; М. Горний, *Українці Холмщини і Підляшшя*, Львів 1997; Є. Пастернак, *Нарис історії Холмщини і Підляшшя. Новіші часи*. Вінніпег 1989; М. Панас, *Спогади з Холмщини (1900-1914)*, – „Основи. Суспільство і культура”, № 4, 1989; Г. Купріянович, *Український етнос на Холмщині і Підляшші в ХІХ-ХХ ст.* [w:] *Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження*, Київ 1997; J. H. Teofan Lebedyn-czew, – „Nad Buhom i Narwoju”, 2006, nr 5; tamże: J. Hawryluk, *Z czyhyrnijsko-chełmskich korzeni do wszechukraińskich gwiazd*, – „Nad Buhom i Narwoju”, 2006, nr 5; A. Głaz, *Ewakuacja ludności cywilnej z Lubelszczyzny latem 1915 r.* – „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. LVI, sekcja F, Lublin, 2001; S. Dąbrowski, *Українці на Подлясі і Холмщині перед і в часі I wojny światowej*, [w:] „Дрогобицький краєзнавчий збірник”. Випуск IV, Дрогобич 2000; Ю. Тютюнник, *Револуційна стихія. Зимовий похід 1919-1920 рр. Спомини*, Львів 2004; М. Сирник, *Комісаріат народної освіти для Холмщини, Підляшшя і Полісся*, – „Зустрічі”, 1989, nr 2 (20); J. Doroszewski, *Oświata i życie kulturalne społeczności ukraińskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939*, Lublin 2000; Czy wiesz kto to jest? Warszawa 1938; P. P. Żurawski vel Grajewski, *Sprawa ukraińska na Konferencji Pokojowej w Paryżu w roku 1919*, Warszawa 1995; *Енциклопедія Українознавства. Словникова частина*, Том 4; M. Szumiało, *Antoni Wasyńczuk 1885-1935. Ukraiński działacz narodowy i polityk*, Lublin 2006; R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*, Kraków 1989; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994; G. Kuprianowicz, *Ukraińskie życie kulturalno-oświatowe i ekonomiczne na Chełmszczyźnie i południowym Podlasiu w latach 1918-1926*, – „Rocznik Chełmski”, t. 1, 1995; H. Cimek, *Legalne chłopskie partie rewolucyjne w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1988; *Wyniki wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.*, [w:] *Statystyka Polski*, t. VIII, Warszawa 1926; П. Білон, *Спогади*, Пінсбурґ 1952.

Перлина архітектури лемків

Скільки ж то разів, при нагоді дискусій про історію та національну культуру, чується: *Де то наше не пропало?! Справді – пропало воно всюди...* Але не все ж пропало! Також на територіях, які після II світової війни опинилися за західною межею т.зв. Радянської України та у 1944-1947 роках були майже повністю очищені від українців, так як Лемківщина, Надсяння, Холмщина й Південне Підляшшя.

У планах московських та варшавських комуністів смуга від найзахідніших лемківських осель над Попрадом, по через надсянський Перемишль і недалекий від Бугу Холм, аж по північно-підляський Більськ, мала назавжди стати територією без українців. Все ж таки це чорне діло не повністю збулося, адже українці на ці землі, хоч і частинно, повернули, або, як на Північному Підляшші, почали від народних основ будувати свою національну свідомість. Крім цього, навіть на найбільш етнічно спустошених територіях, в містах і селах, де сьогодні українців властиво немає, залишилися українська краса.

Доля пам'яток, у яких ця метафізична краса знайшла своє видиме втілення, дуже різна. Прикладом можуть бути церкви, найяскравіший вид сільської архітектури, які у післявоєнному періоді були дуже часто об'єктом свідомого нищення та деградації (для прикладу – деякі використовувалися як склади мінеральних добрив для державних рілльничих господарств, відповідників радгоспів). Сьогодні всі цінні об'єкти мають офіційний статус історичних пам'яток та у більшості використовуються як храми, хоч найчастіше римо-католицькими парафіями, через що в багатьох випадках потерпіло їхнє внутрішнє обладнання, хоч можна навести і приклади дуже бережливого ставлення нових користувачів до церковних інтер'єрів. На жаль деякі і сьогодні не мають своїх опікунів та попадають в руїну, як хоч би трьохсотрічна церква у Новому Брусні біля Любачева. Ще інші відремонтовані державою, але по-суті залишилися із них лише пусті всередині оболонки стін, адже їхнє внутрішнє обладнання було знищене або розкрадене, чого прикладом можуть бути чудові архітектурою дерев'яні церкви із XVIII ст. у П'ятковій Руській на Перемищині та у Лукавці біля Любачева.

Такою ж була і доля храмів Лемківщини, у якій сформувався дуже цікавий архітектурний тип, якого візиткою вважається церква у селі Квятонь. Село розташоване в західній частині цього бескидського регіону, у Горлицькому повіті. Звідси рукою подати до Ждині, яка є постійним місцем щорічних „Лемківських ватр”, як і до Новиці – рідного села Богдана-Ігоря Антонича.

У сиву давнину квятонські русини (називання українських мешканців західної частини Бескиду лемками прийнялося щойно у XIX ст.), як і мешканці багатьох інших сіл регіону займалися передусім годівлею худоби. Сприяло цьому заведене тут у XV-XVI ст. волоське право, яке звільняло осадників від оплати чиншу та відробітку у панському фільварку, а єдиним податком була данина в натурі – кожна двадцята вівця. Згодом більше значення набрало хліборобство, адже наприкінці XIX ст. пасовиська і сіножаті складали лише третину сільських ґрунтів. Село не було велике, бо у 1930-тих нараховувало біля 350 жителів, але як майже всі села Лемківщини мало свою церкву, в тому випадку лише філіальну (парафія була в Устю Руському, у 1949 році перейменованому на Усте Горлицьке).

Квятонська церква, присвячена св.тій Параскевії, побудована була у другій половині XVII ст. Це характерна для західної Лемківщини дерев'яна тризрубна будівля з високою вежею та дахом, куполами і стінами майже повністю покритими гонтом. Гармонія обрисів основних частин храму, який починає розгін найнижчим зрубом вітваря, щоб виструнченою вежею над бабинцем не наче вистрибнути в небеса, поєднана тут із прецизією та вмілим скомпонованням окремих архітектурних елементів, зокрема даху та куполів і маківок. Все це перетворює надбання рук сільських теслів у справжню поезію найдовіренішого архітектурного мистецтва. Хоч квятонська церква після виселення у 1947 році деякий час, заки перейняла її римо-католицька парафія в Устю, стояла пустою, дуже добре зберігся також її інтер'єр з іконостасом із 1904 року, настінними розписами з початків XIX сторіччя та іконами і хоругвами із XIX та XX сторіч.

Зараз нараховуюча вже понад три сторіччя церква у Квятоні виповнює роль філіального храму римо-католицької парафії в Устю, адже більшість мешканців села це поляки-римокатолики. Небагатовисловна громада православних лемків, яким вдалося повернути в рідне село, користуються своєю невеликою церквою, також св. Параскевії, яку побудовано у 1933 році. Лемкам-грекокатоликам приходится їздити до церкви в Устю.

Отже квятонський храм, як і багато інших, відчужений сьогодні від своїх колишніх господарів. Все ж надалі залишається він надбанням нашої культури, про яке повинні пам'ятати українці зі всіх усюдів. Так само ж треба постійно пригадувати, – державним відомствам відповідальним за пам'ятки минулого, – про негайну потребу відновлення всіх українських історичних цінностей, як хоч би про згадану тут бруснянську церкву. Щоб наше – вже не пропало...

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Інші фотографії церкви в Квятоні та її інтер'єру дивіться на III-IV стор. обкладинки

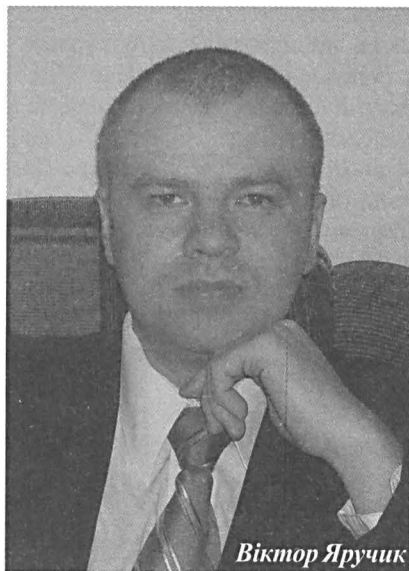
Книжкове видання про українську літературу у Польщі

У Луцькому поліграфічному домі „Твердиня” вийшла друком дуже цікава монографія, автором якої є Віктор Яручик – „Українська література у Польщі. Історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія” (Луцьк 2009, сс. 159).

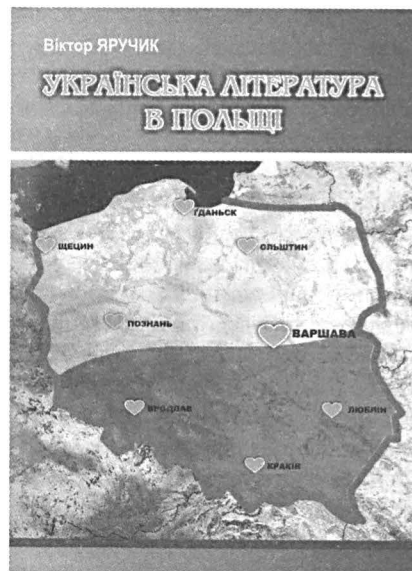
Монографія є наслідком навчання Віктора Яручика у 2001-2005 роках в Європейському колегіумі польських і українських університетів у Люблині, де в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської у 2006 році захистив він докторську дисертацію (відповідник української кандидатської) на тему *Українська поезія, творена у Польщі після Другої світової війни*, керівником якої був проф. Флоріан Неуважний (1929-2009).

Вивчаючи тему української літератури, яка розвивалася у Польщі після Другої світової війни, а конкретніше після 1956 року, коли у Варшаві почало виходити „Наше слово”, згодом доповнене „Українським календарем” та іншими періодичними виданнями, Віктор Яручик став автором наукових розвідок про творчість українських поетів з Підляшшя та Лемківщини, займався також дослідженням творчості Остапа Лапського. Як журналіст він здійснив ґрунтовні інтерв'ю з поетом Тадеєм Карбовичем та друкував їх у щорічнику „Український літературний провулок”, „Кур'єр Кривбасу” та Інтернет-ресурсах.

Книжка, яка вийшла друком в Луцьку є дослідженням, якому передували огляди літературознавчого характеру, і за час навчання у Люблині Віктор Яручик опублікував 16 статей наукового характеру на тему української літератури у Польщі як цілісного мистецького явища. Перебуваючи на навчанні у ЄК-ПіУУ, Віктор Яручик особисто зустрічався з поетами, вивчав їхній доробок, переглядав архівні матеріали, збирав книжки поезій, газети та журнали, в яких друкувалися українські словесники. Завдяки його літературознавчому хистові він став автором єдиної багатогранної монографії про українське літературне життя у Польщі, яка вийшла друком в Україні і розповідає про джерела української поезії. Книжка показує цей творчий феномен – літературу, яка

Віктор Яручик

побіч суспільно-культурної, релігійної та ідейно-патріотичної сутності українців Польщі, доповнює загальну картину життя нашої спільноти.

Монографія складається із передмови, трьох розділів з підрозділами, закінчення, списку літератури, словника, у якому подаються персоналії українських письменників та іменного покажчика.

У першому розділі „Організація і розвиток української літературної діяльності у Польщі після Другої світової війни” автор зосереджується над історичною і політичною ситуацією українців у Польщі, пише про організацію літературного та видавничого життя, про дискусії на тему літератури в українськомовній періодиці. Цей розділ ілюструється описом змісту літературного видання „Гомін”, випущеного Українським суспільно-культурним товариством 1964 року, важливої антології творів редактором якої був Кость Кузик. Автор описує видання УСКТ „Наше слово”, „Український календар”, але під оглядом змісту літератури згадуючи поетів „уєскагівського” періоду Антона Вербу, Якова Гудемчука, Євгена Самохваленка, Дмитра Галицького та інших. В цьому розділі Віктор Яручик зосереджується також на 80-их роках, коли виходили позацензурні видання „Наш голос” (1983-1988) у Люблині та Більську-Підляському, „Основи” Юрія Гав-

рилюка”, ряд книжок позацензурного типу в підляському видавництві „Думка”. 90-і роки, які принесли ряд змін в суспільно-культурному житті українців, вчений детально описує під кутом діяльності Об'єднання українців у Польщі і „Українського альманаху”, Союзу українців Підляшшя і часопису цієї організації „Над Бугом і Нарвою” та „Українського літературного провулка” заснованого і веденого Тадеєм Карбовичем від 2001 року. Тут маємо також студентські видавничі проекти зламу 80-90-их років – „Зустрічі” та „Відрижка” (Варшава), лемківське видання „Голос Ватры” та газету редакторів Романа Галана і Анатолія Кобеляка „Гомін”, яка виходила у 1994 році, як альтернативне видання для комісарично очоленого Мирославом Чехом „Нашого слова”. Для дослідника вагомим було те, що у „Гомоні” друкувалися літературні матеріали Остапа Лапського, мовознавчі але через призму літератури проф. Михайла Лесіва, вірші Ірини Рейт та інших.

Віктор Яручик період 90-их років охарактеризував як ринковий, адже тоді більшість збірок поезій була видана за гроші авторів, або як наслідок фінансових проектів адресованих до різних установ та організацій. Цей нелегкий період плодоносив книжками Остапа Лапського видаваними у видавництвах „Укар”, Івана Златокудра і Тадея Кара-

бовича у видавництві ОУП „Тирса”, а також у Більську-Підляському – збірки Ірини Боровик, Євгенії Жабинської, Івана Киризяка та Юрія Трачука.

У другому розділі „Творчий доробок українських поетів у Польщі в післявоєнний період” автор зосереджується над визначенням двох періодів розвитку української літератури у Польщі – першого (1956-1982) та другого (1982-2008), згодом у трьох підрозділах описує літературну творчість поетів Лемківщини, Холмщини та Підляшшя. На думку Віктора Яручика українська література від 1956 року до 2009 року пройшла довгий шлях розвитку, від римованого віршування до верлібру, від говіркових творів до літературної творчості таких словесників як Міля Лучак, Остап Лапський, Іван Златокудр, Іван Киризок, Тадей Карабович, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабинська та інші.

Вагоме місце на полі української поезії посіли народні поети Яків Дудра, який писав лемківською говіркою, Степан Сидорук зі Ставків, який пише підляською говіркою. Окрему дорогу пройшла поетеса з Підляшшя Софія Сачко, яка друкувалася у виданнях Білоруського суспільно-культурного товариства та у „Нашому слові”. Ця талановита прихильниця говірки рідного села Вілька, на думку дослідника, показала, що поет може існувати на пограниччях літератур – білоруської та української, хоча в обох цих літературах говірка залишається притаманною суто народним поетам. Цю лінію творчого доробку продовжує Юстина Королько, поетеса, яка українською говіркою з Підляшшя (точніше: мовою предків) та польською мовою пише дуже модерну верліброву поезію.

У цьому розділі достатньо багато матеріалу про поетів. Український читач монографії Віктора Яручика легко може засвоїти собі знання про українську літературу як елемент життя рідних земель: Лемківщини, Холмщини, Підляшшя.

Багато уваги у цьому розділі дослідник приділяє творчості підляських поетів Івана Киризяка, Юрія Гаврилюка, Євгенії Жабинської, які, можна сказати, створили підляську школу в українській літературі, що розвивається у Польщі донині. Віктор Яручик згадує також про суспільно-культурну діяльність українських поетів з Підляшшя, які були співзасновниками Підляського відділу УСКТ, а згодом Союзу україн-

ців Підляшшя, видання „Над Бугом і Нарвою”, важливого для українців Підляшшя журналу, в якому друкувалися твори письменників, котрі живуть та працюють у Більську-Підляському.

У третьому розділі „Мала і велика батьківщина у творчості українських письменників Польщі”, що складається з трьох підрозділів, автор охарактеризовує поняття „батьківщина” в творчості поетів, які живуть та працюють у Польщі. Це поняття, на думку дослідника, складне і неоднозначне. Частина письменників народилася поза Україною (Остап Лапський на Берестейському Поліссі), частина в Україні, але довоєнного періоду (Яків Гудемчук у Луцьку, Іван Златокудр у Винниках під Львовом), але жити та творчо працювати випало їм у суто польських середовищах (відповідно: Варшава, Кошалін, Куніце-Лігницьке). Але географію народження визначали також політичні події. Міля Лучак народилася у селі Військо, яке після 1944 року розділив державний кордон, а майбутня поетеса як жертва акції „Вісла” у 1947 році опинилася на виселенні у понімецькій Оструді, де жила до 1985 року. Зараз живе у місті Перемишлі, отже, поняття батьківщини для її творчості багатовимірне і надзвичайно покалічене подіями історії.

Цікаву картину складає група поетів та письменників другого періоду творчості (1982-2009), які народилися на виселенні десь в межах кінця 1950-их – половини 1960-их років, або вже на рідних землях (Лемківщина, Холмщина, Надсяння, Південне Підляшшя), після того як їхні батьки переїхали сюди після 1956-1959 років на постійне проживання. Нелегка доля цього періоду прочитується, на думку дослідника, в поезіях Володислава Грабана, Олени Дуць-Файфер, Стефанії Трохановської, Тадея Карабовича, Ярослави Хруник (відійшла від поезії) та інших.

По іншому розуміють поняття батьківщини українські поети з Північного Підляшшя, де не було переселення

1947 року, проте наступила своєрідна поляризація; населення між Бугом і Нарвою польською владою після 1944 року зараховано до білоруської національності. Це зумовило витворити у свідомості письменників Підляшшя поняття „малої батьківщини”, а щойно згодом – як пише Віктор Яручик – великої. Обидва поняття – „малої” та великої батьківщини, для українських літераторів надзвичайно складні, адже їх визначає неоднозначна історія, складні біографії, різноманітні життєві долі. Кордони, політичні зони, державні ускладнення впливали і впливають на українських письменників Польщі. Все це намагається з’ясувати Віктор Яручик у підрозділах цього третього розділу своєї монографії. Ідучи за його думкою, письменницьке слово можна порівняти до барометру.

Завершує книжку бібліографія, персоналії та іменний покажчик – це, на мій погляд дуже важливий матеріал, де дослідник вклав багато зусиль у його опрацювання. Особливої уваги Віктор Яручик приділив біографіям письменників, з яких читач може довідатися дуже багато про життя та творчість українських письменників у Польщі, п’ятеро яких є членами Національної Спілки письменників України: Міля Лучак, Євгенія Жабинська, Юрій Гаврилюк, Володислав Грабан та Іван Киризок.

Як кожна монографія (а ця, як згадувалося, є докторською/кандидатською дисертацією), книжка має крім суто наукової також популяризаторську вартість. При тиражі 1500 примірників ця праця попаде не лишень до наукових установ, бібліотек та університетських літературознавчих кіл, але також до читачів у широкому цьому слова розумінні. Як перша цього типу книжка про українських письменників у Польщі вона описує традиції літературного середовища, дає цілісний образ про письменницькі імена етнічних земель, які займаються творчістю українською мовою.

Тадей КАРАБОВИЧ

Івоні та Славкові Савчукам

*які нещодавно ступили на шлях подружнього життя,
бажаєм здоров'я від чистих джерел, а щастя від
власної долі, щоб радісно й довго в достатку
жили, і горя не знали ніколи!*

Друзі із Редакції та Союзу українців Підляшшя

Аборигеній

Книга первісних думок (1982-1992)

Закінчення з попередніх номерів

07.01.1991 р., Більськ

1. Що скоїла муза? Варивши обід обірвала все листя з лаврового вінця поета...
2. Страх перед смертю? Яка ж це неконсеквентність. Якщо праведник ти — після смерті чекає спасіння, якщо грішник — кожний день обтяжує лише совість... Вмерти кожному треба. Коли передчасно — це неначе б піти навпростець...

15.04.1991 р., Краків

1. Династії народжуються на камені — в постійній борні. Відмирають вже на м'якій постелі — щоб лягти під камінь.
2. Будівельник + камінь + цегла + вапно = кубічна геометрія стін готичної бу-

дівлі... Може це із цеглин уложена драбина до неба?

3. А я мурую в'язницю. Моє досягнення — грат залізних геометрія.

02.05.1991 р., Краків

1. Твої руки — чому тиждень не має десяти днів?

2. Дотик руки може бути навіть болючий, а дотику часу не чуєш. Але це саме він, відламками хвилин, розстрілює твоє життя.

3. Лише годинник ходить невпинно... Вечір — змучений засинаєш. Сниться поїзд і воля...

01.06.1991 р., Краків

1. Післяподорожні записки... „Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть..." Це Шевченкове писан-

ня, але мені пригадалося коли недавно мандрував Україною. Рік однак холодний і світанком вишня плаче, бо хрущі просто вимерзли, а й сама весна певно десь степами блукає, не знаючи, чи буде їй де голову приклонити...

2. Зараз „гласність", отже й голосно говориться про советські злочини, а по дорожжю Україною це, виявляється, мандрівка місцями мартирології. Одним із таких місць, відвіданих цьогоріч мною, є Луцьк із замком — сивим осавулом, адже пам'ятає він, віддалену на понад шість століть, добу князя Любарта. Саме у в'язниці біля його стін відбувалися енкаведистські розстріли під час першого „визволення" — у 1939-1941 роках (від „панської" Польщі), зокрема перед втечею від чергового „визволителя" (цим разом від „червоної чуми"). Зараз на замковій вежі майоріє вже синьо-жовтий український прапор, але ж про минуле не забути — білістю костей прихвля кров, навіть мури стогнуть, хоч і сумнівне, що є в них совість. Розтрошені черепи кричать безголосо, але гучніше аніж відлуння пострілу...

3. Взагалі подорожі, зокрема поїздом, це час коли можна наслухатися різних історій від випадкових знайомих. В дорозі з Києва один із пасажирів розповів, як вкрали йому взуття, коли їхав у Росію (у Калузі це було). І так цей український мешт, вкрадений у поїзді, десь болоче б'ється об бруківку — ув'язнений на чужій нозі. На якій же шкірі списати оцю його кривду? А чи злодій, навірна маскаль, знав, що саме він скоїв такий „поетичний" злочин, котрий запишеться згодом в українській літературі?

02.06.1991 р., Краків

Пам'ять. Прозора тканина переткана млявими образами минувшини, невідразними уявленнями про будучність. Ніччю пересвічуються крізь неї місяць і зорі, за дня осліплює нас жарина сонця. Висмикуємо з неї спогади. Шукаємо цього, що найраніше в ній закарбувалося. Знаходимо лише клаптики баченого, окрайці продуманого — буколичну згадку-уявлення про дитинство завіяне гурбамі часу...

18.06.1991 р.

Настінний календар. Відривна антологія року?

26.07.1991 р., Більськ

Амфора і зілля. Що ж може бути більш довершеного як шедевр античного мистецтва серед гармонії природи. Чого шукає душа? Мабуть, шукає саме гармонії стилізованої на античність вази

на ясному постаменті, серед саду власної уяви. Там нечувана пора року, коли відчувається свіжість літньої бурі і весняного вітру і сум на порозі осені. Пора року мріяна поетами, чарована на полотні і папері, і для кожного інша, і для кожного недосяжна – через свою довершеність. Аркадія? Античні мистці досягнули її, а нам залишили блукання по своїх слідах, або навімання – по через осет і полин.

12-13.08.1991 р., Краків (ніч пізня і тепла)

1. – Жаба цукру не їсть! – Але й не лиже мухомора!
2. Солодощі маразму – муха приклеєна цукром до віконної шиби... – Тату! А чому вона так голосно дзижчить?
3. Стіна – цеглина кладена на цеглині. Відкрите поле це лише насолода для очей. Стіна, навіть напіврозвалена, яка заслоняє вид на це поле, може завжди бути брамою, межею, за якою починається широкий простір для гуляння нашої уяви, де станемо колумбами на океанах власних думок...
4. А що буде, коли перейдемо оцю межу? Може радість, може сум, а може мінливі настрої...

09.09.1991 р., Краків

1. Коли б я мав владу над світлом не було б ночі, а повітря було б чисте і свіже, як після бурі – щоб сіяння райдуги тишило Твої очі!
2. А коли б і ніч мала вже стати, і в оксамитові сну обійми Твоє взяти тіло, Ти чекала б мене на м'якому піску узбережжя – щоб пестили Тебе вітер та хвилі синього океану!
3. Але Ти зараз даліше ніж сягає моя рука, навіть мій голос... А я навіть не король на просторах землі – де ж мені до простору неба...

25.10.1991 р., Краків

1. Наближається вечір. Дні це не лише сходи і заходи сонця, сходи і заходи місяця ночами, які відділяють день від дня. Дні це не лише сонячні або похмурні півдні, коли годинник на вежі тривожить обрій гамірем своїх сигнальних дзвонів із загубленими октавами. День це не лише свистіння чайника вранці і подзвонювання ложкою об болючий зуб.
2. Коли робиться темно кажемо, що це вечір і всі починаємо помалу збиратися. Один збирається у свою дорогу. Другий один збирається у свою дорогу. Кожний один збирається у свою дорогу. Кожний є „один” і в кожного є своя дорога. Якщо так, то навіщо аж стільки „одних” і стільки доріг? Але чи коли б була лише

одна дорога, то чи всі мусили б нею йти? А чи коли б був лише один „один” і була лише одна дорога, то чи він хотів би нею піти? Але чи коли б був лише один „один”, чи хтось би ставив запитання, чи піде він цією дорогою? А що ж це дорога? А що ж це запитання?

3. Смеркає. Сутінки приховують дзеркало перед настирливістю очей. Чи ж треба заздрити дзеркалові? Може варто було б заздрити його холодного спокою, який зберігає навіть тоді, коли відбиваються у ньому найбільш жахливі діла світу цього? Там може палати вогонь, опалюючий волосся на голові сплячої дитини, чи проливатися по через грані вода, з якої видно лише простягнуту руку. Дзеркало спокійне, навіть якщо розігріте вогнем чи вогке від води, воно камінне. Воно просто висить.
4. Мабуть все, що висить дуже спокійне. Людина, яка висить також дуже спокійна, а особливо, якщо висить дуже довго. По якомусь часі її спокій обривається – разом з головою... А дзеркало висить, бо цвях довше витримує змагання із земним тяжінням. А якщо дзеркало висить на цвяху вбитому десь на місяці, то там тяжіння, у цьому випадку місячне, є набагато менше і немає там повітря, отже і немає корозії.
5. Але чого вішати дзеркало на місяці, коли немає кому в ньому переглядатися. Зорі, навіть якщо ми їх назвемо великими красунями, байдуже сприймуть факт існування такого чуда як дзеркало. Вони, хоч внутрі гарячі, мають дуже холодну вдачу. А чи б ти не злякався, коли б зоря постукала до дверей з проханням дозволити переглянутися в дзеркалі. Хто ж би повісив дзеркало на місяці. А ж місяць сам є великим дзеркалом, хоч і Степан не подумав виполірувати йому лице. Дев'ять година – сходить місяць.
6. Може чекаємо аж на полотні нашої уяви почнуть кружляти духи перших півнів... Але чи духи будуть співати? Ще перші півні не співали... І мабуть не будуть, бо саме виколупую із зубів залишки м'язів з півнячого стегна. Кожного разу як їм півняче стегно, м'ясо залазить між зуби і починають вони боліти. А мама стільки ж просила – не читай, коли їси!
7. І таке ще доказую: не ломі зубів, коли передбачаєш, що взавтра може тобі захотіться їсти. Їсти не жувавши дуже нездорово, якщо взагалі це можливе. А якщо не наївся, то й не налижешся – так в кожному разі, коли вчився ще у ліцеї, казала „пані професор” від географії...

26.10.1991 р., Краків

1. Свідомість перерізує кожного на половину. На такого, яким є і на такого, яким себе бачимо, яким хочемо бути. Людське прагнення до довершеності, до краси мистецтва, церковної краси свята і буденного навкільця... Краса свят стає мітом, накладає собі ореол понадчасового тривання. Краса буднів є мінлива. Інколи несе нас справді вгору, а іноді скочується між трафарети комерції – бізнесової і політичної.
2. Вийшов сьогодні пізнім вечором на вулицю, йшов Старим містом в сторону Ринку. Взавтра вибори до Сейму й Сенату. Спокійно, лише більше поліції. Пригадалися колишні часи, коли була це ще міліція (досі не змінили уніформів) і коли на їхню присутність реагувалося занепокоєнням. Всюди розклеєні плакати – деякі понадривані, деякі однак віціли. Взавтра ж „перші демократичні вибори у Польщі” (ще один трафарет).
3. Через місяць і пару днів буде референдум, в якому вся Україна буде могла голосно висказатися за Самостійність. Ще так недавно можна було лише читати в еміграційних виданнях про звірські покарання людей, які про цю Самостійність відважилися заговорити, чи лише про право українців бути українцями.
4. Було це років тому шість, коли їхав до Греції і коли перший раз отримав в руки міжнародний паспорт. Думав тоді – коли ж врешті буде змога побачити як хтось на кордоні показує паспорт із золотим тризубом і написом „Україна” на обкладинці. Розказували мені про, здається, священика, який присягнув, що не вип'є чарки, доки Україна не буде самостійною. А водночас інші про самостійність починали говорити лише після багатьох таких чарок. Це був щойно 1983 рік і вулицями Кракова їздили ще броньовані автомашини з написом „Milicja” (в Більську такого ніколи не було й побачивши це перший раз пережив свого роду шок). Я ж не міг бачити іншої України як „радянська”, а навіть Польщі іншої як „народна”. І чи не мав права бути зневіреним?
5. До того часу знав лише світ, який котився помалу вниз, бачив як світ, цей дуже вузький світ, в якому жив, помалу сповзає в руїну. Коли влітку 1983 року перший раз потрапив у мої руки „самвидав” і читав „Малу Апокаліпсу” Конвіцького, в якій зображений кінцевий та всезагальний розлад і розвал „народної”, мав враження, що вийшовши на

вулицю побачу це саме. Дух немину-
чого розвалу, але і воскресіння з цих
руїн вже кружляв по вулицях і думках,
але ще не кожний міг це так виразно
зрозуміти.

6. Коли пізніше, у 1985 році перший
раз їхав за кордон дорога вела саме че-
рез Україну, хоч поїзд не зупинявся тут
на жодній станції і гнавсь чим швидше
до румунського кордону. Привітав мене
напис, серед колючих дротів, „Пригла-
шаєм в СССР” і колгоспне поле поора-
не так, що тракторист мусив бути май-
же без тям. Але водночас з залізнич-
ного мегафону перший раз почув, зда-
ється в Івано-Франківську, декілька слів
„по-своєму”. Чи більша була тоді ра-
дість, чи сум – цього вже сьогодні не
пам’ятаю...

14.11.1991 р., Краків

1. Ось колись читав фрагменти із апо-
крифічної оповісті про мандрівку Бо-
городиці місцями пекельних мук. Біли
там грішники занурені у ріці вогняній,
були і повішені за ноги, а навіть за зуб.
Не було повішених за язик – а вони ж
вже не мусили б щохвилини присягати,
що завжди говоритимуть правду.

2. Чи якщо совість немає кістяка, то не-
можливо зламати їй хребет?

3. Перший раз вбиваю свою жертву
принагідно, але при кожному повторен-
ні досягаю все більшої майстерності...
Чи це зізнання серійного вбивці? Ні,
це більше про еротизм...

4. Чомусь дуже давно немає в продажі
ліків від самого себе, а мій сьогоднішній
настрій справді дуже еротичний – до-
зволяє думати лише про те, що ми могли
б робити будучи із собою насамоті...

5. Напруження і збудження поковтають
звільна тіло, поринаюче у обійми гор-
монів та зашморг адреналіну. Нутро
приваблює вологістю тепла, м’якістю
шовкового обхвату, а тінь між стегнами
це обітниця, що своїм ключем відкрию
таємну печеру...

6. Але Тебе тут немає... Опалений віт-
ром від Твого сузір’я чую в собі круж-
ляння світла в орбітах Твоїх очей. Але
прорізала все – тінь на Твоїй вії...

7. Що ж – Тебе тут немає... Отже зали-
шається мені літературний творчий
підхід до справ еротики і переписуван-
ня похоті тілесної у поетичні образи та
метафори.

8. Ось сьогодні бачив на концерті дів-
чину й дивившись на її тісно заплетені
коси роздумував – яке ж волосся на її
лоні? Подивився на перса – їх лише два,
а стільки ж рук прагнуло б їх пестливо
доторкати...

9. Так – жіноче тіло це справжня мис-
тецька провокація... А до того зараз по-
ловина листопада – знавці справи ка-
жуть, що саме в цю пору року чоловіки
найбільше спроможні...

10. Спроможні і на сні. Ось поночі за-
бавлявся киданням зірок. Укладав їх в
сузір’я, пересипав із долоні у долоню.
А коли проснувся – побачив за вікном
лише хмарне небо, із якого не проби-
вається навіть кволий місячний про-
мінь. Це й не дивно – плоди зеленого
літа принесені вже на освячення до
храму, зерно засіяне. Вже пізня осінь
напередодні грудня...

18.11.1991 р., Краків

Двоє... Сидимо разом, переживуємо ве-
чір... Розійдемося до своїх домівок і –
поринемо в онанізм?

01.05.1992 р., Краків

Запізнений цинізм... Весна, листок мо-
лодістю оп’янілий... Незабаром – по-
жують його хрущі...

05.07.1992 р., Краків

Кожна дорога, коли йдемо вдруge – ко-
ротша! Але ніхто не живе двічі...

09.09.1992 р., Краків

1. Вона добре виходила заміж, всі її
складали побажання. Прилюдно нали-
ли чари, випили за щастя. За очима ви-
лили зависть. Все було, як у наших кра-
ях кажуть – по-Божому!

2. З нагоди моєї смерті прошу Вас: Не
плачте, інколи прийдіть на могилу, за-

паліть свічку... І зрадійте – ми ще ж жи-
вемо!

3. Я не паплюжу свого народу – співаю
пісню слави його слабостям, якими він
до півсмерті закатований...

4. Крутиться, ой куриться у полі пісок...
Чи він – хай живе нам?! Чи може – вже
здох?! Ох! На камінні, на корінні, на
корі вербинній – мох...

12.09.1992 р., Краків

Він є по-своєму цинічний – сміється з
людей, які зубами виривають зі свого
серця цвяхи совісті, щоб успішно лізти
на стіну підлості...

1992, Краків

1. Місячне сяйво не осліпить ока, тінь
ножа не калічить. А спогад?..

2. На початку було слово, на початку
була земля... Пісок – чорнозем – глина...
Вродився у шумі дерев – їх коріння їло
землю; ссав дзеркало води – вона з-під
гори текла; шукав слова – у пільмі зна-
ків азбучних... Серце котилось колією
життя, летіли літа на крилах уяви...
Ведмежою шкірою вкривався і спав –
щоб побігти ранком у сонячний круг,
бо тут є слово, бо тут є земля...

3. Життя – ексгібіціоніст! Оголоється
перед кожним. Кожний – обнажується
перед смертю...

І тут прийшов цим писанням кінець!

Юрій ГАВРИЛЮК

Фото Ю. Гаврилюка

Іван КИРИЗЮК:

З циклу „Ностальгія”

№ 1. Жаль...

Там де радість,
Щастя
Мов зернятко на двоє.
Йдемо в самоті,
Розділені
Дорогами нашими.
Жаль,
Мені жаль
Любови.
Жаль,
Мені жаль
Твоєї надії.
Оставсь
Пустий простір,
Що містить
В собі
Покалічена душа.
Більськ, 17.05.2009 р.

№ 2. Ждання

У тузі
За мною
Не називай себе
Нещасливого
Я тобою живу!
Манить мене
Тінь
Жіночого стану
За білою занавісою
Манить тіло
Кольорами
Теплого меду,
Доп'єм
Остигаючий жаль
Перетканий подихом
Гарячого ждання
У забороненій
Спальні
Більськ, 17.05.2009 р.

№ 3. * * *

За Крив'ятичами
В лісі
Що Княжиною звуть
По видоптаній
Кінським копитом
Стежині,
Ступаю
Босою ногою.

До водопою
Веду коня,
Вигодованого
Батьківським полем.

Грає вітер
Мелодію
Краплинками поту
На чорній гриві,
Кладе на скроні
Життя пилинку.

Дивлюсь на коня,
Завидую витривалості
У службі,
У роботі
Не раз понад силу.

Читаю
З його спокійного,
Мудрого ока
Нашого роду сумління.

Виходжу
На волю
Рідного простору,

Де сонечком
Розпливалась пісня
Мойого покоління.

Більськ, 17.05.2009 р.

№ 4. * * *

У теплих
Весняних просторах
Розгомонивсь
П'янкий
Пташиний спів
Танцює
У річці
Золоте
Око сонця
Розгойдане
Грудьми молодичь
У час купання
Білий станік
Пливе
До берега
Повен добрих надій.

Більськ, 17.05.2009 р.

№ 5. Дозріло

Посередині стола,
Недопиті
Два келихи вина.
В тиші,
Під серцем,
Дозріло
Недосказане слово
Про сенс зустрічі.

Суть
Почату
В гарячій думці
Доля
Не раз

Безжально розмете.

Більськ, 17.05.2009 р.

3 хроніки подій на Подляшші

Конференція у Білостоці

1-3 жовтня у Білостоці відбулася міжнародна конференція «Стан досліджень над багатокультурною спадщиною давньої Речі Посполитої». Узяли в ній участь науковці з Польщі, Білорусі, Росії, Литви та України – з Прикарпатського університету в Івано-Франківську, Національної академії наук України у Львові та Державного архіву в Києві.

Конференцію провели Інститут досліджень над культурною спадщиною Європи Кафедри історії Центрально-Східної Європи Університету в Білостоці.

Симфонічний концерт

2 жовтня у Підляській опері і філармонії у Білостоці відбувся концерт симфонічної музики, під час якого оркестром філармонії диригував український диригент Микола Дядюра, перший гостинний диригент білостоцької філармонії, від цього сезону також артистичний директор Щетинської філармонії. На фортепіано заграли Катерина Дядюра з Києва та Ігор Четусєв з Севастополя.

Міжнародна конференція

2-4 жовтня у Білостоці та Вільні пройшла чергова вже конференція за участю науковців з України – «Архітектура локальних культур пограниччя». Присвячена вона була сакральній архітектурі, місцям культу та пам'яті в діалозі народів та конфесій. З українського боку взяли в ній участь науковці Національного університету «Львівська політехніка».

Конференцію організував Архітектурний факультет Білостоцької політехніки.

Концерт у Дуб'яжині

3 жовтня у Дуб'яжині на завершення співочого сезону місцевий ансамбль «Родина» організував концерт при печеній картоплі. Виступили на

ньому ансамблі гмін Більськ та Вуорля: як старша, так і молодша групи «Родини», «Луна» з Парцьова та «Вервочки» з Вуорлі.

Концерт у Тім'янці

4 жовтня у Тім'янці в гміні Нурець-Станція відбувся концерт під гаслом «Музичні зустрічі в терені». Показалися на ньому між іншим колективи «Новина» з Мощони-Королівської і «Незабудки» з Нурця-Станції. Захід провів Гмінний осередок поширення культури в Нурці-Станції.

Нагороджено пам'ятки дерев'яного будівництва

4 жовтня в Музею хліборобства в Цехановці підсумовано V Конкурс на найкраще збережену пам'ятку сільського дерев'яного будівництва в Підляському воеводстві та нагороджено його переможців. Як і в попередніх роках серед нагороджених не забракло власників традиційних об'єктів з сіл між Бугом та Нарвою.

Першу нагороду отримав Євгеній Лукашук, власник хати в Чижах. Нагороджено цілий комплекс будинків – хату, клуню, шпихлір та господарські будинки. Лауреатом одної з трьох других нагород став Іван Погорільський, власник хати в селі Маківка. Також друга нагорода припала Парафії св. Кузьми і Дем'яна в Риболах за місцевий Музей матеріальної культури, а зокрема – за багату етнографічну колекцію. Треті нагороди отримали: Тамара Явдосюк за хату в селі Добривода, Ростислав Кунцевич за хату в селі Хітра та Василь Гольонко за хату в селі Чижі. Вирішення отримали: Григорій Рибак за вітряк у Дубичах-Тофіловцях, Православна парафія у Новому-Березові за шпихлір, Євгеній Томашук за хату в Чижах, Ольга Сегень за хату в Тривежі та Ірина Кондратюк за хату в Чижах. Конкурс організували

Маршалківське управління Підляського воеводства в Білостоці та Музей хліборобства в Цехановці під патронатом Підляського консерватора пам'яток старовини.

Поетичне трьохголосся

6-9 жовтня в Більському будинку культури відбувався X Декламаторський конкурс «Поетичне трьохголосся». Упродовж трьох днів проходили конкурсні змагання, у яких взяли участь діти від садочка по ліцей з Більська, Білостоку, Орлі та Ягустова. Умовою участі було представлення двох поетичних творів – один польською мовою, другий – на вибір білоруською, російською або українською (у тому числі говіркою).

З українськими віршами виступили діти з Садочка № 9 «Лісова поляна» у Більську, учні Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську (як початкової школи, так гімназії), Загальноосвітнього ліцею ім. Т. Костюшка в Більську та міжшкільного пункту навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці. Серед читців української поезії знайшлося кількох нагороджених. У категорії «садочки» лауреаткою одного з чотирьох других місць стала Домініка Гапунович з Садочка № 9 у Більську. З-посеред шести третіх нагород, п'ять припало дошкільнятам, які виступили з українськими віршами. Нагороджені, це: Юлія Лашук, Миколай Томчук, Дарія Рута, Неля Павлючук і Агнешка Гриневицька, усі з Садочка № 9 у Більську.

У категорії «класи I-III початкової школи» лауреаткою II місця стала Евеліна Садовська. У категорії «класи IV-VI початкової школи» треті місця посіли Катерина Томчук та Адріанна Шуй, натомість вирішення припало Катерині Василюк. Усі учениці представляли Комплекс шкіл ім. А. Міцкевича в Більську.

У категорії «гімназії» одну з двох головних нагород отримав Григорій Бужинський з Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську. З черги, у категорії «понадгімназійні школи» лауреаткою одної з двох рівноцінних перших нагород стала Оксана Рижик з Загальноосвітнього ліцею ім. Т. Костюшка в Більську.

Загалом під час конкурсу виступили 82 учасники. «Поетичне трьохголосся» відбулося в рамках проекту Більського будинку культури «Більські зустрічі з літературою пограниччя» при фінансовій підтримці Маршалківського управління в Білостоці.

Концерт у «Фамі»

8 жовтня у рамках Фолькових зустрічей – «Фольків» у клубі Фама в Білостоці виступило з концертом польсько-українське тріо «ДагаДана». Групу створили – полька Дагмара Грегорович з Познаня та українка Дана Винницька зі Львова, з часом приєднався до них Миколай Поспешальський з Ченстохови, який грає на контрабасі. У їхній музиці переплітається польський та український фольклор з джазом, електронною музикою та іншими музичними жанрами, створюючи неповторний клімат музики ансамблю. Концерт організував Білостоцький осередок культури.

Паломництво в Україну

8-11 жовтня Братство святого Афанасія Берестейського при Парафії св. Духа в Білостоці провело паломництво до Почаївської лаври в Україні.

3'їзд Об'єднання українців у Польщі

10-11 жовтня у Перемишлі відбувся VI 3'їзд Об'єднання українців у Польщі. Його метою було підведення підсумків роботи організації за минулі роки, визначення планів на майбутнє та обрання нового

керівництва. Головою Об'єднання знову обрано Петра Тиму, який очолив організацію в 2006 році.

Конференція в Білостоці 26-27 жовтня на Історично-соціологічному факультеті Університету в Білостоці пройшла VI Міжнародна конференція «Автохтонні меншини на пограниччях та їхні відносини із відокремленим рідним етносом». Взяли в ній участь науковці з Білорусі, Литви, Німеччини, Польщі, Росії, Великобританії та України – з Києва.

Конференція продовжує започаткований в 1997 році цикл досліджень присвячених питанню автохтонних громад на культурних пограниччях, їхніх відносин з більшістю та зв'язків з відділеним кордоном власним народом. Провела її Кафедра загальної соціології Інституту соціології Університету в Білостоці.

У Загороді зустрілися учасники «Джерела»

30-31 жовтня у Скansenі – Загороді в Козликах проходили майстер-класи українського молодіжного ансамблю «Джерело» з Білостоку. Взяли в них участь як учасники групи, так і зацікавлена українським співом молодь з Білостоку та сіл і містечок Підляшшя. Група проводила репетиції перед виступом під час Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь», на якому показала з піснями на слова Тараса Шевченка **6 листопада** в Підляській книжниці в Білостоці та з ліричним репертуаром на концерті **8 листопада** в Підляській опері і філармонії в Білостоці.

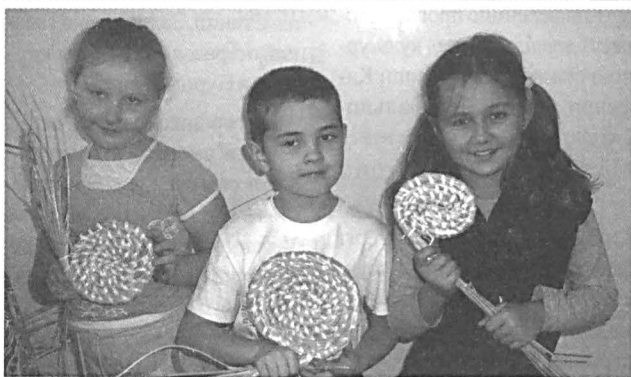
Майстер-класи у Козликах були останньою цього року зустріччю в терені ансамблю «Джерело» в рамках проекту «Заспіваймо пісню веселеньку», що його проводить Товариство Спадщина Підляшшя при співучасті Початкової школи № 12 у Білостоці і Товариства любителів скансену в Козликах.

«День української культури»

6 листопада при нагоді Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь» у Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську, у якому діє найбільший на Підляшші пункт навчання української мови як рідної, пройшов «День української культури». Перед ровесниками показала молодь вокальної і танцювальної груп «Ранку». Як запрошені гості виступив ансамбль «Козачата» з Кубані в Росії.

Зустріч з народним рукоділлям

Того ж **6 листопада**, також у Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську, відбулися етнографічні майстер-класи для дітей школи, у тому числі учнів, які вчать української мови (на фото). Виплітати кошики з соломи вчила пані Марія Уліанов з Більська, як зробити декоративні предмети з березових гілок показувала пані Анна Леонюк з Рутки, натомість виготовлен-

ня квітів з паперу діти вчилися у пані Євгенії Казимирук з Миського осередку культури в Кліщелях. Зустріч з народним рукоділлям пройшла в рамках

проекту «До традиції», який багато років є реалізований у школі.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Лемківщина – побачена «підляським оком»

З 26 по 27 вересня в Зеленій Горі відбулися VI Дні української культури. Святкування, які проходили в будинку Зеленогірського університету, почалися науковою конференцією „Лемки, бойки, гуцули, русини”, де у трьох панелях науковці з Польщі, Словаччини та України читали лекції про історію та духовну і культурну спадщину етнічних груп українського народу. В цей день учасники конференції врочи-сто вшанували також 100-річницю народження Богдана Ігоря Антонича. Словно-музичну програму про життя та творчість українського поета з Лемківщини представили учні IV Загальноосвітнього ліцею в Лігніці. Артистична програма заходу це концерти: співаної поезії у виконанні Ро-

мана Гаврана та чоловічого хору „Журавлі”. Художнн враження збагатила виставка фотографій Юрія Гарвилюка „Земля серед вічності”.

50 прекрасних фотографій – особливих деталями, які своєю історичною силою дратують зір, повертають пам'ять та спогади, але й кличуть: „Лемку, цей придорожній хрест у твоєму селі, а ці могили твоїх предків – приїжджай засвіти свічку на їх могилах. А ось дерев'яне чудо – це церква, яку будували твої діди – повертай помолитись у ній.”

Хрести поставлені лемками в честь хрещення Руси-України підтверджують незаперечну історичну правду, що Лемківщина це історична частина України, а лемки її сини і дочки. Звідки у декого у цьо-

му питанні сумніви? Земля серед віків – фотографії засвідчують, що завжди була нашою. Постараймось, щоб і у майбутньому нашою залишилась.

Автор виставки Юрій Гаврилюк у фотографії увічнює всі етнічні українські землі, які зараз на території Польщі. Ми щиро йому вдячні за це. Його виставка це прекрасний урок історії і сьогодення. Оглянути повинен її кожен, без огляду на вік. Одним поверне пам'ять, другим підскаже де шукати свого коріння. Краса краєвидів заохотить кожного, щоб фізично відвідати свою Батьківщину. Виставку у Любуському восводстві оглядати будуть ще у Шпротаві, Гожові і Стжельцах-Красенських.

Наталія Дарія ЯВОРНИЦЬКА

